

Pijpelijntjes

Jacob Israël de Haan

bron

Jacob Israël de Haan, *Pijpelijntjes*. Kruseman's Uitgeversmaatschappij, Den Haag 1974

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/haan008pijp01_01/colofon.htm

© 2003 dbnl

Jacob Israël de Haan

*Aan goede
A. Aletrino
(Voorwinter 1904.)*

I. Huiszoeking.

Daar is een tijd van komen, daar is een tijd van gaan. Onze tijd van gaan was er. De Flesch kwam 't ons zelf zeggen. We hadden pas gegeten. Brood, een stukje kaas, slappe thee en 't regende. Onze kanten overgordijnen waren in de wasch, alleen de rolgordijnen hingen vierkant-wit, hard wit voor 't raam en 't waterwitte zonlicht spookte soms hevig of was weg ineens, luguber.

Sam lag achterover in zijn luie stoel met z'n handen om z'n hoofd en z'n beenen rechtuit, dicht waren zijn oogen. Hij had verdriet en ik bekeek hem. Het regende kalmpjes.

Toen kwam de Flesch binnen, op haar oude pantoffels heel stil.

‘Goeie-morgen, heere.’

‘Dag juffrouw.’...

‘Is m'neer Sam niet goed?’...

Bij de tafel stond ze af te nemen, bordjes op de broodbak en 't vloodje op de bordjes. Hard rammelde ze de stilte stuk en dan alles in haar boezelaar... en toen resoluut:

‘Ja, heere, ik zal 't u maar segge, maar d'r moet een verandering komme... u zal u van 'n andere kamer moeten voorzien... ik ga verhuizen.’...

‘Zoo juffrouw... zoo ineenen, midden in de maand?’

‘Midden in de maand... nou, wat hindert dat? Ik heb hier ommers een weekwoning... ik ga Maandag al.’

‘Ja, maar juffrouw, wij hebben toch bij de maand gehuurd.’...

‘Och Joop, klets nou niet tegen d'r... ze gaat net zoo min verhuizen as wij, maar ze het natuurlijk beter kenne verhuren en nou moeten wij d'r af. 't Is netjes.’

‘Nee, juffrouw, daar het meneer Sam nou toch gelijk in, netjes is 't niet, dat moet ik ook zegge.’

‘Netjes... netjes... wie praat d'r van netjes, iedereen zoekt z'n voordeel, u net zoo goed as ik. Ik breek m'n heele huishouë op, ik gaan in een conditie.’...

‘Donder dan eerst de kamer uit, zeg.’

‘Affijn, ik zie 't wel, m'neer Sam het weer een booze bui... maar ik heb 't u gezegd.’...

Sam lag weer in zijn luie stoel, waaruit hij niet op was geweest. Het regende ruischend, over de ramen rotelde de wind, die de dikke droppels dun langs 't glas uitsloeg. Ik keek er naar. De straat was leeggeregend. Onder een broodkar zat een hond met natte haarbosjes op z'n rug, de broodjongen in een portiek.

‘Zeg, Sam een mooie lol nou te verhuizen, we zitten net goed hier.’...

‘We verhuizen niet... we blijven stil hier.’...

‘Toe nou, maak nou geen herrie... as ze ons kwijt wil, moeten we d'r toch af... ik zal wel wat anders zoeken.’...

‘Ik verdom 't ten minste, om in dien regen te lopen... zeg, asjebliëft niet weer boven een stal.’...

‘Nee... dan zal ik maar dadelijk gaan.’...

‘Ja, dat 's goed... ik heb koppijn, ik ga slapen.’...

‘Zoo, je laat mij maar in den regen lopen.’...

‘O, moeten we soms alle twee... ga niet... laat maar stil duvelen, 't zal gerust wel op z'n pootjes terecht komen.’...

‘Nou dag.’...

Vlak op de straatdeur stond de wind en ik had 'm net van voren. Ziezoo nou eerst de Ostadestraat uit... daar is toch niks. En dan 't eerst de Govert-Flink, dat is altijd goedkooper dan de Jan Steen of de Van Wou.

En eerst goed uitkijken... een kamer en een dubbel alcoof of 'n kamer en een zijkamertje en een enkel alcoof... en geen fluweelen stoelen... met ontbijt... Jezes... wat een regen. Nou die Sam is ook een typ.

De Govertflink smal en grijs. Overal verhuurbordjes... ‘*een slaapkamertje te huur.*’ nee, dat is niks... ‘*gemeubeleerde kamers te huur.*’ Daar maar es effe kijken, dan druij je meteen wat uit... wat een regen.

Eén bel maar... dat is ook lollig, dan heb je altijd dat twee-en-drie-maal-gelellebel voor de bovenburen. Zelf is 't een hoog. Toch maar even bellen... één maal.

Van bovenaf, achter 't open-raam, maar geen hoofd eruit voor de regen....

‘Wie is daar?’

Stap 't portiekje uit, waar 't net droog is en tegen die achter 't raam...:

‘Juffrouw, ik wou de kamers wel eens zien.’

De juffrouw bekijkt van natte hoedentop tot afgetrapte en aangeslagen broekspijp.

‘Die bennen al verhuurd.’

‘En 't bordje staat nog aan.’

‘Dat is van andere kamers... ik verhuur an meer dan an een.’

‘Dan wil ik die andere kamers wel eens zien’....

Dicht 't raam. Maar met een toeslag nijdig van verrek-nou en niet een zachte van ik-kom-open-doen.

Dus verder maar weer.

De regen nog erger geworden... ‘*een slaapkamertje*

te huur'... 'hier kunnen nette commesaals geplaatst worden.' Zal daar even inloopen en schuilen... over commesaals kan-je langer praten as over kamers. Maar even doen. Drie bellen deze keer. Het is twee-hoog, één rechte trap, een kromme, alle twee donker...

'Wie daar... wie is daar?'

'Ik kom de kamers zien'....

Een stilte, m'n capemantel en m'n hoed hangen druipend zwaar, in m'n hoofd een droog gevoel van moeheid, de grijze huizen aan de overkant tinteltrillen voor m'n brandheete oogen... 't trapgat gaapt donker naar boven... en altijd regent 't nog.

'Kom u maar boven, zegt moeder.'

'Goed juffrouw.'

Boven aan de tweede trap, kijkhangend naar beneden in de diepe trapdonkerte, een dikke juffrouw, met een bleekbol gezicht, natte oogies, pofwangetjes.

'Dag m'neer.'

'Dag juffrouw... uw dochtertje zei, dat 'k maar even boven zou kommen.'

'Moeder is binnen' snerpt pofwangige, gaat u maar naar voor.'

In de kamer zit de moeder, mager en 't dundonkere haar grijs.

'Gaat u zitte... m'neer. Jansie neim m'neer z'n keep d'ris af, maar knoei 'r niet mee, gaat u hier zitten... ik ben een beetje doof... hang 'm goed uit Jansie... dan kenne we praten... anders komme d'r valsche vegen in... u permeteert, dat ik met m'n werk doorga?'

Moeder stopt 'n kous. 'n Donker glimgroending strakspant over 'n koppie zonder oor, 'n groot gat in de hardige korstzool, uit de korte rok een groezelgrauwvoet met zwarte nageltjes.

'En u komt de kamers zien?' doofvraagt de oude en haar woorden cadansen met de stopnaald mee.

‘Ja, juffrouw... voor m'n vrind en mij.’

‘O, zoo... twee enkele heere, dat zou ons net goed lijke, u begrijpt as weduwe met een enkel meissie ka-je alles niet in je huis hebben’....

De pofwangetjes bollen op onbloosbaar, de natte oogies kijken naar 't kacheltje, aandachtig.

‘Ziet u, 't bennen eigenlijk zoo zeer geen kamers, we hebbe alleen deze kamer en de slaapkamer van mij en van m'n dochter... nouw ja en dan nog zoo'n kolenhokkie. Maar op de zolder hebben we een snoezig kamertje laten afschieten... een aardig pappiertje an de muur’....

't Kacheltje brandt, een warme looming lijst in de kamer neer... van ver lijkt de ouddoove leuterstem te ledderen... ben moe en slaperig, mijn natte goed damp't zwaar.

...‘een schilderijtje... u kan u wel voorstelle en Jansie kan 't u nog wel eris late zien.’

De lijzige warmte loomt, in m'n moebrandende oogen doffen de dingen zwaar... de oude is klaargestopt, schuift de vuilgrijze voet vlug in 't kousgat.

‘U zal meer as 'n kind over huis zijn’....

Buiten regenklettert 't sarderig tegen de bedampte ruiten....

‘Ja juffrouw, ik wil me d'r nog wel deris op bedenken, ik moet d'r ook nog met m'n vrind over prate’....

‘Wil u niet eerst 't kamertje zien?’....

‘Ik vrees juffrouw, dat 't voor ons te klein zal zijn... voor mij hindert 't niet, maar m'n vrind is student’....

‘Moeder, neem u asjeblijft geen studenten in huis, dan bennen we in 'n dag met onze naam op straat.’

‘Bent u ook student, m'neer?’ leuterlijst de oude, terwijl ze rugbuigend d'r andere kous uittrekt en spant over 't kopje, 't rimpelgezicht naar mij vragend.

‘Jansie, kijk eris of de kool al is doorgebrand’....

‘Ik? nee juffrouw’....

‘Nou Jans, nou zie je ommers zelf?’

‘Enfin u hoort ervan... juffrouw, als u’....

‘Uw keep m'neer?’....

‘Ja, als u wilt’....

‘Jansie, laat 'm niet langs de muren sleepen, anders bederf je m'n heele gang’....

Buiten weer in weer en wind... verderop. 't Is half twaalf al... de scholen loopen uit, de jongens lawaaiend met d'r jassen en keeps hoog-opgezeild, de wind d'rin en de korte tricotkuitbroeken flodderend... een paar andere aan de goot spatspelend met 't modderige stadswater. En vlak naast de school, ‘*kamers te huur*.’ Eén hoog, een net huis, in 't souterrain een boter- en kaaswinkel, in 't huis niets. Maar even bellen.

‘Jè, wie is daar?’....

‘Om de kamers... mevrouw.’

'n Kletterlachje... uit 'n andere kamer 'n kletterlachje, over de trapleuning leunliggen vier meisjes en hun lachjes rinkelen licht, tinkelend over mekaar heen....

‘O, Joliette... 'n monsieur om de kamers... Odette ça te va à toi... mais non, mais non.’

't Licht schijnt achter me uit 't boventrapruit.

‘Komt u maar even boven m'neer ah, mais non... de kamers zijn al verhuurd.’

Sta nog beneden aan de trap en begrijp, de wind waait net de deur in.

En een fijn bovenstemmetje en een ander en nog een ander....

‘Wilt u de kamers niet zien... par nuit et par jour... mais Joliette... c'est pour toi Odette’....

Weer op straat. Regen en rommelende wind, al maar door, de kamerhuurbordjes nat... *‘een nette commensaal*

gevraagd'... 'hier kunnen nette commensaals geplaatst worden'... 'een slaapkamertje te huur'... 'gemeubileerde kamers te huur' No. 254 een hoog... onder een groentenhuis, drie bellen. Dat 's goed, maar dadelijk binnengaan.

Een vrouw, een ouë man, twee kinderen. Pieslucht.

'Dat 's me vader... vader 'n m'neer om de kamers... gaat u even mee m'neer.'

Het is achter. Een groote kamer en goed licht, een dubbele alcoof.

'Is 't voor u alleen, m'neer?'

'Nee, juffrouw, voor een vrind en mij, maar één kamer met 'n alcoof is ook heel goed.'

'Hoe vindt u de kamer... kijk is, u heb hier een prachtig uitzicht op de tuinen van de Jan Steen'....

'De kamer is heel goed, maar u begrijpt, ik moet d'r eerst nog eris met m'n vrind over spreken... die wil 'm misschien ook nog eens zien'....

'Ja, m'neer, daar kan ik niet op wachten, ik ben nog met 'n ander ook in besprek, en die komt morgenmiddag om uitsluitel.'

'Nou, weet u wat, dan neem ik 'm, maar wat ik zeggen wou, hoe zijn de burenen?'

'O, die bennen heel goed... maar apperepo m'neer, u denkt toch wel om 't statiegeld?'

'Ja, hoeveel is 't?'

'Vier gulden m'neer.'

'Vier gulden? dat is nogal veel.'

'Hoe kan u dat nou zegge, de huur is vijftien gulde voor een, en achttien voor twee, een week huur voor statie, dat is ommers altijd, en vier gulde is nog geen eens 'n week.'

Betaal, nog negen stuivers over.

'Nou, dan neem ik 't bordje maar af... dag m'neer... wanneer komt u d'rop?'

‘Ik denk Maandag, maar misschien Zaterdag... reken u maar op Zaterdag, dat is beter, de boel is toch leeg... dag juffrouw.’...

‘Dag m'neer.’

Dan vlug naar huis, al over twaalfen... gauw even 'n ons worst meenemen.

En blij-vlug door den altijd nog raasruischenden regen naar thuis.’ M'n keep over m'n arm, die zwaar werd en m'n jas doornat.

Sam lag op den grond achterover in een stel kussens z'n oogen droomvaag.

‘Dàg.’...

‘Goeiendag... ben je al terug?’

‘Al terug?... ik ben goddomme doornat.’

‘Regent 't nog zoo?’

‘Nou of 't, heb je geslapen?’

‘Ja... gesoesd, nou je 't zegt, hoor ik ook, dat 't regent... ben je klaar?’

‘Ja, een prachtige kamer met 'n dubbel alcoof, zeg, en achttien pop, niet duur hè?’

‘Nee, dat 's goed, wanneer gaan we d'r heen?’

‘Ik dacht van Zaterdag... zeg, Sam, ik heb zoo bar gesjouwd, geef me 'n zoen.’

‘Nee, hoor... neem d'r maar een als je zin hebt.’...

En over het bruine gezicht van Sam boog ik heen. Met een veerende borstbuiging boog hij op en gaf me een slag tegen mijn oogen aan, dat wit licht, geelwit voor mijn gezicht opfelde.

‘Daar... daar’...

‘Godschristes, zeg.’...

II. Verhuizen.

De Flesch was an 't inpakken gegaan, maar Sam zei, dat ze toch niet verhuisde, en dat die heele inpakking niets anders was, dan een aanmaning, dat ze 't nou wis en waarachtig meende. Vrijdagmorgens toen ze afnam begon ze d'r weer over: 'As 't u 't zelfde is, verhuis u dan Zaterdag inplaats van Maandag; Maandagmorgen kommen de kruiers voor mij en dan is 't zoo'n eeuwige drukte, as d'r ook nog kruiers voor u kommen.'

'O, die ander moet zeker Zondagavond al kommen of Maandagmorgen, zeg Joop, we denken d'r niet an om eerder as Maandag te gaan.'

'Gut, denk u nou waarachtig nog, dat ik 't maar d'r om zeg, dat ik gaan verhuize, zeg u nou meneer Driesse, geloof u, dat ik u d'r zoo tusschen wil nemen?'

'Nou Sam, laten we dat nou maar schikken... juffrouw Bont, laat u dat maar aan mij over, u zal d'ris zien, hoe goed of dat terecht komt... schik dat nou Sam.'

'Schik niet, dat is nou juist de heele kunst, je moet maken, dat een ander altijd voor jou schikt, en jij nooit voor 'n ander... maar doe jullie voor mijn part, wat je wilt.

's Avonds overlegden we. Sam was heel kalm, hij had den heelen middag rustig gewerkt en we dronken saam thee nu in de zacht-gele intimiteit van de lamplichte kamer die zoo heelemaal in je kwam, tot je van-zelf zacht werd en rustigjes praatte met een haast-niet op en neer gaan van je stem....

‘Zeg Sam’....

‘Ja, boy, wat is 't... 'n zoen, weer, malle jongen?’ ...

‘Ja, dat ook... maar zeg’....

‘Toe nou, niet zooveel te gelijk... wat ben je toch een malle goeie jongen’....

‘Ik hou zoo vreeselijk van je, Sam, je moet niet meer weggaan hoor, je moet ons nou altijd bij mekaar laten blijven’....

‘Zeker... huil je nou weer... draai de lamp deris op en steek 't bureautje ook aan, dat halve licht maakt je zoo beroerd van binnen... zoo, en wat is d'r nou?’

‘Denk je wel an 't geld voor de kruiers morgen? Dat wordt toch gauw een paar pop.’

‘Heb jij niet meer?’

‘Nee, ik niet... ik heb die vier pop aan dat andere mensch betaald, en 'n ons worst, ik heb net nog vier en dertig centen over.’

‘Dat 's nou ook mal... ik heb ook net niks, Bob Helmers is bij me geweest en die het dertien pop geleend, tot Maandag’....

‘Jezes, zeg, hoe moet dat nou?’

‘Heb je niks meer om weg te brengen?’

‘Niks als dat gouden ringetje uit de Transvaal, je weet wel, dat Nellie heeft meegenomen.’

‘O, dat? Nou laten we dat dan effen naar de Gerard Dou brengen.’

‘t Regent zoo... 't regent zoo, laten we 't morgenochtend doen.’

‘Nee, dat is te laat, toe nou.’

Het regenrotelde langs de ruiten en als Sam op straat was geweest, werd hij vaak zoo boos en zoo wild 's avonds. dat hij me sloeg. Klagelijk.

‘Nee, we gaan’....

Geen mensch op straat, de witte lichten flatterden wild in de wind en wuifden hun lichtbossen door de donkere waterplassen heen en weer.

‘Wat krijg je d'rop?’

‘Een daalder... of misschien vijf en dertig stuivers, dat hangt d'r van af.’

‘Zoo, nou moet je d'res hooren wat ik doe. Laten we nou rekenen, dat je op 't ringetje 'n daalder krijgt, ik heb nog 'n stuiver of vijftien en jij zeven, dan lossen we mijn klok; daar staat 'n rikspop op, en dan brengen we die naar de Marnixstraat, daar krijg ik d'r drie gulden op’....

‘t Regent zoo, laten we dat nou niet doen, ik ben zoo koud, we komen d'r nou immers toch wel.’

‘Nee, laten we dat nou wel doen, die tien stuivers zijn gauw verdiend, zoo ver is dat nou ook niet, en die regen, nou ja, die regen... ik ga immers mee.’

Z'n fijne vleijing maakte mij flauw en van binnen streelde zijn stem in mij.

‘Goed, laten we dan maar.’

Op 't ringetje kregen we één vijf en zeventig en Sam brutaal in eens opdriestend, nou die wat inlostte, eischte de klok terug.

Toen, door de regenPijp marcheerden we samen, de donkere Stadhouderskade dan.

Tegen de zwarte regenlucht geelde het pleklicht van de stad, bleek-goud, maar verder alles nat en zwart. En de kade leeggewaaid, en zwarter, waar geen tram meer liep te lichten.

‘Sam.’ ...

‘Ja, boy.’ ...

‘Dåg... 'n eind hè?’

Mijn koudgeregende hand nam hij beet en hield hem vast, warm in de zijne, omdat hij z'n handen altijd in z'n zak had. Dicht naast mekaar liepen we voort, gebogen tegen de wind in.

Het Leidscheplein, mal-licht, schater-licht, de drukke tintellichtlachjes van de gloeilampjes en de witte kousjes en de kalme bleekblauwe doodslach van de boogbollen, die wit blauw-grijnzend schommelden op de wind.

De menschen vlug-an uit de zwarte pleinhoeken 't licht in, en weg weer in een andere donkerte. Op 't plein liet Sam m'n hand los en we liepen gauw schuin over, 't zwarte straatgat tusschen het witte Américainhotel en de roode stadsschouwburg in. De Marnixstraat zwart met wat geel, stilte na 't pleingeluid, de kale boomen druipend van dichtebij; brandde druk de lichte muur van de suikerfabriek, het zwarte stuk er achter, spokig.

‘Jezes, wat is zoo'n stad toch een beroerd beest’....

‘Maak d'r 'n vers op’....

Verder weer in den regen, Sam had mijn hand losgelaten. De wind was driftiger geworden, de lantaarnvlammen flokkerden wuivender en spookten vlug-geel op de druipmuren of bogen voor de winddonkerte. Mijn mantel hing zwaar op m'n schouders, en ik kreeg een gevoel van loopen en niet weten waarheen.

Tot we er waren, eindelijk.

‘Hoeveel moet d'r op?’

‘Drie gulden.’

‘Drie gulden, op dat ding? Vijf en dertig stuivers’....

‘Nee, drie gulden, ik heb 't d'r laatst ook nog op gehad.’

‘Laatst is nou niet... ja, of nee?’

‘Ja, 't is goed, geef op maar’....

Weer in de ratelruischende slagregen, die viel en viel, ongebroken. Maar de wind nu achter ons. En terug weer 't heele eind.

En zoo stratenziek voelde ik me, alweer dat gevoel van loopen, en niet weten, waarheen, en 't lijmerige dik-worden van je verhemelte en 't zware drukken van die hoed op je hoofd, die doorgedropen was tot binnen toe....

‘Wist jij dat die Marnixstraat zoo'n end was?’

‘Ja, jij niet... je bent d'r toch vaak genoeg voorbijgekomen.’

't Leidscheplein nu weer, naar hatelijk-licht, schaterhatelijk licht en weer het bleekblauwe wiegen op de wind van de witte grijnsbollen.

‘Joop, boy, dat is nou ook beroerd, ben je d'r boos om?’

‘Nee... mal hè, dat heele end nou voor niks... en nou hebben we nog niet genoeg... daar slaat-ie al net half negen.’

‘Hindert niet... als je thuis komt, moet je dadelijk naar bed gaan, dan loop ik nog even naar Siep Reesink, die zal nog wel wat hebben’....

‘Ja... ik ben zoo moei’....

‘Kom maar dicht bij me loopen, dat is veel prettiger hè,... wil ik vannacht bij je slapen?’

‘Nee, liever niet... dan kan ik heelemaal niet slapen’....

‘Zeg Joop, nou moet je d'ris 'n mop hooren. Vanmorgen op de polikliniek, 'n vrouw met t.b.c., zeg en die wou zich niet uitkleeden, omdat ik d'r bij was, ik moest eerst weg... en prof. Pel razend... ze dacht, dat ik een neger was’....

‘Godschistes’....

Heel dicht liep ik naast Sam en voelde al de loopbewe-

gingen van zijn lijf. Een warme intimiteit, die me heelemaal beter maakte, en we waren twee dingen apart in de koude kilvallenden regen, waarvan we heelemaal geen last meer kregen.

We kwamen thuis lichtlustig en prettig.

Sam stak de groote lamp aan, ik deed m'n stijfharde regenrommelgoed uit en lui-lekker lei ik in 'n stoel.

‘Ga nou naar bed... Joop, ik moet nou naar Siep gaan, anders is die naar de Pan.’

‘Nou nog?’

‘Ja, die is altijd an z'n werk tot 'n uur of tien, dat wist je immers ook wel.’

‘Ja... ik zeg het zoo maar.’

‘Malle jongen... ga nou naar bed.’

‘Blijf je dan nog wat bij me zitten?’

‘Ja, ga nou, je bent anders morgen veel te moe.’

In 't warmgeworden bed lei ik achterover, de lamp was afgedraaid en een donkere sehadowlichtschijn donsde op de dingen, die onduidelijk contourden. Op de stoel lag m'n witte omslagdoek... ik keek er naar en werd bang.

‘Sam verleg die doek d'ris even... zoo... ja, zoo is 't goed... Sam, zeg, ben ik heusch anders dan anderen?’

‘Ja, 'n beetje wel... maar praat daar nou niet over.’

‘Jawel... laten we daar nou wel over praten... hou je veel van me?’

‘Dat zeg ik niet, dat weet je wel.’

‘Net als ik van jou?’....

‘Begint 't vaste vragenlijstje weer... nou maar ik zeg 't niet... altijd 't zelfde.’

‘Toe zeg 't dan nog een keer... net als ik van jou?’

‘Nee... dat weet je wel. Nou zeg ik 't nog een keer... maar dat is voor 't laatst. Jij houdt positief van mij, en

soms vind je 't prettig, dat ik bij je slaap, maar ik hou veel van jou... maar anders... ik vind 't goed, wat jij wilt, maar ik zal 't je nooit vragen, dat weet je wel'...

'Ja'....

'En, zie je, jij houdt ook wel eens van andere jongens, en ik zou dat nooit van een ander willen'...

'Nee... alleen van mij'....

'Ja... ik ga nog wel eris trouwen, echt gewoon trouwen met 'n boterbriefie'...

'Toe nou'... dan is 't zeker tusschen ons uit?'

'Goddorie wor-je ernstig? Nee, maar dan ga ik'....

't Gele lampenschijnsel bluschte en 't vochtig-natte donker golfde over me heen....

'Sam'....

'Ja'....

'Dag'....

'Dag... blijf niet wakker liggen hoor, als ik met Siep mee ga, wordt 't laat, dat weet je wel'....

De deur dicht. En in 't strakke regengeluid braken zijn voetstappen... tot hij weg was en 't donzige donker er alleen was... geluidloos.

Fel-wakker in het woelligwarme bed en luisterde. Maar geen geluid, alleen de ritselruischregen, maar dat was geen geluid om te luisteren, omdat het was als stilte, strak en geluideloos luidend. En weer luisterde ik, om iets te hooren, dat er niet was, tot m'n oogen pijnlijk scherpten van 't starende luisteren in de leegstrakke regenruischstilte. Wit-scherp, fonkelscherp deed 't zeer in mijn hoofd, en er was niets te hooren. M'n oogen deden zeer... mijn handen klamden lam... in de zwarte stilte bewoog iets... zwart in zwart... warm zwart... op mijn borst zat het... er bewoog weer wat... weer... tot de heele diepgolvige nachtstilte bewoog... onzichtbaar, maar fluweelig-zacht vleigzwart-zacht. In m'n mond smaakte het weezoet... en ik kon niet bewegen.

Een zwartzwarte vrees lag op me... toen ineens sprong ik 't bed uit, heel met m'n slaapwarme voeten op 't fijnkille kamerzeil. Dat brak de zwarte bezetting... in mijn ooren bolde zacht iets op, zooals een zwarte modderbobbeltje uitbreekt. Hoorde de regen, een hond blafte. Lekker-frischkalm stond ik voor 't woelwarme bed met de schotsgeschopte dekens. Een prettig gevoel tintelde door mijn rug en langs mijn onderlijf. Naar bed wilde ik niet meer. Achterover op 't vloerkleed ging 'k liggen kijken naar 't kamerzwart, niet-voelend niet-denkend en zonder slaap en moeheid en van tijd tot tijd hoorde ik duidelijk de klok slaan tot 't half twee was. En toen voor tweeën kwam Sam thuis.

‘Dag Sam... dag’...

‘Wat... dag... waar zit je?’

‘Ik lig’...

‘Lig je niet in je bed? Wat is dat nou weer?’

‘Nu, ik lig op den grond, wat lekker hoor... ik kan toch niet slapen en toen werd dat bed zoo warm.’

Sam stak z'n kamerlantaarntje aan. Fijntjes spoot 't gele lichtstraaltje door 't drabbige donker.

‘Je moet toch naar bed’....

‘Ga jij maar, ik heb niks geen slaap, ik lig net lekker, als ik slaap heb, zal ik wel te bed gaan.’

‘Maar weet je dan wel, hoe laat 't is?’

‘Ja, bij tweeën’....

‘Nu dan, we moeten morgen vroeg op, zeg ik heb geld, tien pop... ga nou naar bed.’

‘Sam, kom bij me slapen.’

‘Weer wat nieuws, en net wou je niet, toen ik 't vroeg... wat ben je weer mal vandaag.’

‘Nee net niet... toe doe 't nou - ik lig al... zeg, ik doe al m'n goed uit,... kom je nou?’

‘Ja dadelijk, malle jongensvent’....

‘Hindert niet, je hebt zelf gezegd, dat ik doen mag wat ik wil.’

‘Ja, zeker, dat heb ik ook, maar ik wil toch liever niet nou.’

‘Toe nou’....

In zijn armen lag ik - licht-bevend, heel dicht tegen hem aan en een rose tinteling liep onder m'n warme huid door....

‘Sam, we doen toch eigenlijk niets ergs... ik hou alleen maar van je.’

‘Ja zeker, het is niets hoor... je bent een beste boy’....

‘Sam, ben-je heusch zoo leelijk als de lui zeggen?’

‘O, jé, nog veel leelijker.’....

‘En ik hou zoo van je, ik hou vreeselijk van je.’

Dan ineenend, niet-wetend waarom begon ik te huilen, ruw-snikkend-schokkend tegen hem aan....

‘Wat is er nou?’

‘Niks, ik weet 't niet... ik ben zoo moe... zoo vreeselijk slap’....

Over hem heen was ik weer 't bed uit.

‘Wat ga je doen?’

‘Ik doe m'n goed weer aan, ik ben zoo koud.’

‘Joop, wat moet d'r toch van jou worden. Je bent zoo'n knappe baas, en dat eene bederft alles. Nu ben je morgen weer heelemaal overstuur.’

‘Misschien niet... laten we maar gaan slapen.’

Bedroefd, met een diep-innig smartgevoel om mij, sliepen we in. Een haan kraaide en kraaide voortdurend schel, rood door de zwarte regenruiseling heen.

III. Zwerfdag.

Toen ik wakker werd schemerscheen 't twijfellicht van den na-herfstmorgen in de kamer, maar de alcoof was nog donker, dieper in zwart. Sam zat op m'n bed.

‘Jopie, toe nou, sta nou op’....

‘Heb je me geroepen?’

‘Ja, we gaan, weet je wel hoe laat 't is?’

‘Nee... vroeg nog... zijn de kruiers d'r al... regent 't weer zoo erg?’

‘Asjeblieft, zeg, 't stort, hoor maar d'ris... kom d'r nou gauw uit, 't is over half tien, ik heb je maar zoolang laten liggen, maar nou moet je d'r toch ook uit... de heele boel is al ingepakt.’

‘Ja... ik kom.’

In de rommelkamer stonden we vlug even te eten. 't Regende wel en feller nog dan gisteren, maar 't lichte was lichter-wit, dat de heele week groezelgrijs was geweest, de hooge huizen stonden helder-gespoeld in 't doorgeregende zonnelicht. Maar zonder zon.

‘Kijk eris Sam, wat 'n grappig wit licht, net of de heele zaak schoongewassen is... gek, hè, dat 't met dat licht zoo regenen kan.’

‘Ja, regende 't maar niet... zeg, daar heb je de kruiers... wil je nog naar de Flesch gaan?’

‘Och ja, laten we d'r maar even goeiendag zeggen... zoo bar is ze toch voor ons ook niet geweest... ik zal d'r maar even roepen... juffrouw Bont'....

‘Ja, m'neer'....

‘Nou juffrouw we gaan d'r vandoor. Krijgt u misschien nog iets van ons?’

‘Nee, m'neer Sam hèt alles betaald.’

‘Dan gaan we maar... dag juffrouw'....

‘Dag heere... ik hoop, dat u 'n goed huis krijgt.’

Vlug liepen we de straat af, een luchtig witte vreugd in ons, al regende 't hevig, zonder weten, waarom we zoo blij waren. De kruiers vooruit met de kar, een groote vent en een klein kereltje ernaast, scharminkelig.

Langs 't Sarphatipark reeën we, dat druipendbruin in 't waterwitlichte zonnetje lag.

‘Wat 'n lollige regen hè?’

‘Ja, dat's anders dan gisteren, de heele boel lijkt nou wel anders, ik heb heerlijk geslapen, ben jij vroeg-op geweest?’

‘Gaat nogal, 'n uur of acht, ik heb jou maar laten liggen.’

‘Je zal d'ris zien, wat 'n mooie kamer 't is, en zoo'n heerlijke alcoof, je kon nou best bij juffrouw Kater opzeggen... je bent nou toch al zoo'n tijd bij me... hoelang al?’

‘Laat 'k is kijken... 'n maand of vier. Maar laat ik die kamer nou maar houën je kan nooit weten... en de Kater kan de huur ook niet missen.’

‘'t Is anders zonde van 't geld.’

De Govertflink; Maar die gewoon grijs, grauwkil, waar 't witte regenlicht niet zonde, benauwend nauw.

‘Wat voor nummer is 't ook weer, m'neer?’

‘Twee honderd vier en vijftig, eenhoog.’

Even stonden ze stil en zat de kleine op de natte karrekruk, schuinleunde de groote tegen de wagen. 't Zeil glom regenzwartnat met kleine waterplaskuiltjes, waar een putje was.

‘Ziezoo Dries, vooruit maar weer... nummer drie honderd vier en vijftig, dat 's nog 'n goeie vijf en twintig huizen.’

Onze witte regenzonlichtvreugde vergroeselde grijzig in de nauwe huizenstraat tot koele gelatenheid.

‘Ziezoo, we zijn d'r, dat is 'n zwaar vrachie geweest... heere.’

De kleine weer op de karrekruk, bang dat de wagen anders dompen zou, en de groote bewegend onder 't zwartnatte zeilkleed, om z'n touwen en z'n rommelgereedschappendoos. Maar ik belde. Geen geluid. Een lang wachten, dan weer een bel, die nijdigchel de regenruischstille stukrammelde... geen antwoord. Sam keek naar boven....

‘Jezes, Joop, dat huis is leeg.’

‘Leeg, och je bent mal.’

‘Nou kijk dan zelf.’

'n Endje van 't huis af, m'n hoofd achterover keek ik zelf... 't huis was leeg. Mal gaapten de gordijnenlooze ramen, geen mensch te zien.

‘Nee maar, daar begrijp ik nou niks van... 't is toch wel twee honderd vier en vijftig? kijk 's éven.’

‘Nou, of 't... ik begrijp 't best, die lui hebben 'm gesmeerd met d'r vier pop.’

De kruiers impassibel zaten op de karrekruk, kwalsterden hun bruine tabakspuug uit.

‘Ik snap d'r niks van, 'k zal maar d'ris tweehoog bellen.’

Uit 't raam de juffrouw van tweehoog, witgrijs wit jak, slonsharen.

‘Wat is dat voor 'n gelazerbel?’

‘Juffrouw, we moeten één hoog zijn...

‘Nou bel dan een-hoog.’

‘Daar is geen mensch in, we hebben de achterkamer met 't alcoof gehoord, en nou is ze d'r van door met vier gulden statiegeld’....

‘Jezes, is ze d'r van door met 't statiegeld, nou maar, dat hoeft u d'r niet bij te laten zitten, loop u effe naar de Ferdinand Bol... wat 'n enge klier, smeert ze 'm zoo met 't statiegeld.’

Van den overkant een juffrouw uit 't raam één hoog, uit 'n souterain een ouë schoenmaker, rimpelkrom, doovig.

‘Wat is dat voor 'n geschreeuw uit 't raam... ik zie jullie al 'n heele tijd schreeuwen is d'r wat?’

‘Die neet van een-hoog is d'r met vier gulden van deze heeren van door.’

‘Wel, wel, die met dat kind, met dat hooge ruggie, zal ik maar zeggen?’

‘Zeg maar gerust met die kriek.’

De juffrouw uit 't raam aan den overkant gebaart verbaasd, doof schoesje naar binnen weer, kan toch niet hooren. De kar beregend en kruiers beregend, en een troepje menschen erom heen, druk-vragen wat d'r te doen is.... de juffrouw van twee-hoog vertelt. Politie.

‘U mag hier niet staan.’

‘Weet u, waar we naar toe moeten?’

‘Moet ik dat weten, daar heb ik niks mee te maken, u moet oprijen.’

De menschen troepen dichter om ons heen, malzwart in den regen... met paraplus op, die vuil druipen op anderen, en dan ruzie daarom. Twee jongens vechten en heviger strakvalt de regen.

‘Doorloopen, menschen, doorloopen... en kruiers, jullie motte oprijen.’

‘Wij motte niks, wij bennen door deze zwarte meneer angenomen, motte we oprijen m'neer?’

En Sam in eenen vast-beslist.

‘Ja, rijen jullie maar op, terug naar de Ostadestraat.’

Dan douwt de zwartplompe kar 't natte menschenzoodje op zij, en voort gaan we, doordruipnat, weer terug naar de Ostadestraat.

‘Ga je terug?’

‘Ja, ik ga naar de Flesch, die is natuurlijk niet verhuisd, we zullen gauw 't zoodje neerzetten, dan kunnen we verder zien, misschien kunnen we er wel blijven.’

De kruiers kalm vooruit fluiten een deuntje, vinden 't leuk mopje, maken een goeie daghuur d'rvan.

Voor 't raam van wat onze kamer was, de Flesch, hing kanten gordijnen op.

‘Zie je wel, wat zei ik je - d'r komt 'n ander.’

‘Dat had ik nou toch niet van d'r gedacht.’

‘Ik wel.’

De Flesch bedaard-doend, stapte haar trapje af, een eind achteruit de kamer in, keek, hoe haar gordijnen vielen. Open deed ze niet.

‘Hoe vin-je d'r? Daarvoor hebben we nou geschikt.’

De kruiers zaten weer op de karrenkruk, kwalsterden het bruine pruimnat uit, lieten zich bedaard natter regenen.

‘Juffrouw Bont... juffrouw Bont.’ Het eene raam ging open.

‘Gut, bent u daar weer, m'neer Sam?’ En u ook, m'neer Driesse? Wat 'n regen hè?’

‘Ja, we kommen nog eris bij u schuilen.’

‘Schuilen bij mij? Waarom is dat? U hadt toch immers al gehoord?’

‘Ja, toe nou, juffrouw Bont, doe nou open, we regenen kletsnat zoo, we kommen maar weer bij u terug... u verhuist nou, toch niet, dat zien we ook wel, wat jij Sam?’

‘Nee, ik verhuis ook niet, net toen ik u had uitgelaten, bracht de post me 'n brief, dat m'n conditie afsprong.’

‘Nou, dan kunne we toch weer bij u terug komen.’

‘Nee, want d'r kwam toevallig net 'n m'neer langs, die kamers zocht en an die heb ik ze verhuurd’....

‘Je zou 't haast gelooven... Joop geloof jij 't?’

‘Geloof 't dan niet... kan mijn wat schelen, wat of u gelooft.’

‘Nou Sam, 't kan best, en juffrouw Bont zal d'r niet om liegen’....

‘O, zoo, zeg u dat wel.’

‘As 'n ander gehuurd hèt, dan kennen wij d'r niet op, dat 's glad, maar we kunnen onze boel toch wel zoo lang bij u neerzetten?’

Dicht het raam, de Flesch weg.

‘Je zal zien, dat we best de boel bij haar kunnen bergen.’

Maar de deur dicht en bleef dicht. Bedaard zaten de kruiers op de kar, kalmpjes pruimden ze en 't regende heviger. Twee scholen naast-an liepen uit en lachend-luid lawaaiden de jongensstemmen in de straat. Het was halftwaalf. Mal stonden we voor die dichte deur, de Flesch gewoontjes-weg ging door met d'r gordijnen.

Toen besliste Sam.

‘We moeten vandaag met die rommel onderdak Joop, daar is niks an te doen, wij zulle net zoo lang moeten sjouwen, tot we wat hebben’....

‘Ja.... en ik ben nou al zoo moe.’

‘Kom, toe nou, 't zal wel losloopen... zeg mannen, wat krijg jullie van me?’

‘Wil u al afrekenen? Motten we niet verder?’

‘Nee, zeg maar wat jullie krijgt.’

De twee vlug oogknippend beraadden, rood klein kruiertje zei 't:

‘Nou m'neer, we hebben zoowat 'n paar uur in de regen geloopt, we dachten van 'n daalder de man.’

‘t Is goed, ik zal jullie nog 'n gulden extra geven, maar dan moeten wij de kar ook tot vanavond houè.’

‘De enkele kar? Dat doenen we nooit.’

‘Dan doe jullie 't nou maar deris, we zalle d'r niet mee aan de rol gaan.’

De twee kruiers heen, en wij daar in de bleekgrauwe verlatening van de lichtschemerlichte regenstraat, verlegen en verlaten.

‘Vooruit dan maar.’

En Sam douwde de kar, die knarskrakend opschoot.

‘Nou beurt om beurt, we gaan eerst de Jan van der Heijde door... en als ik rij, dan ga jij vragen, en als jij rijdt, dan doe ik 't.’

De Ostadestaat uit tot de Ruysdaelkade en dan de Jan van der Heyde in.

‘Wil ik nou deris douwen?’

‘Nee kijk jij maar uit... zie je wat?’

‘Ja, blijf jij nou effen staan... dan ga ik erin.’

Juffrouw, kwijnend en mager, twee pufbleeke kinderen, een benauwd zijkamertje.

‘Ja ziet u, ik had eigenlijk liever een dame as twee heere d'rop... wanneer wil u 't aanvaarden?’

‘Als 't kan vanavond nog.’

‘Nee m'neer, dat kan niet... menschen zoo van de straat neem ik niet... u hebt toch zeker nog een kamer?’

‘O, zeker juffrouw.’

‘Nou, dan moet u die toch nog opzeggen en nog verhuizen, nee, m'neer, ik zit 'r eenmaal voor, ik wil graag verhuren, maar zoo niet’....

Tot halfdrie sjouwsjokten we de regen door, die maar niet op wou houën, Sam douwde de wagen. Toen bleekleeg

en wit van den honger gingen we eten, een broodje met kaas, warme koffie in de Volksbond. Eerst Sam binnen en buiten ik bij de kar, dat ze 'm niet zouden laten dompen, en toen ik binnen en Sam buiten en toen wij alletwee buiten weer in de regen, alwaar douwend en we konden nergens onder dak komen.

Half vijf. De slaande regen heeft opgehouden en 't mottigt mistig. De lantaarns roodgeel wazig branden al en de regenruiten van de winkels spiegelen geel. Ik ben zoo moe, dat 'k 't niet langer uithouën kan en op straat heel hard ga huilen met hevige schokken van pijn....

‘Toe nou Joop, doe niet zoo mal. Je lijkt wel twaalf inplaats van twee en twintig... we gaan nou de Ceintuurbaan over en dan dat stuk Willebrordusstraat door tot den Amsteldijk... misschien vinden we daar nog wat’....

Flink-op weer douwden we samen wat, keken, waar iets te huur was.

Niets. Toen in de St. Willibrordstraat... daar was wat... op 29 in 't huis... gemeubileerde kamers te huur.

‘Jezes, zeg Sam, daar is nog wat,’ en heelemaal opgemonterd: ‘je zal zien, dat krijgen we, zal ik bellen, of zal jij 't doen?’

‘Doe jij 't maar’...

Een klein meisje, bleek met zwarte schaduwpluoitjes om d'r mond... 'n blauw mutsje, een keep.

‘Is je moe thuis, meissie?’

‘Me moe is dood... ik zal tante effe roepen... tante... tante, d'ris 'n meneer voor u.’

‘Laat m'neer maar effe in de gang, ik kom dadelijk.’

Gelukkig, daar stond ik droog. Tante kwam, klein vrouwtje donker, met grijzig haar al 'n beetje, eventjes scheel aan een kant...

‘Ga jij maar naar avondschoon Toos... dag m'neer, neem u me niet kwalijk, dat ik u liet wachte, waar kan ik u mee diene?’

‘Ik wou wel even de kamers zien.’

‘O, m'neer dat kan... 't is een achterkamer met 'n alcoof... maar als u wilt kan u ook wel de voorkamer krijgen.’

‘Laat ik maar eris zien.’

Wij door naar achteren, uit de benedendiepte van een souterrain scherpte kleine-hondjesgeblaf op, ruw over-daan door gebas van een groote.

‘Stil Hec... stil Zus... An, hou de beste vast... dat benne onze honden m'neer, maar u zal d'r heelemaal geen last van hebben, ze kommen nooit boven.’

‘O, maar ik hou juist veel van honden’....

De kamer was groot en lucht-ruim.

‘Hoeveel is 't?’

‘Achtien gulden voor u tweeën, dat's gewoon.’

‘Wilt u nog iets vooruit hebben?’

‘Dat laat ik heelemaal aan u beleefdheid over.’

‘Nou, ik zal u een week vooruit betalen.’

‘En wanneer wilt u d'rop?’

‘Dadelijk.’

‘Dadelijk?’....

‘Ja, juffrouw, dat zal u nou wel raar vinden, maar toen wij vanmorgen de juffrouw wouen roepen, vonden we alleen 'n brief, dat ze weg was met d'r commesaal en dat ze d'r boeltje achterliet voor de schulden.’

‘'t Is zonde nog 'n toe’....

‘U begrijpt, toen zatte we zonder’....

En blij onder dak te zijn riep ik de deur uit:

‘Sam, ik heb gehoord, kom maar hier met 't zoodje.’

IV. Riool.

's Morgens. Voor 't werkraam zat ik, waar het kaalgetakte van den leegen pereboom, zwartnat zwartdruiwend rekte en boog, als 't even woei en de regendroppels vielen. Maar 't regende niet meer, alleen de boom drupdruppelde na. 't Schuin herfstzonnetje zonder schijn, scheefde even in den kippenhokhoek.

De haan kraaide. Een heerlijk gevoel van tevreden-zijn schokschouderde door mij heen. We waren nu al een paar weken bij juffrouw Meks en dat was zoo'n bedaarde en tevreden makende tijd geweest. Ik had niet weer bil Sam geslapen, we werkten en leefden, alsof 't weeke witte leed er nooit geweest was.

Sam lei achterover op de oude zwartleeren kanapé, met z'n handen onder z'n hoofd en z'n oogen dicht, zoo lag hij liefst. Wat had hij toch een vreeselijk malgrappig gezicht, rond en bruinig, en met 't fijn-zwarte puntenlooze snorredingetje, toch eigenlijk wel een negergezicht. Een heele tijd bleef ik naar hem kijken, almaar met dat rose gevoel van lief-doen in me, dat m'n grauwe woorden zachter werden....

‘Sam’....

‘Malle Joop’....

‘Hou je van me.’

‘Ja... zeg ik geloof, dat 't weer mis gaat, je hebt weer zoo'n zacht gezicht, en je stem ook.’

‘We hebben 't ook zoo lekker hier.’

‘Ja leuk... beter dan bij de Flesch... maar blijf nou rustig werken’....

Over m'n boeken boog ik weer, maar de herfstgeluiden van buiten voelde ik zachtjes aan... op de vensterbank tikkeltikten de vallende boomdruppels.

En ik bewoog niet... zei niets, bang de zachtzilvergrijze stemming te verliezen. Over de grijsgrauwe achterhuizen van de Hoedenmakersstraat herfstigde de lucht... een fijn beven trilde onder mijn huid,

‘Sam’....

Hij sliep en toen o, zoo fijngelukkig en begeerend het te behouden, lei ik m'n hoofd voorover op m'n armen en probeerde heel duidelijk de kamer met ons tweeën te zien en 't plezier van 't zelf te zijn, nog prettiger te proeven. En heelemaal diep keek ik in m'n zelf, fysiek mijn oogstaren voelend, en als iemand heel aparts zag ik ons twee.

Tot Sam 't uitmaakte en den schoonen schijn stoorde.

‘Ik smeer 'm, om vier uur zoowat ben ik weer thuis.’

‘Laat je me den heelen dag nou alleen?’

‘Ja hoor, dag’....

Droefmoedig keek ik den tuin in, er was niets dan het gewone kleurlooze herfstgedoe en de stille schoonheid van zoeven was weg, het was een andere tuin, het waren andere huizen. Mijn fijne stemming, waardoorheen 't licht van de dingen mijn oogen anders aanraakte, was weggewoest, en alles anders.

Juffrouw Meks kwam buiten, met haar hark bij zich, en hevig-bewegend harkte ze de bladeren op, die nat en zwartbruin dik om de harktanden omstopten... ze sloeg ze d'r

af zwaar-slaand op de regendruipende boom, dat de druppels afvielen, ruischend. Aandachtvol keek ik naar haar, blij, dat ze drukte bewoog in de strakte van den tuin. Ze keek naar mij en knikte. Ik knikte ook, en wilde graag wat praten, nu ik alleen was.

Hoog-open schoof het raam, ik ging zitten in de vensterbank. De regenlucht golfde in de kamer, blauwvochtig.

‘Goeiemorgen m'neer.’

‘Dag juffrouw Meks.’

‘Is m'neer Sam d'r niet? Wat 'n stank hé m'neer.’

‘k Ruik niks.’

‘Ruikt u niks... juffrouw Koppé, m'neer Driessen ruikt niks.’

Juffrouw Koppé van een-hoog, haar man is worstelaar; geeft les in boksen, klein wijfje, kijfachtig.

‘Nou, maar ik dan wel, 't stinkt weer de pot uit, waarom wordt dat riool niet gemaakt?’

Twee-hoog in beweging. Wordt bewoond door een française, die gemainteneerd wordt door een jodenm'neer van de Beurs, slank elegant, draagt altijd heelwitkleurende hoeden, spreekt geen Hollandsch, verstaat een weinig.

‘Daar is medam ook... 't is toch goddomme 'n schande, zooas dat mensch met de boel omspringt.’

‘Gut juffrouw, bij u is 't nog uit te houê, maar bij mijn drijven de drollen zoo in 't souterrain, en dan, u hebt tenminste geen heeren.’

‘Maar waarom gaat u d'r dan niet eris heen?’

‘Ik, mensch? Ik kom d'r ommers niet meer over huis, als 'k huur moet betale, laat ik 't Toosie altijd brengen.’

‘Vier vijftig nietwaar?’

‘Vier vijftig, welnee, vijf gulden... elke week vijf gulden... wat doet die fransche medam d'r nou bij, 't zijn d'r zaken ommers niet’....

Bleeke stilte in het gesprek. Maar dan de woorden kleurig op:

‘Bevalt m'neer Driesse u nogal?’

‘O, zeker, m'neer zit net in de vensterbank... we waren juist an 't prate.’

Flauwwit vergrijst het praten weer, tot juffrouw Koppé ineenen hoog-rood uitvlamt:

‘Nou maar as ze maar deris rook wat 'n etterstank of 't hier is... kan u d'r niet effe late roepen?’

‘Nee, Toos is d'r niet en onze An wil d'r niet heen.’

‘Roep d'r dan van hier-af, u kan d'r best beroepen... verdomme zoo'n peststank’

Schrijnscherp, felrood in de grijze voormiddagstilte de stem van Meks:

‘Juffrouw Bramer’... Ineens, en uit, dan schuift de stilte weer toe.

‘Ze is zeker niet thuis’

‘Niet thuis? Ze is net na bove gegaan... ze wil u niet hoore.’

‘Nee, maar dat zal ze me waar maken... juffrouw Bramer... juffrouw Bramer... huisjuffrouw’

Geen geluid terug. 't Huisjuffrouwenhuis naast ons stil in 't opdrogende wit doorvochte zonlicht.

‘Ze hoort u zeker nog niet.’

‘Ze zal me hooren... zoo'n doerak... ik schaam me voor de heeren, dat ik zoo schreeuwen moet voor me goeie centen.’

Over ons achter de Hoedenmakersstraat in opschommeling, vrouwenhoofden, de brikettenjuffrouw, de juffrouw van den tramconductor....

‘Wat is d'r an de hand?’

‘Drie vingers, pink en duim.’

‘Weet u wat d'r te doen is, juffrouw Ellemers?’

‘t Riool is verstopt an den overkant in de Willebrordusstraat... waar die twee nieuwe heere benne komme wone.’

‘Nou, en mot ze daarom zoo'n lawaai maken, ik dacht waarachtig, dat de boel in brand stond.’

‘De huisjuffrouw wil 't niet laten maken... je kan d'r last genoeg mee hebbe... bij mijn zuster’....

't Gesprek verintiemt over dat riool van de zuster... het onze stinkt... In de lichtblauwvochtige regenlucht bobbelt de bruine stank zwaar op.

En 't heftig-rood-opschreeuwen van juffrouw Meks er tusschen weer... mijn raam dicht... dat verdonkerdoft het felle geluid.

‘Hoor je me niet... medam van niks... 't riool stinkt... me riool stinkt, hoor je me niet... we verstinken in 't souterrein van jou strond... maar ik laat 't maken, van jou centen... hoor je dat medam.’

De overhuizen in aandachtige zwijging van schreeuwbegeerige wijven, uit 't huisjuffrouwenhuis geen geluid.

Maar de schreeuwlol zwakt af... een hoofd verdwijnt... een ander. En eindelijk juffrouw Koppé:

‘Ik zou maar niet meer roepen, 't geeft je toch niks... en je maakt d'r allemaal maar schandaal mee.’

Alleen de fransche medam van twee-hoog nog uit d'r raam. Dan bleeke leegheid kilwit op de roode opwinding van zoo even, en vreemd-alleen, mal-klein alleen stond ze in den tuin met al stille zwijghuizen rondom.

En dan zwak-boos tegen de fransche:

‘Mal merakel, waar bemoei je je mee... gemeene mentenee....

Door de blauwlichte lucht bobbelt drabbige stank.

's Middags. Sam was niet terug nog en stemmingloos deed ik m'n werk... verlangend naar een beweging in 't bewegenlooze wegschuiven van de uren. De tuin strak en tinteloos grijs nu 't zonnellooze licht veravonde.

Uit 't souterraingat duikt juffrouw Meks op en juffrouw Lepelaar, die aan den anderen kant in 't huis woont. Scherp en mager, kijfnijdig of ze altijd ruzie heeft of 't dadelijk krijgen zal. Het Meksenmenschje bescheiden-kleiner, in haar hand een geëmailleerd pannetje met zaad voor de kippen. Juffrouw Lepelaar niest.

‘Is-ie nogal niet beter?’

‘Nee, nog niks, hij zit den heelen dag maar in mekaar achter in 't hok, en as ik de kippen eten geef, kijkt-ie net of 't 'm niks aangaat.’

‘Dan gaat-ie misschien wel dood.’

‘Nou, ik hoop van niet... ik zal 'm nog maar es binnen nemen... m'neer Driesse, nou moet u toch eris effe komme kijken hoe sikkeneurig of dat beest zit... u kan 't raam wel uit met 't trappie.’

Voor 't kippehok stonden we, de kippen, knusknusjes gewend kwamen aan, hoorden het zaadgeluid in 't pannetje. De haan, melancholisch-sinister, gedoken in 't donkerste schaduwhoekje bewoog niet.

‘Och gossie, wat een zonde... zoo'n prachtige haan...

‘Nou, hij is nog niet dood. Ik neem 'm mee naar binnen en dan zet ik 'm in de keuken bij 't fornuis. Daar halen ze soms nog wat goed van op, de manke kip laatst ook, kom maar hier m'n pietje, kom maar hier m'n beessie... kom jij maar bij de vrouw.’

De onbewogen zieke haan zat.

‘Je zal 'm moeten pakken.’

‘Ja...’

Even een klagelijk kraaigeklok en dan het zieke beest ineengedoken tegen Meks aan.

‘Arm beest...’

Dan wilden we weer naar binnen gaan, het was koud in 't tuintje, juffrouw Meks vooraan voorzichtig voetend over de rotte sieperplank, die in de modderwaterkuil voor 't kippenhok lag.

Over de schutting huisjuffrouw. En heel vriendelijk-lief:

‘Dag juffrouw Meks... is d'r wat met u haan?’

‘Ja, die is al 'n heele tijd zoo sukkelig, z'n kam is zoo wit as wat en hij doet den heelen dag niks as in mekaar zitten.’

‘Zoo... en wat doet u d'r nou an?’

‘Ik zal 'm maar d'ris 'n poosie achter 't fornuis in 'n mandje zetten, misschien haalt-ie daar wel wat van op.’

‘Ja, dat kan wel... maar verheel ik 't me, of is 't zoo, ruikt 't hier zoo leelijk?’

Overwonderd merkte ik dit kalm-lieve gesprek, maar juffrouw Meks gewoon en heelenal niet verbaasd:

‘t Riool is weer niet in orde... ze hebben 't bepaald niet goed gemaakt, u moet 't d'ris late nakijken.’

‘Ja, as ik 't maar gewete had, maar ik zal d'r bepaald voor zorgen... as u wil vanavond nog.’

‘O, dat is goed, hoe eer ik van die stankrommel afkom, hoe liever 't me is.’

‘Ik zal d'r voor late zorregge... maar wat ik zeggen wou... kan u Puckie nog eris hebben?’

‘O, ja, graag... u kent Puckie van de huisjuffrouw toch wel?’

Ik ken Puck, donkerbruin mormelbeest met fijne kefstem.

‘Ik wou vanavond uitgaan, naar m'n nichie op de Jacob Catskade en dan is-ie zoo lastig en bij u is-ie altijd zoet. Gistere bennen we ook nog uit geweest, me mans zuster was twaalf en 'n half jaar getrouwd’....

‘Gut, daar wist ik geen eens van, wel gefilliciteerd.’

‘Dank u, nou toen hadden we Puckie meegenomen, maar ik kan u niet vertelle, hoe lastig of-ie was.’

‘O, maar u kan 'm gerust bij mij brengen, bij mijn is-ie nooit lastig’....

De zieke haan klokte.

‘Graag, 't wier nogal laat ook... zooals dat gaat, 'n glaassie wijn... 'n boterhammetje, ze kanne 't nogal goed doen, och en u mot denken 't is maar voor eens... maar zoo lastig as die Puckie was, 't huis te klein en nou vanavond heel naar de Catskade.’

‘O, nee, maar breng u 'm gerust.’

‘Nou, om op m'n nichie... ik bedoel op m'n zuster neer te kommen, we kwamme over half drie thuis en m'n man mooi pimpel, maar we hebben vandaag heerlijk uitgeslapen... tot over half twaalf.’

‘Zoo, en hep-u goed kenne slape na die drukte’?

‘O, best, as ik slaap dan slaap 'k; dan hoor ik niks, al vermoorden ze m'n bureen.’

‘Zoo... nou denk u nou asjeblijft om dat riool, ik wil d'r geen herrie om maken, maar 't stinkt geweldig.’

‘Ik zal d'r m'n man vanavond nog heensturen.’

‘Nou adjuus, ik ga naar binnen, u drinkt toch 'n koppie koffie mee, m'neer Driesse?’

In 't bruine souterrainkamertje zaten we, buiten was het licht nog grijs, hier doezelde het donkergrijsbruin op de keukendingen. 't Wit blikken schuurlampje blonk met één lichter plekje. Ik staarde er naar, tot 't bruine kamerdonker zwart waasde voor mijn oogen en ik ze afkeerde met een plotselinge prikkelpijn.

En droefheid droefde in mij op, dat Sam mij alleen gelaten had dien heelen triesten herfstmiddag en mijn zachte praatstemming vertriestigde hopeloosbruin.

‘'t Is natuurlijk alleen om die Puck, dat ze zoo lief tegen u is... ze hèt u natuurlijk best gehoord vanmorgen.’

‘Dat 's nogal glad, maar ik zei d'r maar niks van, want ik wou van de week wel overslaan met de huur... asjeblijft m'neer, daar is u koffie, as d'r niet genoeg suiker in is, zeg u 't dan maar... ik moet m'n gouën slotje aanvullen.’

Een grijze zwijging loomde in de kamer, in de hoeken verstarde het bruinzwart van den avond. Die zieke haan klokte klagelijk.

‘Wat bent u stil m'neer Driesse... is d'r wat?’

‘M'neer Driesse is niet in z'n sas, omdat m'neer Sam d'r niet is... wat u m'neer?’...

‘Ik zal de lamp maar opsteken, dan kennen we zien wat we zeggen.’

Langzaam breed-uitwijdend spreidde het licht de kamer door en lichtklotste gelig op en neer tegen de zwarte walwanden.

‘Ziezoo’....

Toen vroolijker in 't kleurige lampelicht dronken we koffie. En beneden bleef ik boterham eten en fuifde op rolpens en bleef nog wat napraten. Tot de huisjuffrouw Puckje bracht en weer wegging en tot de rioolmannen kwamen en hun zwart werk begonnen, rood verlicht door de rossige lampen.

Laat ging ik naar boven en keek vaag verdrietig de spokerige tuin in.

Diep in den nacht kwam Sam thuis.

V. Toen Sam weg was.

Sam was er niet, al veertien dagen lang woonde hij op de kamer van juffrouw Kater, waar hij z'n boeken en preparaten bewaarde en die hij altijd aanhield, om er te wonen, als we niet bij elkaar konden blijven. Want soms kon het niet, dan was mijn verlangen te hevig naar hem, en weken we liever, dan te doen, wat Sam niet wilde. Of boosheid tegen mij stond in eens zoo in hem op, dat hij me heftig knoeide en sloeg en dan ging hij weg, tot we allebei weer berustigd waren en paisibel saamleefden maanden soms en maanden, zonder, dat er iets vreemds gebeurde.

Maar de laatste keer was het heel erg geweest. Plotseling op een avond was het in Sam begonnen, ineens, wjl ik zat te schrijven en hij rustig lag op de canapé, had hij me geknepen. Kort en vinnig.

‘Toe zeg, schei uit.’

Ik dacht, dat hij lachen zou of iets zeggen, en ik keek hem aan, maar hij stond heel ernstig en zei niets. Dan plotseling kneep hij weer, boven in mijn linkerarm, en ik lei mijn andere hand erop van pijn.

‘Toe Sam, doe 't niet... je doet me zeer.’

Zijn stem was diep en ernstig.

‘Jawel.’

En aandachtig bezeerde hij mij overal met een strak lacheloos plezier van een ander pijn te doen.

En schreeuwen wilde ik niet, maar de tranen pijnigden zwaar uit mijn oogen... toen zei hij ineens:

‘Joop, kom hier.’

Hij was sterker dan ik en mijn wil viel verzwakt neer.

‘Joop....

Vlak voor mij stond hij, zijn oogen donkerflonkerden, toen ging hij naar de kamerdeur en draaide de steutel om. Blinkwit lichtte de slag door de zwartstille. De heele kamer leek ernstig nu... de dingen strak, in mijn hoofd een grijsgedoezelde duizeling. En een slag op mijn wang bloedrood. Diepziek en huilend viel ik op den grond neer vóór de canapé... en ik voelde alleen, dat Sam mij sloeg, niet meer dat 't ophield en pijnpiepend lei ik op den grond.

Wakker werd ik op mijn bed en Sam zat naast mijn hoofd.

‘Dag Jopie’....

‘Dag... dag Sam... is 't weer over?’

‘Nog niet... 't is nu wat geluwd, maar 'k voel me nog lang niet goed... heb je pijn, boy?’

‘Nee... zoo erg was 't niet voor ons, we zijn toch eenmaal een mal stel.’

‘Ja, zeg, ik ga maar 'n poosje alleen wonen, vin-je dat ook niet 't beste’....

‘Ik weet niet... wanneer wil je gaan?’

‘Dadelijk... ik heb de sleutels van juffrouw Kater’....

‘Maar hoe laat is 't dan?’

‘Half drie.’

‘Maar je kan toch niet midden in den nacht weggaan, je kan toch best tot morgenochtend wachten.’

‘Nee, ik ga nou, het is veiliger.’

‘Dan breng ik je.’

Vlug stond ik op, de lamp brandde, buiten was de nacht donker en de zware overkanthuizen kanteelden duister. Ik stond voor 't raam en keek ernaar. Geluidloos toen ontgleden we 't huis. Alles donker en stil, de straat leeg, waardoor één man zijn stappen klonk. Dicht naast mekaar liepen we voort en spraken niet.

‘Dag Jopie... dag jongen... ik zal je vaak schrijven, kijk maar, de bus is vlak bij... als ik beter ben kom ik gauw weer terug.’

‘Ja... ja, je moet niet lang wegwezen.’

Toen gingen wij weg, Sam keek mij na. En plotseling brak m'n tranenverstikte stem in m'n keel.

‘Sam... dag Sam.’

Het echoklonk mal in de nachtstraat en mijn stemgeluid verschrikte mij, dat iemand 't zou gehoord hebben. Maar alles stil.

En toen de strakke, pijnstrakkende eenzaamheid, de herfstdagen verwinterden triestig, maar ik merkte er niet veel van. Zat den heelen dag thuis, en werkte. Juffrouw Meks had gevraagd.

‘Is m'neer Sam d'r niet?’

‘Nee, die is vannacht om half drie meenen uitgeroepen bij een patiënt in 't ziekenhuis, en vanmorgen kreeg ik een brief, dat-ie met 'm naar buiten ging en dat-ie niet wist voor hoelang.’

Sam schreef dikwijls. Heel korte briefdingetjes. En ik ook. Telkens als er weer een sterk pijnmoment kwam, schreef ik even en zulke briefjes kreeg ik van hem. ‘Dag Jopie’ of ‘Het gaat goed’. Meer niet. Met één post soms vier of zes, en dan bracht juffrouw Meks ze binnen, vreemd, dat er telkens zooveel brieven kwamen met één hand.

‘Gut m'neer, maar liefst vier te gelijk, zeker van u meissie.’

Veertien dagen was Sam weg en ik was 't huis niet uit geweest.

Met de post van over vieren bracht juffrouw Meks vier brieven van Sam. En 't lachgrapje was al tot kalmere grapgewoonheid bij d'r geworden:

‘Vier brieven, van uw meissie m'neer.’ Ik deed ze open vlug. Ze waren:

‘Dag boy.’ ‘Heb 't goed.’ ‘Nu kom ik gauw terug.’ ‘Heb je pijn?’

‘Zou m'neer Sam nog lang wegblijven, denkt u?’

‘Nee, ik denk 't niet... 'n week nog misschien...’

‘Nou moet ik eris met u prate m'neer, as u even tijd hebt.’

Haar stem stond onvast in haar woorden, ze trilde verbleekt.

‘O, doet u gerust, neem u 'n stoel.’

‘Ja... dat is goed.’

Ze zat tusschen mijn raamtafeltje en de boekenkast, 't even nog lichtende licht schaduwdonkerde op haar. En toen begon ze, monotoon opsprekend:

‘Ik zou 't u niet verteld hebben, as u weg was gegaan of m'neer Sam, maar nou dat u blijft, nou moet ik wel. Ziet u, as u 't achteraf van anderen hoort, dan is 't nog veel erger. Affijn.... u zal zeker wel eris gedacht hebben, dat ik getrouwd was, omdat Alex altijd moeder tegen me zeit, maar ik ben niet getrouwd... ziet u Alex is eigenlijk een buitenbeentje zal 'k maar zeggen, z'n moeder was wat los bij den weg en toen is ze d'r tegenangelopen... en toen zei ze maar telkens: “ik verdrink mijn en den jongen d'rbij.” U begrijpt, toen heb ik 'm maar bij me genomen, z'n moeder is later getrouwd met 'n conducteur van de tram en ze hebben 'm ook laten echten en hij is ook wel bij ze geweest, maar hij is nou al 'n paar jaar bij mijn weer.

Verbeel-u z'n vader, ziet u 't is z'n vader wel niet echt,

maar dan voor de wet, die hèt 'm eris zoo maar op straat gegooid, en toen zag onze An 'm loopen met zulleke gaten in z'n kousen, u begrijpt, toen is-ie weer bij ons gekomen'....

Haar grijze stem verdoezelde zachtjes en een zachte stilte was om ons heen in de heeldonkere kamer, en ik zweeg. Toen weer 't Meksenmenschje:

‘Maar daar gaat 't niet om... ik wou u eigenlijk vertellen van Anna en Toosie, 't is beter, dat u 't van mijn hoort as van 'n ander'....

‘Ziet u Toos en An, dat is heelemaal geen familie van me. Dat benne meissies van een vriendin vamme. D'r is nog een derde meissie ook, die heet Stientje, maar die is in Groningen op 't doofstommeninstituut, dus daar heb 'k geen last van... nou Toos, dat ziet u ook wel, die is altijd even wit, dat komt van d'r moeder, die is an de tering gestorreve... u begrijpt, ik was d'r bij, want 't was m'n beste vriendin, en toen ze stierf, toen nam ze m'n hande beet en toen zei ze: “Ketoo, zal jij voor de kinderen zorrege?” “Waarachtig as God” zeg ik, en toen was ze zóó dood. Nou en nou weet u zelf of ik goed voor de kindere ben, ja of nee... en wat ik voor die Stientje gedaan heb, dat is gewoon niet te zeggen. Die was eerst in St. Michielsgestel bij de zusters, maar toen ik hoorde, dat ze 't daar zoo slecht had, toen ben ik d'r zelf weg gaan halen. Affijn, toen was d'r lui vader nog thuis... die is nou in de gevangenis.’

Haar stem zwakzakte weg in 't kamerdonker; Waar even wat licht nog op haar scheen, bleekwitte haar gezicht bevend.

‘Ziet u, ik zeg 't u maar, omdat 't beter is, dat u 't van mijn hoort as van een ander... en nou hèt de juffrouw van één hoog gezeid, dat ze 't u wel vertellen zou en dat u dan wel weg zou gaan... maar u kan d'r gerust om blijven, hij is wel daar geweest, maar daarom hoef je nog geen doorgefourneerde deugeniet te zijn. Hij is twaalf jaar

an de post geweest en nooit klachten of last... en toen ineenen doet-ie me die stommigheid van een postkwitantie te innen, die niet voor hem was. Nou u begrijpt toen was ie bakker-ân... in Augustus had-ie 't gedaan en in November kwam 't eerst uit... jезes as ik d'r nog andenk m'n hoofd doet d'r zeer van... 'k zat net met m'n eten te wachten en daar komt Toos binnen... o, tante, tante, daar gaat vader weg met twee mannen... jезes wat schrok 'k... nou, ik zal d'r u niet te veel van vertellen, u hebt wel wat anders te doen ook... maar ik wou u vragen of u niet erom weg wilt gaan en m'neer Sam ook niet'....

‘Welnee juffrouw Meks, daar denk ik niet aan, wat gaat 't ons eigenlijk aan’....

‘Ook niet as-ie thuis komt met Juli?’

‘Welnee... u vraagt toch naar ons ook niet, misschien hebben m'neer Sam en ik wel allebei in de nor gezeten.’

‘Toe nou m'neer, lach u daar nou niet om, zoo lollig is 't 'r ook niet.’

‘Ik lach d'r niet om, maar 't zou toch best kennen.’

‘Nee, daar zal u wel voor oppassen... u moest eris weten, wat wij al niet uitgestaan hebbe... die dag, dat u hier kwam huren, toen zatten we net met negentien centen en onze Alex zonder werk, daarom nam ik u ook dadelijk... affijn, ik ben tenminste blij, dat we u weer hebben, dan heb ik d'r tenminste de huur weer uit... wil u misschien een koppie koffie?... ik heb lekkere in de filtereerkan...

‘Ja graag juffrouw... kom u dan hier koffie drinken met An... Toos is d'r toch niet, dan maak ik licht.’

‘Dat is best, dan zal ik An even roepen om de koffie... nee maar, die kan ook bellen... nou maar, effe wachten hoor’...

De deurbel klingelde hardgekoperd, klinkklangde zachter na.

‘M'neer alweer een brief voor u, met den kruier.’

Het was van Sam, de kleine lichtspitsblauwe lettertjes herkende ik dadelijk. En het was zoo:

‘Joop, kom je vanavond om negen uur in de Pan?’

Een luchtig lachen kreeg ik om deze brief en dadelijk zag ik hoe we daar zouden zitten in de lichte zaal, waar wij apart in een donkerlichtschaduwhoekje en zachtjes herpratend, zooals we altijd deden. En nu was alle eenzaamheid geleden, maar nu ook ineens hervoelde ik alles, wat 't geweest was en ik kon 't niet uithouden meer in die lamplichte kamer, waar juffrouw Meks koffie zou drinken met ons. Het was vijf uur.

‘Juffrouw Meks... ik moet in eenen uit op deze brief, wacht u maar niet met de koffie.’

‘Ineenen... kan u niet effen een koppie meedrinken?’

‘Nee, echt niet... ik moet weg.’

Het was heerlijk weer geworden, een helderlichtwitte wind en de straten waren droog. Nou goed overleggen... om negen uur in de Pan, dat is over negenen, want Sam moet er eerst zijn... anders gaat 't niet goed... en nou niet in de stad blijven en zoo maar deris loopen... een heel end, ergens heen, dat 's beter, anders kon je 't toch niet uithouden... waarheen?....

Halfweg... Zaandam, dat is net zoowat om negen uur thuis... ja Halfweg maar, dat 's 'n goeie rechte weg....

Op de Stadhouderskade de straat opgebroken voor de tram, een rij roodrossende lichten erom, maar de kade verder donker.

En rechtuit, even rechts 't Leidscheplein en dan de Nassaukade, paisibel in 't winteravondlicht. 't Raampoorteklokje sloeg zes uur.

Stil soesde 't nog in mij na wat Meks gezegd had...

toch wel 'n goed mensch, om zoo voor 'n anders kinderen te zorgen, je moest d'r maar zin in hebben, enfin, een goed kind toch die Toos... straks weer bij Sam... nogeens zachtjes zeggen: 'Sam... malle Sam....

Dien avond liep ik tot Halfweg en terug weer.
Over negenen was 't, toen ik de Pan inkwam.

In 't gewone schemerlichthoekje zat Sam, met z'n hand over z'n oogen en donkerder schaduw daar dan op z'n ondergezicht.

'Dag... dag... dag'....

'Dag Jopie, wat zie je d'r lekker frisch uit, heb je 'n end geloopt?'

'Nou, en geen klein end ook, lekker koud buiten'....

Maar m'n helderblauwe buitenstemming verlepte in die lichte zaal droefdadelijk.
.... 'ben je goed?'

'Ja.'

Een stille triestigheid grijswolkte weer om ons heen en onze stemmen dempten zacht tegen elkaar.

'Je komt toch thuis nu?'

'Ja ik ga vanavond met je mee... heb je 't lam gehad?'

'Ja, maar je hebt vaak geschreven, dat vond ik prettig... willen we weggaan?'

'Nee, laten we blijven... ik heb nog geen zin, om naar huis te gaan'...

De loomelichte avond leuterde langzaam z'n uren voorbij, we bleven samentjes in de gelijke grijsheid van onze stemming.

'Nou gaan we maar'....

'Ja'....

Thuis werd 't beter, de gewone dingen om ons, maakten ons sterker.

De groote lamp lieten we uit, en 't kleine zilverwit staand op z'n fijne blinkevoetje beeflichtte schaduwig.

‘Sam zeg, nou moet je toch eris wat van juffrouw Meks hooren’....

En toen 't uit was:

‘Rijp voor Meerenberg.’

VI. Dood van den witten dief.

Effen gelijk doezelden de dagen heen, in de stage strakke spanning van 't gewone werk, emotioneel. We waren nu in den winter, het regende niet meer en 't helderder licht strakspande duidelijker om de dingen over.

Sam werkte rustig voor z'n artsexamen en ik deed mijn Latijnsche plicht. Den heelen dag werkten we nu thuis, alleen 's middags tegen dat 't daglicht te veravenden ging, liepen we een eind de straat op, den Amstel langs, kwamen met 't diep-donker eerst thuis en werkten verder den avond uit. Het was alles heel gewoon, we hielden van elkaar paisibel, kalm zonder onrustig verlangen. Sam was bedaard en goed, zonder hevige wreedheid van bedachtfin knijpen en slaan.

Tot weer de onrust kwam van Hector den witten hond. Kaal en mager was die met altijd een onvulbare hongerleegte in zijn slappe lijf. Z'n bek bleekwarm rood van binnen, die hij wijd openbekte als iemand dicht bij hem kwam. Een kwaai hond. Maar juffrouw Meks hield van 'm, want ze had 'm uit 't water gehaald, toen hij nog maar pas geboren was en nu hield ze 'm als symbool van hare liefderijke dierenliefde. En ze was er trotsch op, dat hij alleen met haar meewou en dan achter haar liep met z'n bleke bek in d'r hand.

En Sam haatte hem. Onverschillig eerst, maar langzaam werd 't een stoere stroeve haat, die hij uitte in allerlei lacherige kleinheden, en die Sam deed met de fijne aandacht van een wel-ernstig man.

Dan liet hij bloedworst halen, en voerde die aan Zus en Mimie langzaam-aandachtig, zijn gezicht strak bruin onbeweeglijk. En de hongerige witte dief stond er bij te springen, met hoog-korte rukken aan z'n ketting, de heet-bleeke bek open en hard-blaffend.

We lachten erom, dat Sam den hond zoo haatte en probeerde te sarren. Maar op een dag zei hij heetdroog tegen mij: 'Joop, niet lachen d'rom.'

Toen voelde ik, dat het weer zieke ernst was:

'Juffrouw Meks, u moet 't natuurlijk-zelf weten, maar ik zou 't toch beter vinden, als u den witten dief maar wegdeed.'

'Ja, as ik 'n goed huis voor 'm kan vinden, maar dat gaat ook zoo gemakkelijk niet, 't is 'n echte vreet-op.'

'U kan 'm toch zoo weg-doen, zonder dat-ie 'n huis heeft.'

'Hoe bedoelt u? De straat opsturen? Dat zoudt u eris zien, hoe gauw we 'm terug hadden, nee as 'k 'n goed huis voor 'm vinden kan, dan gaat-ie weg, maar anders niet... maar hebt u dan zoo'n last van 'm?'

'Ik heelemaal niet, maar m'neer Sam kan 'm niet uitstaan en u kan niet begrijpen, hoe beroerd die dan wordt. Hij kan d'r best ziek van worden.'

'Toe, zeg u nou...'

'Waarachtig dat kan best, as dat 'm eenmaal dwars zit, dan kan-die d'r maanden over tobben'....

'Om zoo'n hond, die waarachtig nog altijd in 't souterrain ligt?'.... maar enfin, laten we d'r maar niet over praten... as m'neer Sam begint, kanne we altijd nòg zien, wat we doenen.

Weken lang daarna bleven rustig, Sam ging en kwam en ging, dee aan den witten dief niet meer.

Tot op een dag. Juffrouw Meks was even boven en Sam liep van beneden den tuin in. Het was tegen den avond en het huis was stil. Toen ineens hoorden we scherpe krampblaf, dan weggeknepen weer en plotseling kort-gesmoord opschrijnend.

't Donkere trapgat sprong ik af, en vlug 't lichter-schemerende onderhuis in.

Op den grond lag 't witte beest hevig-bewegend, een lichtgrijze plek in 't bruine duister, en Sam bovenop 'm, 't slappe achterlijf tusschen z'n beenen geklemd, en z'n ribben knijpknoeiend tusschen z'n harde knieën. 't Witte beesteding blafte niet meer... ademkorte stootend, als Sams harde knieën kneep hem inmekaar drukte.

'God... Sam, wat doe je nou?... ben je heelemaal mal?'

'Hij moet dood.'

'Laat 'm los, wat is dat voor 'n gedoe'....

Juffrouw Meks beneden met licht, dat rood vlamde op Sam en op den witten hond....

'Maar m'neer Sam... o, m'neer Driesse, m'n heele hond wordt vermoord... schei uit'....

Boven op 't beest lag Sam nog heelemaal plat, met z'n eene hand hield-ie de hondebek dicht, met de andere kneep ie 't beest... hier en daar...

'Juffrouw Meks, pas u nou op, dat Hec niet bijt als-ie los komt, dan zorg ik voor m'neer Sam.'

Met een harde ruk trok ik hem achteruit van den hond af, die lam hijgend in z'n mand ging. Sam werd ziek.

'Ziet u wel, juffrouw Meks, ik heb 't u wel gezegd, toe doet u 'm dan weg.'

'Ja God, als ik maar wist waarheen, maar ik weet 't waarachtig niet.'

'Laat u 'm dan doodmaken, ik zal 't wel betalen.'

'Nee, dat doe ik heelemaal niet, je kan 'n beest 't leven

niet geven, nou mag je 'm ook niet doodmaken, dat zeg ik maar.'

Rustig wier 't weer een paar weken, Sam was beter en werkte en over den witten dief werd niet meer gesproken. Lag den heelen dag aan de ketting. Op een avond dan.

We zouden uitgaan met 'n vrind van Sam van vroeger, die weer in Amsterdam was, een heele loop maken de IJpolder in en nu zaten we te wachten, dat die kwam.

Er werd gebeld, een vlug belletje.

'Stil, es even luisteren of 't Herrie is'....

Juffrouw Meks dee open, de witte sloeg aan.

'Juffrouw blijft u ook versche eieren'

We lachten en keken mekaar aan....

'Sam, dag'....

'Dag Jopie'....

'Hou je nog van me?... ik kom bij je liggen.'

Achterover met m'n hoofd in Sams schoot lag 'k.

'Die Herrie, nooit op tijd hè?'

'Nee... laat-ie nou maar wat lekker wegblijven, 't kan me niks schelen, jou?'

'Mijn ook niet, we hebben 't nou juist goed, daar heb je Meks, wat zou d'r zijn?'

'Dag heere'....

'Dag juffrouw Meks... is d'r wat?'

'Ja een berichie voor m'neer Sam, ik heb Hec verkocht'....

'Zoo, dus die raken we kwijt... nou Sam, dat is leuk.'

'Kan me niks schelen, wat 'r met dat beest gebeurt... zijn m'n zaken niet.'

'Nee maar, die is goed, 't benne m'neer Sam z'n zaken niet en wie het d'r dan 't meeste op angedrongen... affijn, ik ben zelf ook blij, dat ik 'm kwijt ben, daar niet van.'

'Krijgt-ie 'n goed huis?'

‘Ik geloof van wel... ik heb 'm voor 'n riks an 'n boer verkocht.’

‘Zoo dat 's 'n bof.’

‘Asjeblieft, ik kan beter 'n riksie dan zoo'n doodvreter gebruike, nou leg ik d'r twee en zestig centen bij, dan kan ik net m'n staande klokkie late losse. Verbeel u, die vent kwam met eieren en toen hoorde-n-ie Hec blaffen.’

‘Nou,’ zei-d-ie, ‘dat is ook geen kleintje.’

‘Nee,’ zeg ik, ‘t is 'n groote.’

‘Affijn toe zei die boer, dat as 't een trekhond was, dat-ie 'm dan wel wou hebben en nou het-ie 'm voor 'n riks gekocht. 'k Ben blij, dat ik d'r afben... u zeker ook, hè m'neer Sam?’

‘Wat kan mijn die hond schelen... voor mijn part blijft-ie.’

‘Ja, dat zeg u nou, vanavond laat die boer 'm halen.’

Met Herry Deutz maakten we een heerlijke loop 'n heel eind de polder in en toen brachten we 'm samen naar den trein. Laatdonker al kwamen we thuis. Sam stil en ging op de canapé liggen. Ik werkte wat en 't was een heel gewone stemminglooze avond.

‘Sam’....

Hij lag wijdstarend achterover, 't lamplicht splinterde fijn op z'n rond bruin gezicht, dat strak was, emotieloos.

‘Ik ga uit, blijf jij thuis?’

‘Zal ik meegaan?’

‘Nee, ik ga alleen maar wat lopen.’

Toen hij weg was kon ik niet werken en moest telkens aan hem denken. Wat zou er nou weer zijn? 't Was toch tegenwoordig ook telkens wat anders en nooit wat goeds. Enfin, toch maar werken... een bel, hé, wie is dat?....

‘Toos kijk eerst eris door 't raampie’....

‘Ja, tante... tante 't is m'neer Sam.’

‘M'neer Sam?’

‘Ja, hij moet u spreke.’

‘Ik kom.’

‘Jezes, wat had-ie nou weer, wat was dat weer voor 'n malle kuur, om daar ineenen te gaan bellen... maar even naar voor gaan’....

‘God, Sam, wat is d'r nou?’

‘Hou je d'r buiten, juffrouw Meks, ik kom Hec halen.’

‘Hec halen? Houdt u mijn nou voor de gek of 'n ander?’

‘Ja, u hebt 'm verkocht an 'n boer, maar die boer heeft 'm weer an mij verkocht en nou kom ik 'm halen.’

‘Dat kan u wel zeggen, ik mag 'm u geen eens geven as ik 'm aan een ander heb overgedaan.’

‘De Gooijer’....

Uit de donkere huizenhoek naast ons, doemde oud mannetje op.

‘Dag juffrouw, dag m'neer.’

‘De Gooijer, juffrouw Meks gelooft niet, dat je Hekkie an mij hebt overgedaan’....

‘Ja, juffrouw, dat heb ik’....

‘Maar wat moet u d'r dan toch meedoen m'neer Sam?’

Dan zag ik dat 't afgesproken werk was met dien boer, en dat Sam den hond weg wou hebben, en ik begreep, wat hij ermee doen wou.

‘Sam, doe nou niet zoo mal asjeblijft, gebruik toch je verstand’...

‘Hou je d'r buiten... juffrouw Meks, Hec wordt verdronken.’

‘Verdronken?’

‘Verdronken.’

Met z'n vieren stonden we in de deur, juffrouw Meks huilde, ik voelde een bleeke misselijkheid in mij opklammen:

‘Sam, je bent gek... gewoon gek.’

‘Dat weet ik wel... maanden lang heb ik 't ingehouden, nou moet-ie dood... hij wordt bij 't Kalfje in 'n zak met steenen gedaan... De Gooyer heeft alles bij zich... haal u 'm nou eindelijk juffrouw Meks?’

‘Ik heb 'm verkocht en ik wil d'r geen spektakel over maken... maar 't is gewoon een gemeene streek... ik zal 'm halen’....

In 't souterrain even schel hondengeblaf. De witte blafte blij, dat hij uitmocht en druk-springend kwam hij 't trapgat uit.

‘Asjeblieft... daar hebt u u zin nou.’

‘De Gooyer doe 'm even de muilband om.’

Een blaf, even een smoorkreet, dan klaar.

‘Ziezoo, en nou de loopende lus.’

‘U moet maar zien, dat u 'm meekrijgt... hij wil toch met geen mensch mee’....

‘O, maar met ons wel, dat zal u d'ris zien.’

Op straat de witte stijfstil, z'n dunne pooten naar buiten wijd uit... z'n magere rug naar beneden gebogen.

‘Ziet u wel, hij wil niet an 'n touw.’

Maar de lus smoorde fijndicht om den dunwitte hals, en 't beest stond star-benauwd. Over z'n enkels striempatste een hondenzweep... slap viel hij neer.

Achter 't deorraampje stonden juffrouw Meks en ik en we keken er naar.

Maar plotseling lam-gelaten stond de witte op, en gedwee liep hij mee.

‘Hij gaat waarachtig met m'neer Sam mee... misschien is 't geen ernst’....

‘Jawel.’

Door een gelenden lantaarncirkel liepen ze heen toen in donker... oud boertje gebogen, Sam vierkant-rechtop, de witte er achter an touw. Om den hoek van de straat gingen ze, den Amsteldijk op.

En wij naar binnen.

VII. Menschen op de thee en niet voor meisjes.

Sam moest naar Utrecht voor twee dagen en 's Zondags-middags tegen donker liet hij me alleen. Na de dood van de witten dief was scherpgescheiden van 't vorige leed, een goede tijd voor ons gekomen. En 't liep nu tegen de lente weer aan, dan werden we inniger na sinistere winter.

In de schemerende kamer stond ik te kijken naar 't verdonkerende licht voor me, en in de kamerhoeken dikte 't duister dicht. De wekker sleepsloeg langzaam zijn tijd en vlugscherper tinkeltikte 't metalen muurklokje erdoorheen. Ik luisterde ernaar en probeerde de twee geluiden te scheiden, totdat m'n ooren pijn deden en een strakke suisstilte in mijn hoofd ruischte, licht tinteltrilde voor mijn oogen.

Er werd geklopt. 't Tintellicht met 'n schokje stil; vervloei.

‘Binnen... bent u 't juffrouw Meks?’

‘Ja, daar ben 'k. 'k Wou u vrage of u misschien vanavond zin hebt 'n koppie thee met ons te drinken.’

‘k Weet 't niet... ik heb wat hoofdpijn vandaag... wil u 't licht even opsteken?’

‘Ja, waar zijn lucifers....’

Mijn oogen wilden staren, keken telkens naar een vastlichtend punt... nee nou niet bij juffrouw Meks op de thee gaan... dan werd 't weer zoo brutaal en zoo druk....

De lamp schommellichte even... juffrouw Meks liet de gordijnen vallen, met een harde rinkratel....

‘Gommie, zoo had-ie net uit de rolle kenne gaan... nou hoe doet u nog? U komt toch zeker wel effe?’

‘Komen d'r veel menschen?’

‘O, Gossie nee, heelemaal niet... laat ik maar d'ris tellen... nee telt u, dan noem ik ze effen op... de huisjuffrouw met d'r man en nichie uit de Van Wou en de tante van de kinderen en juffrouw Lepelaar nou en u, as u komt en dan wij natuurlijk, Anna en Alex en Toosie. Maar u begrijpt, die mag niet heelemaal opblijven, ze krijgt één koppie thee en dan kan ze gaan.’

‘Ja, dan is 't goed, dan kom ik maar 'n kopje meepakken.’

‘O, dat is heerlijk... en as u 't goedvindt wou ik 't wel op u kamer doen... heb u d'r wat op tege... die is ruimer dan voor.’

‘Nee, gaat u maar, ruim de rommel dan maar wat op... maar gooi de boel van m'neer Sam niet doormekaar.’

Dan een eind door de stad loopen. Voelde me slap en bleekwit en wilde niet een buitenstadseind gaan, waar 't zwart en lichtleeg zou zijn.

De Utrechtsche straat. Daar helderde het gele licht van de winkellampjes bleek-overblauwd door 't boogbollenlicht.. nou links houën, dan zie je de menschen vlak in hun gezicht, dat 's prettiger dan al die ruggen en dan hard loopen, net of je haast hebt... jazes, wat komt daar 'n leuk jong aan... wat 'n grappig beenbeweeg en wat lekker-fijn in z'n kleeren en wat 'n prettige oogen... voorbij alweer.

Nee, nou niet zoo weg laten wippen, even nog kijken.

Achter den jongen liep ik vlug terug en bekeek hem

even bevend. Voelde, dat ik bleeker werd en duizelig.

Toen mij zelf sterk-dwingend de Utrechtsche dwarsstraat in... liep de Reguliersgracht een eind, en triestend alleen kwam 'k weer terug in de lichte stad-in-de-stad.

Even acht uur zocht ik de sleutel, op onze stoep staand, vond die niet, belde.

Toos deed open en dag-mijnheer-de zachtjes naar gewoonte. Mijn stemming was moe.

‘Zijn ze d'r allemaal?’

‘Ja, m'neer... de huisjuffrouw zingt.’

Toen ik de deur open deed, werd 't een waarschuwend gesus in de kamer, maar ze zagen, dat ik 't was en ze riepen allemaal, dat daar m'n plaatsje opengehouden was, daar achter de kachel.

‘Naast Anna’ lolde de man van de huisjuffrouw en daar lachten ze allemaal ruwrossend om. Maar de huisjuffrouw toornrood hield op, met een plotselinge eindschok en een vreemd-vragend kijken van haar oogen.

‘O, bent u daar, m'neer Driesse? 'k had u niet eens hooren komen.’

‘Maar zing u gerust door, u weet ik hou van muziek.’

‘Ja, zing u 't heele vers nog eris’ riep juffrouw Meks, ‘m'neer Driesse hèt d'r verstand van.’

En toen riepen ze allemaal ‘ja juffrouw Bramer u moet nog eris zingen’ en ‘juffrouw Bramer laat je niet nooie’ en toen zong de huisjuffrouw.

Stond groot in 't midden van de tafel en 't lamplicht plaste geel over d'r rood gezicht....

‘Vooruit dan maar.’

Zwaar met haar gelle schrilstem schokkend begon ze, en ze keek strak-starend in de verte om niet afgeleid te worden. Hevig luisterden we allemaal:

‘Waarom loopt men arm in arm
 In de maneschijn,
 Waarom klopt het hart zoo warm
 Vrij van zorg en pijn?’

En vlugger-melodieuus, lichter-bewegend refreinde d'r stem 't einde:

‘En ja dat komt en dat komt van de liefde,
 Dat is zoo'n aardig ding
 Dat is 't refrein van 't liedje
 Van 't liedje, dat ik zing.’

En ze refreinden allemaal mee, licht woordeloos neuriend eerst en dan zachtjes zinglollend, met dat vreemdige gevoel van ik kan 't nog niet goed, maar bij de laatste coupletten werd 't lossier refreinlol, alleen juffrouw Meks dee zachtjes, die 't niet netjes vond voor mij, maar die toch meelolde omdat ze 'n paar weken huur achter was.

Toen 't uit was, applaus, handenapplaus, voetenapplaus, en juffrouw Meks, die dacht dat 't uit was, toen 't uit was, schonk het tweede kopje in, maar 't was niet uit want er kwam nog een naäpplauscouplet.

En hevig sonoorde de huisjuffrouwelijke stem:

‘Uw applaus geacht publiek,
 Is voor mij een eer,
 Van dames weiger ik het niet
 Van heeren min ik 't meer’
 En ja, dat komt en dat komt van de liefde.’

...dat lolden ze allemaal weer mee, ook bleeke Toos, die met beverige glimmerroode plekjes op haar wangen zat. 't Hevige geluid van de huisjuffrouw sonoorde nog na, maar een dempigwarme stilte wolkte om de heete hoofden heen, die geel beglommen werden... door 't lamplicht, dat ruwrood-en-geel de heele kamer doorhelde.

‘Ja, ik heb al m'n lampe aan, dat is gezellig,’ zachter-

praatte juffrouw Meks met Lepelaar en tegen de huisjuffrouw: ‘Kan u dat nou begrijpen, m'neer Driesse en m'neer Sam zitte altijd ieder met een aparte lamp met een groene kap’...

‘Dat is voor je oogen zoo goed, u weet toch dat we allebei slechte oogen hebben.’

De volle kamerprettigheid soesde gelig in me, 't was toch beter hier, dan alleen in de kamer met 't donkergroene licht van de schrijflamp, en een zachte innigheid lachte doezelig.

‘M'neer Driesse lacht, die denkt om z'n meissie... ja, ja... zeg u maar niet nee’...

‘Toosie ga jij naar bed,’ strengde juffrouw Meks, die vond, dat 't verkeerd ging. ‘An, ga jij even mee, om te kijken’...

't Gesprek verintemde weer, en soezig keek ik in de lamp.

‘Ziezoo, nou kom ik eris naast u zitte en zeg u me nou eris eerlijk, hoe u 't net van me vond.’

Het was huisjuffrouw, hevig en rood.

‘O, heel goed... u hebt zeker meer gezongen?’

‘Ja... u begrijpt, 't wordt me nog al is gevraagd en as je de mensche d'r plezier mee doet, och dan doe je 't wel... ik ben blij dat ik eris meer in de intiëmigheid met u praten kan’...

En in de gele intimiteit van de theekamer praatte ze beschaafdjes over muziek en over 't Volksconcert.

Maar één gesprek luidde boven de andere uit, die verstilden en een luisterzwijging rondde erom.

Het was nichie, wier niet-nichies naam ik nooit te weten ben gekomen, die begonnen was. Nichie was volstrekt niets dan in den Heere, en wist volstrekt nergens dan over den Heere te praten. Spijtig-scherp had ze in ons Heerelooze gezelschap gezwegen, haar eene dorre hand om d'r kin, en een puntige elleboogspunt op de andere hand in haar schoot. Toen had ze geprobeerd met den man van de huisjuffrouw

te beginnen, maar die had gewoon gezegd: ‘alle dominees bennen lelle.’ En juffrouw nichie had wéér gezwegen...

Onderwijl praatte de tante van de kinderen met juffrouw Meks over 't opzetten van 'n wasch- en strijkzaak... as je 't allemaal met eigen volk dee, juffrouw Meks strijken en An wasschen en Toos de boodschappen doen, dat kon best, de kinderen waren toch net zoo goed als eige volk, en juffrouw Meks zeurpraatte mee, omdat 't nog maar half tien was en je voor tien uur, half elf toch niet met je boterhammen kon kommen.

Ik was uit de warmgeelroode intiemigheid van de huisjuffrouw geraakt en rustig onbeïntiemd luisterde ik naar 't geklaphannes van den man van huisjuffrouw, die met lachende keelgeluidjes een schuine mop vertelde en toen 't uit was pretschudde hij innigjes en lachpraatte na: ‘die was goed... was die goed of niet?’ En zacht meebewogen lachte ik ook en zei, dat 't 'n verdomd goeie mop was, maar 'n beetje te schuin... een prettige rust kalmde in de kamer, maar ineenen boorde daar scherpjes de snerpsten van nichie doorheen, en plotseling weg weer; en de effen praatluiding niet meer bewogen.

Dan spichtspitste één schreeuw naar boven... het was van juffrouw Lepelaar: ‘Hoe kan u dat nou zeggen, nichie?’ En de schreeuwvraag werkte verbazing-luchtend en in-'t-gesprektrekkend. Zooals hij bedoeld was.

De tante van de kinderen keek slaapsoesend op... juffrouw Meks, die met de huisjuffrouw aan 't lieflachen was, keek ernstig, voelde haar plicht van gastvrouw. Het was heel stil, scherp-gespannen stil. En toen de stiltespanning op z'n strakst was, verklaarde juffrouw Lepelaar:

‘Verbeel-je, daar gaat nichie zeggen, dat alle geschreven woord zondig is, en de Schrift dan... zeg dat eris eerst de Schrift dan?’

Nichie zweeg.

‘Nee’ triomfbomde Lepelaar, ‘as ik dan me gloof ken, dan wil ik 't ook goed kennen, maar net ook, toen had nichie ook alles en nog wat te zegge over mijn gloof’....

‘We hebben 'n hondengloof, 't vleesch is beter as de beenen’ geestigde Meks sussend.

Maar nichie schoot uit in roode toorn.

‘Je moet nog spotten met de heilige saken des geloofs, die zijn van den Heere Jezes en dien gekruist’....

‘Ja, dingen om te spotten bennen 't niet, juffrouw Meks’ zei de Lepelaar, die haar zaken niet bespot wou zien.

‘Gut, mensch, wie spot 'r, maar ik zeg maar, laat je gloof in de kerk’....

‘Verbeel je dat nichie me daar effe de zeven kruiswoorden wou afstrijen, op die manier kan je alles wel afstrijen tot de brief van Paulus en de predestinasie toe’....

‘Ik strij niks af, daar hadden we 't niet over’ prikvinnigde nichie ‘we hadden 't over de siele van de heidene, die den Heere Jezes niet kennen en dien gekruist, en ik seg, wat blijft er over van je gloof, als sulke schepselen de hemel ingaan... en as juffrouw Lepelaar 't niet gelooft, welnou dan moet ze maar deris bij dominee Deelman gaan hooren.’

‘Alle domineés benne lelle’ wijsgeerigde de man van de huisjuffrouw ‘ik ken ze.’

Maar heviger toornde nichie uit. die hier sterker stond dan tegen juffrouw Lepelaar:

‘Alle dominees benne lelle... u durft veel zegge m'neer Bramer... u durft veel zeggen... Kent u dominee Deelman? Is dat 'n lel... is dominee Westen een lel... is dominee Klomp een lel?’....

Toornig rood lelde ze alle dominees d'r vinnig schreeuwbekje uit en weer heviger oprazend: ‘U durft veel zegge, m'neer Bramer.’

‘Toe nou nichie, hou je nou een beetje kalm’ suste 't Meksenmenschje, dat haar theepartijtje verherriën zag

‘m'neer Bramer meent 't ook zoo erg niet... en we hadden 't'....

‘Ja, ik zal daar zwijgen, als m'n wijkdomee voor 'n lel uitgemaakt wordt'....

‘Nichie, daar ging 't niet over’ bezigde Meks ‘we hadden 't over de siele van de heidene, as jij d'r nou dit bij haalt en juffrouw Lepelaar weer dat, dan zitte we met ouëjaar nog hier.’

‘Ik haal d'r niks bij’ koppigde nichie ‘ik zeg maar en daar blijf ik bij, dat een heiden, die niets weet van Jeses Gristes en dien gekruist, dat die niet in 't eeuwige gericht gelijk staat met een Gristen, die breekt het brood van 't zoete bericht, en as juffrouw Lepelaar dat nou beter weet, moet ze 't maar zegge'....

Juffrouw Lepelaar gaf niet op.

‘Ja weten, weten... we weten allemaal niks, gelijk daar geschreven staat, dat de wijsheid den kindertjes is geopenbaard, maar ons is verborrege, dat zal nichie toch ook wel wete'....

Nichie wist.

‘Nou’ triomfsloot die van Lepelaar ‘as nichie dat dan ook weet, dan begrijp ik niet, hoe iemand zoo kan prate'....

‘Nee maar’... uitvinnigde nichie weer.

Dan, het verveelde huisjuffrouw. Zij zat daar net voor spek en boonen bij, en nichie en juffrouw Lepelaar hadden 't hoogste woord. Dus maakte zij zich daarvan meesteres: en hevig beluisterd door al de neutralen begon ze:

‘Ja, ik praat eigenlijk niet graag over zulke dingen van 't geloof, want 't loopt negen en negentig keer van de honderd met ruzie af en we ganen ook nooit naar de kerk'....

‘Schande genoeg’ vond nichie.

Maar Bramersche zoetsapte:

‘Ik heb d'r trouwens geen tijd voor ook... met al me huize en verder gedoe.’

Nichie zweeg, die er geen had.

‘We doene ons geloof voor ons zelf... affijn maar om op m'n apperepo te kommen, as je nou van 'n interessieke in 't geloof praat, dan moet je me mans neef Teun hebben, die moet je nog wel kennen juffrouw Meks... heb u niet nog op een trap met 'm gewoond?’ ...

Juffrouw Meks had gewoond.

‘Nou, dat is 'n vent zeker al van in de veertig en die gelooft nog an Adam en Eva’ ...

‘t Is zonde u dan niet?’ schoot nichie uit.

‘U moet mij laten uitspreken, nichie, leer dat van mijn, zeker geloof ik an Adam en Eva en dat God ze schiep naar z'n evenbeeld.’

‘Nou dan?’

‘U moet mij laten uitspreken nichie, leer dat van mijn,’ deftigde huisjuffrouw ‘maar m'n neef Teun die geloofde nog an Adam en Eva as de eerste mensch... nou toen zei ik 'm natuurlijk, dat dat niks beteekende as dat de man en de vrouw mekaar leeren kennen en worden as een vleesch en as een bloed, dat zal nichie toch ook wel weten’ ...

Nichie wist.

‘Eerst wou die 't heelemaal niet gloove, maar ik vroeg 'm waar of anders de vijgebladen voor dienden en de boom van 't goed en 't kwaad, nou, nichie u begrijpt, daar wist-ie ook niet veel op te zegge, dus, nichie ik wil wel zeggen, dat ik niet begrijp hoe u nou nog’ ...

Nichie zweeg...

‘Kom An, gaan de tafel maar vast dekken,’ beëindigde juffrouw Meks, ‘denk d'ran 'n servetje van m'neer Driessse en de huisjuffrouw.’

VIII. Duitse juffrouw.

Die 't zijkamertje had aan 't eind van de gang, met één raam naast onze twee. Die nooit op de thee gevraagd werd en tegen wie bleeke Toos lachbrutaalde en schunnig dee.

Ze was mager en vergeeld, liep altijd met een zomerjacquet, en een witbeveerde hoed. Het was Duitse juffrouw.

‘Ja,’ naarbovenpraatte juffrouw Meks in den tuin ‘an die Duitse juffrouw ben ik toch zoo eeuwige mal gekomen. As u nog effen 't raam openlaat kan ik 't u net vertelle, onderwijl dat de rook uittrekt.’

We zaten met z'n tweeën op de vensterbank, 't raam open, omdat de kachel gerookt had, want de pijp was d'r uitgevallen... en warm wat scheen de zon al. Over de scheischutting leunlei huisjuffrouw, luisterde mee.

‘Nou, u begrijp, as je verhuurt, dan kan-je d'r niet altijd voor, wat voor 'n lieden of je krijgt. Nee... zeg u dat nou zelf. Maar affijn, 'n week of wat voor dat u kwam toen had ik ook 't kleine kamertje leeg... en ik had 'n bordje angezet: ‘Een slaapkamertje te huur’ en toen den tweeden dag al kwam d'r 'n meneer om 't kamertje te zien, die vond 't nogal aardig, nou zal u me moete toegeve, dat 't ook wel een aardig kamertje is, nou hij huurde 't dan, ‘maar’ zei-die ‘t is voor m'n zuster, maar daar zal u

heelemaal geen last van hebben, nog minder as van 'n heer, want ze is den heelen dag buitenshuis an d'r bezigheden, maar zei-die, wat ik zeggen wou, ze is heel lang in Duitschland geweest, en d'r Hollandsch hèt ze wel 'n beetje verleerd. Nou, zei 'k, dat hindert niet. Nou, en 's middags kwam ze toen anzetten... maar ik moet zeggen, ze stond me heelemaal niet an, niet dat ik zeggen wil, van kippigheid van de vlakte of zoo, daar niet van, maar ik zei dadelijk tegen onze An: 'die juffrouw hèt iets in d'r ooge, wat me niet bevalt, ze lijkt net mal.'

Nou, en of 't uitkwam. Ziet u, zelf merkten we niks van d'r eigenlijk, ze kwam thuis en ze ging, zonder dat ze boe of ba zei. Maar toen op 'n dag toen zegt juffrouw Koppé tegen me: 'Wie hebt u nou op 't kleine kamertje?' Nou, toen vertelde ik d'r de heele historie.'

'Zoo,' zei ze, 'hoe zag die broer van d'r er dan uit. Ik vertelde 't 'nogal lang en blond.' En daar begint me die juffrouw Koppé toch ineenen te lachen of d'r wonderwat was. 'Wat is d'r mensch' zei ik nog... 'o juffrouw, ze hebben u beet gehad, ik dacht 't eigenlijk wel, maar ik wou 't eerst zeker weten, dat is d'r broer niet, dat is de man, waar ze woonde'....

Moet u begrijpen, als je dat mensch opzegt, dan gaat ze niet, dan doet ze net of ze niks hoort en ze wou d'r niet af daarvoor dat die man zelf 'n betere kamer voor d'r zocht. Verbeel-je. Maar ik hou d'r ook niet. Ze brengt m'n heele huis in opspraak. Juffrouw Koppé hèt d'r 's nachts om drie uur met de brandende lamp voor 't raam zien dansen en bij Paul Kaiser het ze op 't brood willen afdingen, wie doet dat nou?'

'Ja, as je verhuren moet, kan-je rare gedoentes in je huis krijgen, ik zou tenminste zoo iemand niet moeten.'

Huisjuffrouw heeft huizen, juffrouw Meks, die kamers verhuurt antwoordde dus heel liefjes:

‘t Valt nog geen eens mee je kamers altijd netjes te verhuren,... zie je as je 'n huis huurt, dan heb je met den huisheer niks te maken, maar met je verhuurders as je op kamers woont wel, je moet je toch maar altijd netjes weten voor te doen.’

‘Of je eigen verhuren met de kamer d'rbij’ pikprikte huisjuffrouw, maar 't Meksje kalmde fijn terug:

‘Affijn, ik verhuur nog liever kamers, dan dat 'k huishoudster ben, want dan ben-je heelemaal een anders vuile voetveeg.’

Juffrouw Brammer was huishoudster geweest, en ze wist dus nu niets te zeggen dan: ‘Och, ieder z'n meug, zei de boer en hij at vijgen.’ En dat zei ze dus maar, toornroodjes.

Ruzie beefde dan in de lucht, maar juffrouw Meks was nog niet uitverteld en de huisjuffrouw wou niet kijken, omdat wij d'rbij waren.

‘Maar u bent 'r nog niet’ doorvertelde juffrouw Meks, ‘ze moet d'raf, ik heb al tegen Toos gezegd, dat ze geen boodschappen meer voor d'r hoeft te doen, voor 'n malle doe je geen boodschappen, dat doe-je niet, en ze rookt ook en ze pruimt.’

‘Zeg toe nou’ tegenverwonderde de huisjuffrouw.

‘Geloof 't dan niet... ik kom nooit bij m'n lieden op de kamer en onze kinderen ook niet, dat weet m'neer Sam wel en m'neer Driesse ook, maar zij is toch mal’....

In 't souterraintrapgat dook juffrouw Meks weg, uit 't souterraintrapgat dook juffrouw Meks op...

‘Nou, wat zei ik je?’ triomfte ze. Het wàs tabak, pruimtabak en rooktabak.

‘Nee, ze zal d'raf, ik heb d'r eerst al van 't achterkamertje naar 't souterrain laten verkassen en nou zal ze daar ook vanaf,... ik hou d'r niet, as ze uitgaat steekt ze d'r natte vinger in de lucht om te voele van welke kant of de wind komt en zooas de wind waait, zoo waait d'r hoedje’...

Juffrouw Bramer heerejé-de.

‘En laatst kwam ze thuis met allemaal boodschappen in d'r paraplu... zóó 'n end stond die open.’

Juffrouw Bramer gossiemijn-de.

‘Nou en dat venijnige beest van d'r... nou vraag ik an iedereen, of ik goed ben voor beesten of niet, dat witte kreng hèt mijn al tweemaal gebeten, en daar hèt ze nog elf gulden van d'r arremotje voor overgehad, toen ze 'm verleden week opgepakt hadden omdat-ie zonder muilkorf liep... elf gulden en ze had d'r nog haast een verbaaltje bij, want ze had Palmer den rechercheur zoo maar 'n tik met d'r parasol gegeven, nou vraag ik 'n iedereen, wie of d'r nou tegenwoordig 'n paresol draagt'....

En veertien dagen daarna was Duitse juffrouw er nog, die doove speelde als juffrouw Meks haar opzegde, betaalde precies de huur en was nu 'n week voor.

Maar juffrouw Koppé had 'r weer gezien. Juffrouw Meks kwam 't ons zelf vertellen bleek-bevend en beduusd.

‘Nee maar nou zal ze d'raf, u weet wel de moeder van juffrouw Koppé, die in de Hoedenmakersstraat net hierover woont? Nou, die hèt 'r vannacht weer met de lamp voor de ramen zien dansen, je kon de schaduw van 't licht zóó op de mure zien... maar nou zal ze d'raf, geen menuut hou ik d'r meer'....

‘Maar waarom zet u d'r dan niet 'r af?’

‘Ja, u hebt goed prate, m'neer Sam, ze is zoo sterk as 'n paard en as je maar 'n hand of 'n vinger na d'r uitsteekt, dan hèt-je dat witte kreng an je keel.’

‘Zeg 'r dan op.’

‘Daar geeft ze niet om, ze doet net of ze geen Hollandsch kan, as je iets zegt, dat 'r niet zint... ik wou u juist vragen of u d'r niet wilt gaan opzeggen, u kan toch Duitsch, dan zal ze d'r toch af moeten.’

Toen Sam naar beneden, en wij d'r achter zacht-stappend. Sam naar binnen, wij sehulend in 't duister, luisterend.

En Sam praatte met haar, fijntjes correct Duitsch met een krieuwend-zacht even-bewegen van z'n stem, dat juffrouw Meks het kamertje noodig had en dat ze er dus afmoest tegen Maandag over 'n week....

‘Wat zaid m'neer Sam allemaal?’

‘Stil nou, laten we nou luisteren... hij doet 't verdomd goed.’

‘Ik kan 't niet verstaan.’

In de bruine suisdonkerte stonden we hoofdgebogen achter de dunne deur van 't souterrainkamertje.

Sam zweeg en Duitsche zweeg, lange stilte en dan Sam weer:

‘Zegt u niks, Juffrouw?’

‘Neen.’

‘Verrèk dan.’

De deur sprong open, Sam 't kamertje uit, wit foxje blafte, van binnen dee de Duitsche de deur in 't slot.

‘Nou zal ze d'r af... hoorden jullie dat ‘nee... zei ze.’

‘Ziet u nou wel wat 'n brutaal schepsel of 't is... hoe moet ik d'r nou mee an? Ik ben d'r nog 'n daalder ook schuldig, dus ik kan d'r boeltje ook maar niet zoo op straat zetten, dat begrijpt u zoo’....

‘Nee, dat kan niet’....

‘Dan maakt ze nog spektakel ook... nee, ze moet d'r zelf afgaan en je weet waarachtig niet, wat je d'r maken moet, pension heeft ze niet van me, d'r bed opmake doet ze zelf, d'r poo gooit ze met permissie zelf leeg, boodschappen mag Toos allang niet meer voor d'r doen... ik weet waarachtig niet, hoe ik d'r zonder schandaal d'raf krijg.’

Met z'n drieën stonden we nu in de bovengang, die ook al begon te duisteren, maar niet zoo donker als 't dompig onderhuis. Beneden blafte foxje.

Toen voelde ik ellendig, dat we daar met z'n drieën probeerden om Duitse mallemschje de straat op te krijgen, die geen ander thuis vinden kon.

In diep denken stond Sam, z'n lichtelooze oogen, triestig, en z'n stem dofpraatte op:

‘As u me twee versche eieren geeft, dan zet ik ze d'raf.’

‘Tou nou, m'neer Sam.’

‘Ja, waarachtig, doet u 't of doet u 't niet?’

‘Ja, as ik wist, dat 't lukte zonder schandaal, dan was 't wat anders, maar dat zal 'm ook zoo glad nog niet zitten.’

‘Zonder schandaal en die daalder betaalt u ook niet, dat zal u zien.’

‘Dat kan u wel zeggen.’

‘Als 't niet lukt dan geef ik u drie eieren terug.’

‘Nou, dan is 't goed.’

Gewoon in de kamer zat Sam te fluiten.

‘Ze gaat d'raf’....

‘Je bent net mal.’

‘Dat weet ik wel.’ Hij floot weer, 'n kalm zacht-streelend deuntje, dat mij tot scherpe boosheid opfloot.

‘Wat hindert dat mensch je, laat 'r met rust.’

‘Ze gaat eraf, nou weet je 't precies.’

Juffrouw Meks bracht de eieren binnen en 't peper-enzoutingetje en Sam langzaam at uit de dopjes, lepelde laatste stukjes wit. En Meks overlegde.

‘Hoe wil u nou doen? Moet 'r 'n deurwaarder an te pas kommen?’

‘Heelemaal niet, morgen zegt u tegen de Duitse, dat u verhuizen gaat en dat 'r 'n winkel komt, en u zal zien dan gaat ze.... Joop, hebben ze ons zoo weggekregen of niet.’

‘Sam, je bent net gek, laat d'r met rust, wat heb je met 'r noodig?’

‘Ze gaat d'raf... 'n gemeene streek is 't juffrouw Meks u zegt maar gerust, dat we verhuizen gaan... en ziet u, m'neer Joop, als iemand je 'n loer draait zooas de Flesch, welnou, dat is 'n verlies, draai je dan 'n ander 't zelfde, dan is 't weer gelijk en iedere keer, dat je dan 'n ander d'r tusschen neemt is dat zooveel winst voor je.’

‘Je kletst. Of je d'r zelf voordeel van hebt!’

‘Natuurlijk, je voordeel zit 'm in de voldoening, snap-ie.’

‘Nou en ik begrijp gewoon niet, wat juffrouw Meks d'r an heeft om 'r op straat te zette, ze is nog 'n week voor en die praatjes van die brandende lamp, dat is gewoon rets met klontjes.’

‘Praatjes? Op je bed zou ze je late verbranden.’

‘En 't is toch 'n gemeene peststreek om d'r zoo'n mensch zoo maar uit te gooien, de straat op.’

‘Wat heb je d'r toch mee noodig, 't lijkt waarachtig wel of je mee moet.’

‘Gemeen, gemeen, hoe kan m'neer Driesse nou zoo iets zeggen? Gemeen is zooas zij, die zware Porteriek pruimt en de boel in opspraak brengt.’

Toen zei Sam, dat de juffrouw verhuizen ging en dat we allemaal voor Maandag weg moesten, maar ze stoorde zich er niet aan. Ging uit, kwam thuis met d'r fijne witte foxendingetje, verhuisde niet. Lapte alles pacifiek an d'r modderlaarzen. Rookte. Pruinde.

Juffrouw Meks kwam boven om raad.

‘Nou gaat u de boel beneden inpakken, u begint maar met wat rommel, en als ze overmorgen om twaalf uur d'r niet af is, dan roept u mij maar.’

Duitsche bleef, verhuisde niet.

Dan, na twee dagen kwam Meks boven, hevig-benieuwd.

‘Nou, u ziet 't zelf. Ze is niet verhuisd.’

‘Nee, we zullen beginnen, is ze thuis?’

‘Ze is net uitgegaan, maar u kan d'r niks opan, ze loopt soms honderdmaal op 'n dag heen en weer.’

‘En 't hondebeest?’

‘Dat witte kreng is 'r in.’

‘Kom u dan maar mee.’

En heel ernstig, een beetje moebewegend, ging hij naar beneden.

In 't altijd donkere souterrain werd 't wilde invasie en in 't kleine slaaphokje. Ze gingen schoonmaken. En spoelden lacherend het water bij emmers overal overheen. Juffrouw Meks, met d'r bovenrok in 'n dikke dot van achteren opgeschut en op klompen, Sam met z'n pijpen hoog-op.

't Wit foxje fijnbevend jankte, één pootje boos hoogop. Maar Sam pakte het beet driest-pakkend in 't nekvel en met een slag sloeg hij 't de plee in. De deksel zwaar d'rop. In de peststank piepte 't diertje klagelijk, fijne benauwde piepjes van angst en smerigheid.

Even zachter voelen in Meks.

‘Gut, nee, doet u dat niet, haal u 'm daar nou uit.’

‘Nee,... nee, hij zit d'r best, straks ga ik d'r gewoon bovenop doen.’

Even rustten ze toen en dronken koffie, juffrouw Meks klein voorover op de trap, dronk uit d'r schotelkje, had d'r kopje naast zich. En Sam lag languit op den grond, triestig en wit. Uit de stinkplee klaagde 't hondje benauwd-jankend-op.

En toen begon 't weer. Water spoelden ze in een woestwilde lol van alles te vernielen, juffrouw Meks schreeuwlachrig met d'r rokken nog hooger op, pompte emmers water vol, en die smeed Sam wildeweg door 't kamertje, waar alles langzamerhand doordreven nat werd en de kleurplaten van de wand hingen natscheurig.

Toen kwam Duitsche thuis.

En Sam hooglacherig in z'n fijn jongens Duitsch.

‘We gaan verhuizen juffrouw, we gaan verhuizen.’

En 't Meksenmensch malmoedig;

‘We gaan verhuizen, kakmadam... we gaan verhuizen.’

In de plee piepte 't hondje, de Duitsche ging uit.

Moe en slap na dolle drukte lag Sam op de canapé en z'n stem vleide mij:

‘Dag Jopie.’

Van beneden af piepte 't hondje.

‘Joop, ik ben zoo moe, ik ga wat slapen, zeg, zal je dat witte kreng beneden d'rin laten?’

‘Ja... toe nou, wees nou rustig.’

Zachtjes lag hij en hilde.

Een kwartiertje later was Duitsche er weer. Met twee kruiters. En ze laadden het armelijke boeltje op en alles natdoorkledderd met water.

In de plee was 't stilgeworden, piepte 't niet meer. En naar 't foxje vroeg Duitsche niet. Dat begreep ze.

Achter 't deorraampje keken Sam en juffrouw Meks, hoe de kruiters opreeën en de kar voortdouwden, Duitsch menschje erachter. De stad in.

IX. Meid en Sam.

Juffrouw Meks vond 't 'n goed idée, juffrouw Meks vond 't 'n heel goed idee. Nou waren de heeren bij haar op de theevisite geweest en nou vroegen we haar terug, dat vond ze zeer attent.

Want we waren alletwee bedroefd en wisten niet waarom en toen had Sam gezegd, dat we dan morgenavond maar theevisite moesten maken, dat was een leuk verzetlolletje. Daar spraken we nu over met juffrouw Meks. Eerst wie d'r gevraagd zou worden: de huisjuffrouw natuurlijk en d'r man en juffrouw Lepelaar natuurlijk en nichie, die konnen dan met mekaar praten, dan waren ze alletwee rustig en dan wij-zelf, tenminste as de heere d'r niet op tegen hadde, dat Toosie ook kwam. 't Was toch altijd wel gemakkelijk zoo'n meissie d'rbij, voor 't doorgeven of om eris wat te halen of zoo. Toos zou er bij zijn. En juffrouw Meks zou voor alles zorgen. Wij gaven wel de theepartij, maar zij deed 't werk. Eerst thee met koekies en dan grenadine met taartjes en op 't end 'n angekleed boterhammetje. Drukdrijvig bedisselde juffrouw Meks: 'En dan ruimen we de kamer wat op en nou moet u niet net uitgaan tegen dat ze kommen en een heele tijd te laat kommen, want nou bent u zal ik maar 's zegge de gastheere. En dan hoef u verder voor niks te zorrege'

.....

Toen luisterden ze allemaal en de huisjuffrouw vertelde: ‘Een voor een heb m'n broer ze doodgeslagen, alle zes, maar de mannetjesrat, die hadden we al in de knip dus toen bleef d'r alleen de moeder over.’

‘Nou’ zegt Hein ‘nou ga ik toch niet weg, voor ik die oude moeder ook heb.’ En toen ging-ie zachtjes de vloer opbreken, allegaande verder, en overal vond-ie rommel, papiersnippers en beentjes., en toen eindelijk, daar had-ie d'r, zoo'n kanjer, heelemaal in mekaar zat-ie. Maar m'n broer, die is ook niet van gisteren die zeit wammes, pats, en daar had-ie 'm zoo'....

Huisjuffrouw hield op en de glorie van onze theepartij was op z'n hoogst, het was 't kenmoment, als wij of een van de anderen later over dien theedagavond zouden praten dan zouën we 'm zeker zien op dat ouwerattentmoment. Zwijgende aandacht spande op alle gezichten, alleen de man van de huisjuffrouw deed maar zoo van scherpe aandacht, omdat-ie 't meer gehoord had.

‘Ja’ zei juffrouw Lepelaar, die aandachtsheerlijkheid niet aan de huisjuffrouw gunde ‘mijn man het eris 'n rat in een vat van Malta-aardappelen doodgeslagen, ja’....

Maar huisjuffrouw kalm 't praat-en-luister-evenwicht wegend doorvertelde:

‘Zoo had-ie 'm in z'n nek’....

‘Kee’ zei-die ‘geef me de bijl’, en toen lei-die 'm zóó op de steenen vloer en toen hakte-n-ie 'm zoo plompverloren z'n kop af.’

Huisjuffrouw hield weer op en overzag de schare. Nichie had ‘o’ geroepen en juffrouw Meks ‘o, gossie’. En toen gingen ze allemaal praten over rattenmoordhistories in d'r familie en juffrouw Lepelaar begon weer over die rat in het Maltaaardappelenvat. Maar huisjuffrouw weer:

‘We hebben ze allemaal in een sinesappelenkissie gelegd met wat papier d'r tusschen en ze de buurt rondgestuurd’.

Aandacht was weg, juffrouw Lepelaar zat weer over dat aardappelen vat te praten met nichie, die almaar suikertjes at en de man van de huisjuffrouw plaagde Anna met Adriaan. Maar in 't drukrammelende theegebabbel kwamen zwijgingen. Nichie bedankte voor nog 'n koppie en de huisjuffrouw vertelde me heel in de intiemigheid van 'n zuster van nichie, die in de Nes in 'n kast had gezeten en gestorven was an nou-dat-begrijpt-u-wel.

Toen oordeelde juffrouw Meks, dat 't grenadine-en-taartjes tijd was.

‘An, ruim jij de theeboel d'ris even op, en geef me dat andere aan.’

En 't werd drukvroolijker verbazinggroepen van alle kanten, toen de geelbruinlichtende grenadineflesschen op tafel kwamen en de kleurige schotels met taartjes, twee taartenschotels en de vischschaal en nichie vlug kijkend koos wat ze liefst had. Achter 't breede blad met glazen zat 't Meksenmenschje, en schonk in. Ze hoefde niet te kijkmeten, hoever d'r grenadine inmoest, net tot 't derde ribbeltje in 't glas en daarom schonk ze maar flinkop royalend. Toos gaf de glazen rond en Anna vulde bij met water.

‘Proef u nou eerst deris, juffrouw Bramer as u d'r water bij wil hebben, de leiding is dichtbij.’

‘En as d'r grenadine bij moet, kanne we dat dan ook krijgen?’ grapte de man van huisjuffrouw.

‘D'ris genoeg in’ zei waardig juffrouw Meks, die 't laatste druppeltje langs de rand van d'r eigen glas d'rin liet glijen en ze zette de flesch neer: ‘An, vul nou mijn glas even en geef effen de taartjes rond, en laat Toosie naar bed gaan.’

De taartjes gingen rond. De huisjuffrouw nam met fijnuitstaand pinkje, vinger-en-duim en 'n konijnensnoetje van fatsoen, een allerkleinst roomsoesje en nichie een moscovisch met mokka.

En ze aten allemaal, ieder met aparte mondbeweginkjes en nichie zoog lipsmakkend de bruine mokka klein-stukje voor stukje van d'r lepeltje af en toen ging ze 't mosconisch eten vlug mummelend met d'r bebbetjesbekje. En:

‘Nichie, dat moet u nooit doen, eerst de mokka en dan 't gebak, dan is 't gebak veel te droog,’ goedraadde juffrouw Lepelaar haar.

Het was weer een heugelijk vreugdmoment en juffrouw Meks glunderde glimmend over zoo'n royale traktatie en de man van de huisjuffrouw zei, dat-ie de gezondheid moest eten van m'neer Sam en van m'neer Driesse, en toen pakte-n-ie 'n groote roomhoren van de vischschotel en zei moeielijk met z'n mond-vol:

‘Op u gezondheid’ en hij grappigde zelf na: ‘Wie 't eerste in de grond leit.’

En toen begonnen ze allemaal te roepen, dat ze dan ook een taartje moesten hebben, maar huisjuffrouw dee of ze niks hoorde, praatte intiemig met mij over d'r huizen en hield niet van soofeel soet.

Er werd gebeld. Felluidend werd d'r gebeld.

‘Nee maar, wie is dat’ vraagde Meks ‘t is al bij tienen.’

‘Wil ik effen kijken?’

‘O, nee, blijf u maar gerust zitten, ik zal 't zelf wel doen.

In de kamer was 't stil geworden, er werd gepraat langlijzend, om niet te doen of je luisterde, maar met lange zwijgpauzen, om toch wat te hooren. Aan de deur druk vrouwengepraat onbestemd, maar dan helder erdoorheenborend de scherpe stem van juffrouw Meks:

‘Ik wil 't meneer wel vragen, maar d'r is net fesite en we zitten allemaal bij mekaar de heere en wij, maar ik wil 't wel vragen.’ En toen vroeg ze 't:

‘Och, m'neer Sam, daar is de juffrouw van de winkel van Paul Kaiser en die zeit, dat 'r al meer dan 'n uur lang boven

d'r hoofd zoo geschreeuwd wordt en of u deris even wilt kommen kijken.'

'Ik komme kijken? Waarom haalt ze de busdokter niet?'

'Ja vraag u d'r dat zelf maar, dat weet ik ook niet.'

Aan de deur weer 't drukke vrouwengepraat en de stem van Sam grijsdekkend eroverheen en dan Sam binnen.

'Enfin, ik zal d'r maar even heengaan, 't zal wel weer niks zijn... u hoeft niet op mij te wachten met boterameten, juffrouw Meks.'

'Ja, zoo'n dokter,' lachvleide juffrouw Kramer, 'die moet er maar altijd op uit.'

Toen ging Sam.

De roodgeelkleurige feeststemming was grijsjes afgedempt en vaag klankten maar af en toe wat woorden op. Nichie dutdoezelde zachtjes met d'r oud mondje open, en fijne snorkgeluidjes kreunden uit haar keel.

Er kwamen zwijgingen in 't praten, die geen mensch meer probeerde dicht te babbelen, een loome lusteloosheid. En in juffrouw Meks kriewelde hinderlijk, dat 't zoo laat werd, 't was nu toch eindelijk boterhammentijd, maar zonder m'neer Sam kon je toch ook niet beginnen en langzaam aan verslensde de vroolijke avond fletsig. Maar ik besliste:

'Laten we nou maar gerust beginnen, m'neer Sam het 't immers gezegd.'

'Nee, laten we nou wachten tot half elf en as m'neer d'r dan niet is, dan kunnen we verder zien.'

Leeglusteloos zaten we dan weer om de tafel heen, de man van de huisjuffrouw zat met z'n handen in z'n zakken tusschen z'n beenen te spelen, z'n vetfletse oogjes tuurstaarden naar de lamp.

'Wil d'r nog iemand grenadine of misschien een taartje... u niet meer nichie, ja nichie, neem nou nog 'n taartje, An, schenk jij nichie nog eris in.'

Maar de grijze trieststemming bleef, tot 't scherpgescheiden half elf sloeg.

‘Begin u nou maar.’

Feestelijker wit tooide de tafel, broodjes en kaas en zalm roodmootig elk busje op een apart schaalje, en gemarioneerde haring van Fuente en uitjes ook van Fuente.

Wakkerder schikten ze dichtebij en aten. De man van de huisjuffrouw had z'n bovenbeen stijf over 't andere geslagen, z'n bleeke wangetjes kleurden scherp-rood en gulzig at hij.

Dan ineenen vlug sleutelgerammel, en Sam weer binnen en ze riepen allemaal ‘ha’ en dat ze blij waren dat-ie d'r weer was.

Ik bekeek hem, om te zien of 't erg was geweest, maar z'n gezicht gewoonde eften en z'n stem zei eventjes-dof als altijd:

‘Ziezoo, ik neem m'n ouë plaatsje maar weer.’

Bevende nieuwsgierigheid lichtte uit de oogen van de huisjuffrouw, maar ze durfde niet te vragen en de anderen ook niet. Aten eventjes en keken dan schuinschuwjes naar Sam, die ook at. Tot de huisjuffrouw zacht-driestend: ‘Gevaar is d'r toch niet bij, wel m'neer Sam?’

En hij dan kalm-gewoon.

‘Ze is bevallen.’

Geen mensch at meer en huisjuffrouw drukker opdriestend:

‘Wie is d'r bevallen?’

‘'t Meisje van de juffrouw één-hoog boven Paul Kaiser.’

‘Gut, dat zwarte meissie?’

‘Ja, ze was wel zwart geloof ik.’

‘Wel, wel, daar hoor ik nou gewoonweg van op, zoo'n knap meissie, ze is natuurlijk niet getrouwd, wel m'neer Sam?’

‘Nee, natuurlijk niet... ze is pas zeventien.’ Sam zei

heel kalm, precies z'n broodje snijdend en dan langzaam etend, maar ik leerde, dat iets gebeurd moest zijn, dat hem over emoties heen in lucider emotieloosheid had gebeurd.

‘Dan is 't zeker nogal moeilijk gegaan?’ vroeg weer huisjuffrouw.

‘Ja, nogal, wil u 't misschien precies weten, dan zal ik 't u wel vertellen.’

Hij lei z'n mes en z'n vork neer en z'n stem triestigde effen:

‘Nou toen ik d'r kwam, toen hoorde ik van veraf al schreeuwen... uit de plee vandaan en ik erheen. “Wat is d'r?” vroeg 'k nog, geen antwoord en of ik al riep, geen antwoord en maar alling ging dat schreeuwen door, nou je begrijpt dat ging me ook vervelen en toen met 'n wippie dee ik 't haakje d'raf met m'n mes en daar zat die meid op de plee... ik dacht eerst, dat 't wat in d'r maag was of zoo, maar toen in eenen zag ik in de eene hoek wat liggen, net een hondje, dat was d'r pasgeboren kind, een jongen, alles zat nog vast en 't ressie moest d'r nog uitkomen, enfin, ik heb d'r dan geholpen’....

Effen deinde z'n stem over de stilte heen, niehie vond 't zondig, de huisjuffrouw had roodwarme koonkleurtjes van luisterbegeerigheid en de man van de huisjuffrouw dee weer met z'n handen in z'n zakken en z'n oogjes strakstaarden vochtigjes in de hanglamp en Sam vertelde door:

... ‘maar 't was 'n gladakker, ze ruimde zelf al de rommel op en toen gingen we naar den zolder naar d'r kamertje... jazes, toen ze op d'r bed lag toen was 't toch 'n verdomd mooie meid, d'r haren pikzwart en 'n paar ooggen... ‘heb je nog iets nodig?’ vroeg ik... ‘nee’ zei ze ‘ik blijf maar liggen, de juffrouw en m'neer zijn uit... die zalle ook mal kijken, ik dacht dat't nog lang niet gebeuren moest.’

‘Zoo, je bent zeker nog jong,’ zei ik weer.

‘Ja zeventien’... ‘Kan ik misschien iets voor je doen bij den vader?’ vroeg ik weer. ‘D'r is zoo'n soort van vereeniging, die daarvoor zorgt, wil ik daar eris heengaan?... kunne jullie niet trouwen, dat is toch veel beter’...

‘Nee,’ zei ze, ‘doet u dat maar niet, want dat geeft toch niks... 't is van m'n broer.’

Hevig schudde verbazing de luisteraars door mekaar, juffrouw Meks keek naar onze An, het werd te erg, en de man van huisjuffrouw glimlachelde lolprettigjes.

Over 't onrustwoelige verbaaspraten bezonk langzaam weer helderder stilte, waarin de stem van de huisjuffrouw duidelijk opscherpte.

‘Nee maar die is onbetaalbaar en u hebt 't d'r dan toch zeker goed gezegd... begrijp jullie nou, hoe zoo'n meid zich niet d'r oogen uit d'r kop schaamt?’

En Sam berustigend:

‘Ze sprak d'r heel kalm over... ‘vindt u dat nou niet leuk, we zijn net 'n tweeling, ziet u, ik dacht, dat 't nog lang niet moest, in Augustus het-ie 't gedaan, me vader en moeder ware niet thuis en toen wou-die zoo graag, en hij zei, dat 't van hem toch nog niet hinderde en toen liet ik 't maar gaan. Later het-ie 't nog eris gedaan en toen vond ik 't zelf ook wel lekker... wat zal m'n moeder d'r van ophooren’....

‘Zei ze dat maar zoo... lieve heere wat 'n schepsel?’ boosgierde huisjuffrouw.

Rondom zaten ze allen luisterbegeerig, de koonkleurtjes van huisjuffrouw roodden trillender, juffrouw Lepelaar knipte met traanvochtige oogjes.

‘Och, ik vind 't 'n verdomd goeie mop’ uitvertelde Sam, ‘en as 't mormel nou maar 't verstand heeft van dood te gaan, dan is alles gezond en is d'r broer goedkoop uit geweest.’

Heviger praatte 't gepraat van schandeschandalen op, en

huisjuffrouw vroeg belangstellend of 't anders nogal goed was gegaan, de man van huisjuffrouw wriemelde weer met z'n handen in z'n broekzakken en een kreunzucht stootte uit z'n keeldiep, dat ze allemaal op keken en hij schamerig oprodde.

Maar ik wilde niet, dat Sam daar bleef en dat dezen zich koesterden aan zijn zuivere voelen en heetbegeerig naar hem luisterden. Hij staarde voor zich uit, en zijn oogen triestigden somber.

‘Sam, je bent moe... laten we even op straat gaan, dat is beter’....

‘Ja’....

En 't werd doormekaargepraat van allemaal, dat 't te koud was buiten en dat 't was om dood te gaan zoo ineenen op straat uit de warme kamer....

Op de donkere nachtstraat was 't winderig koel met even wat regen, dat de straten nat glommen.

Dan begon Sam te huilen over meid en langs den Amstel liepen we 'n heel eind saam voort.

X. Kippelol.

Juffrouw Meks zei, dat ze 't zóó niet dee. Zoo verkocht je geen kip, as je 'n kip verkocht, dan dee je dat, omdat je daar voordeel in zag, maar een kip slachten en de eene helft zelf moeten houen, dat dee je niet. En d'r eige kippen opeten, dat kon ze niet en heelemaal de manke niet.

Huisjuffrouw over de schutting kalmpraatte weer, dat zoo'n manke kip toch eigenlijk geen deel van leven had en dat je 'n weldaad dee, met zoo'n beest uit z'n lijn te helpen. Maar juffrouw Meks koppigde tegenin, dat de manke d'r heelemaal geen last van had en nooit anders geweten had, want toen 't gebeurde, was-ie nog zoo klein, dat je geen eens zien kon of 't 'n kip of 'n haan was, en hij had 'r geen ditje of geen datje weet van.

Ons raam stond open, want het was een lekkere Maartdag, dat we uitluchten konden en de heele sombere kamer bezonnen. Buiten hoorden we de kakelpraatjes van juffrouw Meks en juffrouw Bramer, in 't kippenhok klokten de kippen, baaskakelde de haan, scharrelde de manke lampootig. Die met z'n eene poot tusschen 't hokkedeurtje gezeten had toen-ie nog klein was. En we keken ernaar, prettig aangedaan door de kleine dingen om ons heen en omdat de zon scheen.

Maar huisjuffrouw begon er weer over: as je je eigen

kippe niet op wou eten, dan mocht je ze ook maar niet verkoopen, want dan at een ander ze op, en as ze dan toch opgegeten moete worre, dan doe ik 't liever zelf.

En kortafferig vroeg ze, of 't zoo goed was, de helft van de manke witte voor twaalf stuivers, dan kon juffrouw Meks de andere helft houen. Maar 't Meksenmenschje tegenspartelde nog. Zoo maar ineenen kip te eten, dat paste d'r heelemaal niet, en as de manke uit 't hok ging, dan moest ze d'r minstens 'n daalder voor hebben, minder ging-ie niet, want dat was-ie best waard. En huisjuffrouw tegenbeweerde weer, dat 'n daalder veel te duur was, om dezen tijd van 't jaar en dat ze 'm best heelemaal wou hebben, as ze maar wist, waar d'r man en zij 'm moesten laten met z'n tweeën en dat 'n bordje kippesoep juffrouw Meks zelf toch ook geen kwaad zou doen en Toos ook niet, die d'r toch de laatste tijd maar weer wat pips uizag.

Maar juffrouw Meks was geen huur achter en dus zei ze goed en resoluut, dat de manke niet beneden de daalder 't hok uitging, dat Toos d'r heelemaal niet pips uizag en dat zij, juffrouw Meks, geen kip noodig had.

Dan juffrouw Bramer ineenen:

‘As we 'm eris an m'neer Sam en m'neer Driesse overdeeën, zulke heere hebben daar toch ook 't meeste verstand niet van... je zal zien, dat ze wat graag wille... m'neer Sam is maar wat 'n lekkerbek.’

‘Dat kan mijn niet schelen, als u maar weet, dat ik mijn heere niet laat afzetten... u moet zelf maar weten, wat u doet, maar ik zeg maar, wie kip wil eten, moet 'm betale, net zoo goed as wie in 'n huis woont.’

‘Zijn ze thuis?’

‘Ja, ik geloof 't wel’.

‘En d'rlui raam staat open.’

‘O, dat doenen ze wel meer, m'neer Sam het zeker weer hoofdpijn.’

‘Nou dan kom ik effen, doe maar even open’...

Lichtprettig hadden we 't gehoord, maar nu in onze teervergulde zonstemming zei Sam, dat we net moesten doen of we van niks wisten en dat ik hem maar moest laten gaan.

Juffrouw Meks klopte met de knop in d'r hand en kwam dadelijk, toen ik binnen riep, en de huisjuffrouw wachtte, lieflachend.

‘Dag juffrouw Meks... hé, dag juffrouw Bramer.’

‘Dag m'neer Sam, dag m'neer Driesse... ja, u zal wel vrage, wat kommen die twee doen, maar we hebben 'n zaakie voor u’.

‘'n Zaakie voor ons?’

‘Ja, juffrouw Meks wil d'r manke kip an mijn verkoopen.’

Boosbruin fonkelden Meks d'r oogen op, 't even schele oogje toornbeefde.

‘Ikke... mensch hoe kom je d'rbij, sta me hier geen leugens te verkoopen.’

Maar Sam zeer pacifiek:

‘Dat is heel verstandig van juffrouw Meks, zoo'n mank dier het waarachtig geen deel van leven meer, en iedere dag, dat je 'm leven laat is zonde.’

Huisjuffrouw triomfte.

‘Ziet u nou wel juffrouw Meks, dat m'neer Sam 't met me eens is. Affijn, ik wil nou de kip wel koopen, daar niet van, maar juffrouw Meks wil d'r maar liefst 'n daalder voor hebben.’

‘'n Daalder? Nou, dat vind ik heelemaal niet duur... ik wist niet, dat juffrouw Meks 'm verkoopen wou, maar ik heb laatst nog tegen m'neer Driesse gezegd: ‘Joop’, zei 'k, ‘as we nou die witte manke d'ris kunnen koopen, dat zou me nog 'n daalder of vijf en dertig stuiver waard zijn.’

‘O, maar m'neer’ blijvlugde klein Meksje uit ‘voor vijf en dertig stuiver heb u 'm, dan zal ik 'm wel voor u braaien.’

‘Dat is goed’ kalmpraatte Sam ‘Joop, we eten morgenmiddag soep en kip... de helft in de soep en de helft gebraden.’

Maar huisjuffrouw roodnijdigde:

‘Ja maar, dat bennen nou geen meniere, m'neer Sam neem ik 't niet kwalijk, die wist d'r niet van, maar zoo doe je niet. Ik had de helft van de kip voor 'n daalder gekocht as m'neer Sam de andere helft nam, dat was afgesproken’.

‘D'r was niks afgesproken, ik heb alleen gezegd, dat ie niet minder as 'n daalder ging.’

‘t Benne geen meniere, juffrouw Meks, wat zou u zegge, as ik u huis deris onder u gat weg an'n ander verhuurde of ineen 'n kwartje opsloeg?’

Juffrouw Meks begreep.

‘Ja’ susknuste ze ‘dat is nou ook weer waar, daar het juffrouw Bramer nou ook weer gelijk in, ik heb de halve kip eigenlijk al an juffrouw Bramer verkocht... maar as u de andere helft wil hebben?’

‘O, dat is best... de helft, dat is dan voor elk zeventien en 'n halve stuiver.’

‘Ik heb 'm voor 'n daalder gekocht, de helft is dus maar vijftien stuiver’ spitsgierigde huisjuffrouw.

Maar bewegingloos kalm Sam weer.

‘n Daalder is te goedkoop, dat is geen prijs voor zoo'n kip, u kan de helft krijgen voor zevenentachtigen'nhalve cent, en as u dat niet wilt, dan nemen wij 'm heelemaal... ik begrijp niet hoe u zoo op twaalf en 'n halve cent kan kniezen, 't is 'n kip van 'n paar gulden bij de poelier’.

‘Welzeker, waarom geen rijksdaalder’ smaalde juffrouw Kramer, maar fatsoenlijk zuurzoette zij: ‘ik knies niet op twaalf en 'n halveve cent... je maakt een goeie, juffrouw Meks, vijf en dertig stuiver voor zoo'n kip.’

‘n Kip van twee gulden’ kalmsarde Sam ‘u heb nou de helft gekocht en gekocht is gekocht, maar ik wou 'm best alleen hebben voor twee gulden ook.’

De huisjuffrouw toornbeefde, maar Sam beredeneerde voort:

‘En recht in de lengte doorsnijen, dat wij niet alleen 'n vette kont krijgen, met nog wat, maar eerlijk de helft.’

‘O, natuurlijk, as mijn man dan maar 't hartje en 't levertje krijgt, want daar is-ie dol op, dan kan u 't maagie krijgen’....

‘Maar hoe moet 't nou, hij moet geslacht en geplukt en gebraaien worren, want we moete 'm eerst braden en dan deelen.’

‘Ik slacht 'm niet’ tegensprak juffrouw Meks ‘k zou geen gerust oogenblik meer hebbe, as ik een van m'n eigen kippe had geslacht, en plukke wil ik 'm ook niet, wel braaien.’

‘Welzeker, u heb nog gelijk’ weersmaalde juffrouw huisjuffrouw ‘niet slachte, niet plukke, de vuile baantjes voor 'n ander overlaten.’

‘Nee maar die is goed’ viel Meksje kijfnijdig uit ‘as ik 'n kip an 'n ander verkoop, dan heb ik d'r lang zoo'n last niet van, as ik d'r wat an doe, dan is 't, omdat 't voor meneer Sam is, en anders dee ik d'r niks an.’

‘Toe lig nou niet zoo eeuwig te kibbelkletsen’ vredigde Sam d'r over heen ‘late we nou zóó doen, ik zal 'm wel slachten, juffrouw Bramer plukt 'm, en juffrouw Meks maakt 'm schoon en braadt 'm. En zoo is 't goed en niet anders.’

‘Ja, dat is goed’ napraatte huisjuffrouw, ‘laten we n'm dan dadelijk slachten, want ik wou 'm graag voor den avend geplukt hebben. Dan kan juffrouw Meks 'm morgen braden.’

Met z'n vieren stonden we in den tuin voor 't kippenhok.

‘t Kan me nog spijten’ klaagpraatte juffrouw Meks ‘as 't niet om 't geld was, had ik 't waarachtig niet gedaan... 't is toch zoo'n best beest.’

In de kippenloop werd wild gewirrel, toen Sam 't deurtje-opendee

en z'n hand erin stak om manke witte te pakken en ze vlogen loopvliegend de hoek in, de weerbetere haan erachter toornkakelend.

‘Zoo krijg u 'm niet... zoo krijg u 'm niet’ hooggichelde huisjuffrouw ‘u moet er heelemaal in, en 'm dan met twee handen tegelijk pakken.’

‘Dank-je wel... 't stinkt me te veel, juffrouw Meks, roep u 'm nou deris even, hij is toch aan u gewend.’

‘Schande genoeg om van 'n beest z'n gewenigheid misbruik te maken,’ maar ze riep toch met hoogvlugge kipkipgilletjes, één langgerekte eerst en dan vijf vlugge schreeuwttjes erachter. Tot hij kwam. Met de manke hinkepoot achter slepend. En bedaard tegen d'r bovenarm zat hij, z'n kop tegen z'n borst aan en dan even kakelend.

‘Hoe doet u 't, snijdt u 'm z'n nekkie af?’ vroeg de huisjuffrouw lippetrillend, en haar wangen roodden kleurig-gerrood.

‘Nek u 'm?’ Heethevige lol begon in haar te broeien, dat die kip daar nou zoo geslacht werd, en ze pretgierde twee keer ‘nek u 'm... nek u 'm.’

Sam kalmwaardig:

‘Nee, 'k zal 'm z'n nek afsnijen met een flinke keep, en dan 'm laten uitloopen, dan zit d'r geen bloed in 't vleesch... juffrouw Bramer, houdt u 'm nou effen vast’....

‘Ik... voor geen geld... dat is nou toch ook geen dameswerk, laat m'neer Driesse 't even doen’....

Wit kippeding hield ik vast en het beefde.... vleugels en pooten bij mekaar in een hand en de dunne vleeschplooi van 't fijne halsje in twee vingers van de andere. En Sam de kop vast; plukte de donswitte halsveertjes uit, dat de snijplaats roodjesbloedbevend openkwam. De huisjuffrouw lolbegeerig keek ernaar en juffrouw Meks ook.

Toen sneed Sam hem. Het vleeschrose snijplekje over

vlekte bloedig, een kort angstklokje snikstootte uit de stukgekepte keel. Sam smeed hem van zich af, een hoek in. De snee was niet diep genoeg, want kippebeest moeilijkte tegen een muur aan, en zat daar stil, even en even zacht klokkend, kapotte hals slap op de borstveeren, en die rood werden van 't langzaam drupdruipe bloed....

‘Gut, wat zal dat beessie 'n pijn hebben... u heb 't ook zoo onhandig gedaan... zoo kan-ie nog wel 'n uur blijven zitten’ jammerkloeg Meks.

‘Niks geen pijn, mensch’ gierprette huisjuffrouw, die 't lollig vond ‘z'n zenewe benne doorgesneeë, nou voelt-ie niks meer. Wat jij kippie, voel jij nog wel wat?....

Tegen 't druipende diertje stootte ze met haar voeten. En dat opsukkelde en een eindje verder weer zitten ging, 't fijn roode bloed drupsproeide, over de halsveertjes.

‘Kippie dan, kippie’ klaagriep juffrouw Meks.

Huisjuffrouw lollachte:

‘Hij hoort 't niet... hij is doof gesneeë.’

Kip snikkakelde klagelijkjes. En dan juffrouw Meks weer nijdig tegen de huisjuffrouw: ‘Dat zoo'n stom dier nou geslacht wordt, dat is nog daarentoe, maar dat u d'r 'n lolletje van maakt, dat vind ik gemeen, gewoonweg gemeen, en as u mijn nou een plezier wil doen, dan snijdt u 'm nog eens, m'neer Sam.’

Flikkerblauw licht helde achter Sams oogen, die straalwreed staalden:

‘Ja, 't is gemeen,’ diepmoelijkte z'n stem in z'n keel ‘we zullen 'm wel even waarnemen.’

En vlugbukkend pakte hij levendbevende kippediertje en smeed het in een zak. Toen begon hij te slaan, met wilde draaiingen en weer neerbonzingen de gezakte kip tegen de schutting tusschen de tuinen aan. Even klaagklokke in de zak, maar dan stil. Overgrootopen verschrikt keken de bruine oogen van juffrouw Meks naar mij, en ze schreeuwgilde

het uit: 'M'neer Sam, wat is dat nou ... hou u toch op.' En huisjuffrouw tierlachlolde los. Maar Sam sloeg 't beest boos-ruw, hardruw, en hij was kalmslecht, die anders kalmgoed was.

In een schuttingspijker sloeg de zak en scheurde, de roodgescheurde halsnee gaapte uit 't zakkebruin, en almaar sloeg Sam met lange armzwaaiingen de kip tegen de schutting aan.

Toen ineenen haakte de scheur in een spijker; met zacht vallend geluid sneed de zak heelemaal op, en de kip viel fladdergevallen over de schutting in den tuin van huisjuffrouw.

Daar lag hij, kramptrillend z'n breeklijke pootjes en z'n oogen open-en-half-dicht, zwartbruingebroken.

We keken ernaar, verstild en dan Sam ineenen: 'Wel jezes, 't kreng leeft nog.'

XI. De jongen.

Het Rokin en de latende regenmiddag, even donkerder grijs tegen den avond. In de verte de hoge Damhuizen, grijsregengetint en wij aan de loop, Sam en ik. De trams vol dien middag en helderbellend donkersnorden ze langs ons, die luchtig liepen en innig rustig de dingen bebabbelde. Zachtjes regengrijzige Sams stem:

‘Darmtuberculose ... niks an te doen, 't was toch zoo'n eeuwiglekkere boy, twaalf jaar net, zeg hij begon net al Sam te zeggen... en nou is-ie gestorven en gesnijkamerd.’

Even wat zwijgend liepen we verder. Het regende heviger weer en nijdig schrijnde ons gezicht, als de wind eronder sloeg.

Uit een zijsteeg twee jongens tegen ons aan. En daar was 't weer ineenen voor dat eenen jong. Fellicht, schrijnfellicht voelde ik 't in mij, en langs mijn rug trilde het vlug af door mijn beenen, die knieknikten.

‘Duvel op’ boosnauwde Sam, die den ander 'n heupstomp gaf. Voor ons uit liepen ze en ik keek naar 't vlug beenenbeweeg van den een. Hij had een kuitbroek aan en 'n korte jas, te nauw om zijn middel, die mal uitstond van onderen.

Bleekwitte loomheid flauwde in mij en ik had geen

wil meer, keek alleen naar den jongen, bevendbegeerend. En toen ik hem gezien had van achteren, wilde ik zijn gezicht zien. Daarom liep ik vlug vooruit en langs ze heen. Even hoorde ik zijn stem, weer wat langzamer loopend om lang zijn geluid te hooren. Met den ander praatte hij over sigaren. Toen zag ik zijn gezicht. Het was fijn regenrood en z'n oogen donkerbruin met blauwzwart eronder. We waren den jongens nu voor, maar voor een winkel bleef ik staan en wachtte tot ik ze in de regenspiegeling van de ruit voorbij zag gaan, toen liepen we weer op, en ik zag hem nog eens. Even daarna waren ze van ons af, een steeg weer in.

Over den Dam liepen we en onder den regen, die plaste nu. Sam zachtpraatte weer over patiënten, over 'n meisje van zeventien met 'n es, maar ik hoorde z'n stem van verre, vaag, of 't tegen 'n ander was. Maar zijn luide spraak hoorde ik, toen hij zei:

‘Waar denk je aan? Is er wat?’

Helderder hoorden m'n ooren ineens.

‘Nee, heelemaal niet, hoe zoo?’

En de Nieuwendijk, die smalverdonkerd zijn huizen vaag verweg kanteelde. De menschen nat en druk. Pijn deed mij het triestige verlangen naar den jongen, of ik nooit de andere jongens had liefgehad en het waren er toch zoo velen, maar het denken van hem had al mijn andere denken overlicht en verlangen naar hem al mijn verlangen. Ineenen.

In de eetzaal hadden we weer ons vaste plaatsje, Sam op 'n bank en ik op 'n stoeltje onder 't scherpe geschijn van drie lichten. Ik keek er naar en dacht aan den jongen, en eten kon ik niet. Sam at gewoon, soep en bloemkool met gehakt, omdat 't bij Duval was.

‘Is er wat?’

‘Nee, niks’

En 's avonds thuis. Wij werkten. Maar telkens zwierf mijn denken naar den jongen toe en dan bevoelde ik de vale zonlooze regenmiddag en hij daarin roodfrischblozend en heerlijk begeerlijk. Over mij zat Sam, het licht geelde goedig op zijn rond gezicht, zijn eene hand onder z'n hoofd. Toen wou ik 't hem maar zeggen.

‘Sam... Sam.’

‘Wat is er jongen? Is er wat?’

Zijn oogen blonken bruingoedig en toen zei ik: ‘Schiet je nogal op?’

‘Gaat nogal, ik heb nog een smak te doen.’

Over z'n boek boog hij en ik over 't mijne. Lucider begon in mij op te helderen, wat ik wou. Nou morgen om denzelfden tijd naar 't Rokin loopen en dan wachten, tot hij kwam. En hem dan een mooie kamer koopen bij ons in de buurt, waar hij altijd wezen moest als ik hem noodig had. En dan allemaal alles geven, wat hij wou. En niemand natuurlijk iets zeggen. Sam ook niet.

De avenduren liepen pijnlijk. Sam zat zoo rustig en zoo goedig, dat het mij hinderde en ik boos tegen hem dee. Toen ging ik naar bed. Hij dan bleef werken in den onbewogen lampeschijn, waarnaar ik staarde uit de donkere alcoof, en net zag ik zijn vreemdronde negergezicht.

En verveeld in strakke witte slapeloosheid lei ik uren lang wakker en zocht de mooiste en liefst vleierende woordjes, die ik wist, Voor mijn oogen cinematograaften al de kleine scènnetjes tusschen ons, zooals ik dacht, dat het gaan zou en in duizend vlugwisselende bewegingen zag ik den jongen. En m'n oogen deden zeer, tot ik in slaap viel.

En de volgende dag. Het bleeke zonnig worden van de zonnelooze regenuren en dan die aan het donkeren weer. Om drie uur liep ik de straat op, die nog nat was, maar zonder regen. Heel kalm zag ik alles. Het moest gaan,

zou wachten tot hij kwam, al wier 't laat en dan bijvoorbeeld den weg vragen en met hem oploopen. Dan saam ergens eten, niet bij Duval en hem dan meenemen.

De Reguliersgracht nu. Bruingrijs, en de boomen doordropen, dat 't nog dropte al regende 't niet meer. En prettig het heldergrijze regenlicht, dat de huizen lekker witschoonwaschte. En dan de drukke stad-in-de-stad, dwars door naar 't Rokin. Dat was nu helderder dan gisteren, van 't Rokin had ik door den jongen het beeld van gisteren nog, dat triestiger was.

Ziezoo, daar was 't straatje, waar ze uit waren gekomen, nou hier maar blijven en dan op en neerloopen tot 't andere straatje, waarin ze weg waren gegaan.

Half vier ruim, de klok had juist geslagen toen 'k bij de Munt liep. Heen en weer bleef 'k loopen tusschen de twee straatjes, almaar heen en weer. Een cadans in m'n beenen en heelemaal dacht ik niet anders dan aan den jongen. Uren liep ik. Af en toe carillonde de paleisklok, maar de tijden daartusschen zwart en leeg. 't Bleeke middaglicht grauwbroude tegen den avond, die dicht om de stad donkerlichtte. Scherpgeel toonden de gloeilampjes in 't nachtzwart. Trillende moeheid suisde door mijn hoofd, en wanhopig begon ik te denken. Regen was weer begonnen, en maakte mij huivernat, kilnat.

Misschien kwam hij wel niet, mal eigenlijk dat hij komen zou, en mal om te denken, dat hij daar werkte. Maar niet weggaan. Weer loopen lang en langer, triestig vermoewend en staag gemarteld door den regen.

Het sloeg acht uur, de regen ratelruischte tegen de huizen, boosnat, koudnat en striemend als de wind hem tegen m'n gezicht sloeg. Uit 't straatje kwamen fabrieks-mannen juist toen ik vlak er bij was. Nu zou hij ook komen.

Met twee andere jongens liep hij tusschen de mannen.

En de Damkant gingen ze op, druk-pratend. Zeker blij vrij te zijn na langen dag van werk.

Blijdschap vierde licht in mij uit, dat hij er was. Nou even achter hem lopen tot die mannen weg waren en misschien die jongens ook. En dan den weg vragen en verder zien hem mee te hebben.

Op den Dam de twee jongens nog bij 'm. Saam liepen ze ook op 't Damrak. Toen durfde ik niet langer wachten en vlug ze op zij loopend vroeg ik bevendvreezig:

‘Kunt u me ook zeggen, waar de Gravenstraat is?’

Ze bleven staan en ik zag hem duidelijk in z'n oogen en proefde ineenen het zuivere liefhebben, dat maanden soms wegbleef en dan weer kwam. Nu was het voor hem, o, zeker voor hem.

‘Dan moet u dit eerste straatje ingaan en dan de eerste straat in, dat is 'm.’

Een van de anderen zei dit en niets meer. Vreemdduizelig keek ik naar hem die ik hebben wilde en ik wist niet, wat ik nu zeggen moest. Mal stonden we midden op straat met z'n vieren en plotseling voelde ik goed, dat 't niet ging, nu niet.

En met gewoonkalme stem zei ik:

‘O, dank u wel’ en liep 't steegje in, de Nieuwendijk af en dan den Dam op. Over de nachtelijk verlaten grachten meed ik de heldere winkelstad en vreeselijk raakte ik thuis.

Sam was er. De lamp brandde. Doodmoe en ellendig viel ik op de kanapé neer, m'n zwarte zwaar in plooiën geregende keepmantel naast me. Stilletjes stond Sam op en hij boog zich over mij, zachtjes vleipratend.

‘Jopie, er is wat... wat is er?’

‘Nee, niks.’...

‘Jawel, er is wel wat.’

‘Ja.’...

Toen vertelde ik 't hem. En saam lagen we op de kanapé

en huilden om mij, dicht tegen elkander snikkend. Stil zonder spreken. En zacht dwong Sam:

‘Nou moet je heelemaal er van af zien, dat moet je.’

‘Ja...’

‘En laten we dan maar naar bed gaan, 't is bij tien.’

Dien nacht paisibel sliepen we samen.

Heerlijk weer den volgenden morgen. Toen ik wakker werd zag ik den zonneshijn in de kamer en toen ik opgestaan was in den tuin. Waar de regendroppels weg waren. Het woei, een rok, die aan den overkant uithing, floddervloog langs de muur. Sam sliep nog. 't Was half acht en ik liet hem slapen. Ging achterover op de kanapé liggen met m'n handen onder m'n hoofd. En dacht weer aan den jongen. Vandaag nog eens probeeren en flinker zijn. En dan preciesde ik weer, wat ik zeggen moest en doen.

‘Ga je mee vanmiddag naar Siep Broersma, d'r zouden 'n paar lui komen en hij had gevraagd of je ook kwam.’

Sam vertrouwde me niet, wilde mij niet alleen laten en daarom zei ik:

‘Ja, dat is best.’

Dan werkten we den heelen morgen rustig door en door 't werken heen preciesde ik nog eens 't heele plan uit, woordje na woordje van hem en mij in mezelf voorpratend.

En nou niet eerst om acht uur er heengaan, maar vroeger, om vier uur bijvoorbeeld en dan maar wachten, want hij kon best vroeger dan acht uur komen, maar eerder dan vier uur zou hij er toch niet zijn.

Na 't drukkere koffieuur rustten we wat uit. Ik lei op de canapé in den eenen raamhoek en Sam op den grond vlak bij tusschen 'n paar kussens. En naar een geel zonnestreepje op den muur net over keek ik, dat langzaam voortgleed tot 't in de kamerhoek kwam en dan weer verder

ging de alcoof in. Tot 't weg was, toen zei ik: ‘Sam, 'k wil toch maar liever niet naar Siep gaan.’

‘Nee? waarom niet?’

‘Ik heb niks geen zin, ik ga naar Zaandam naar Marie, 't is zulk leuk weer nou voor op de boot, ga je mee?’

‘Nee hoor, zeur nou niet, ik ga naar Siep en jij gaat mee, dat hebben we nou eenmaal afgesproken.’

‘Nee, ik ga niet naar die Siep, ik ga naar Zaandam.... ga je mee naar de boot?’

‘Hoe laat kom je terug?’

‘Nou, we kunnen net de boot van tweeën nog halen, dan wou ik om zes uur teruggaan.’

‘Goed, dan breng ik je even weg, dan ga ik met 'n pasje naar Siep z'n huis.’

Prettig de stad door, de dingen helderder bezond en Sam voelde mij veilig. Daarom praatte hij vroolijk over ons en over mij. En we lachten samen over stadsdingen rondom.

't Rokin liepen we uit naar de Kalverstraat. Al vaster geloofde ik, dat 't gaan zou en midden door de menschenstad zag ik den jongen naast mij loopen, z'n beenen vlugbewegend met de zwarte kousen gespannen erom.

Wat Sam zei hoorde ik niet meer, maar den jongen naast mij liet ik alles zeggen, wat ik graag van hem hooren wilde. En dan dacht ik weer hoe ons samenleven dan gaan moest. Als hij bij z'n ouders thuis was, dan moest hij daar blijven, dat kon niet anders, maar anders... enfin dat was nog af te wachten. Hij moest natuurlijk geld hebben, en hij mocht vooreerst niet meer werken.

‘Ga je met de ouë of met de nieuwe boot?’

‘Met de ouë, dat nieuwe ding stampst zoo vreeselijk van voren.’

‘Ga dan tweede klas.’

Prettige vroolijkheid tierde in ons alle twee en Sam bracht me tot de boot, die net wegging.

Op 't wonderige voordek bleef ik staan en keek naar de even schuimende golfjes en naar den witten streep voor de bootboeg. Ziezo, Sam was lekker weg, die dacht niks kwaads. Nou dadelijk met de andere boot weer teruggaan en dan wachten tot hij kwam. Nog een uur of zes zeven en dan had ik den jongen, hij moest vannacht bij me blijven en we konden saam in een hôtel gaan. En 't denken aan den jongen maakte mij moe, dat ik niet meer in den wind kon staan. Achter den ketel zat ik dan en dacht weer aan hem. Het moest goed gaan nu, dat kon niet anders. Ik zou een pakje meenemen en 'm dat laten thuisbrengen. Als we dan alleen liepen kon ik 't hem zeggen, dat ik zooveel van hem hield, dat hij nu ook mijn lijfsvrind moest zijn en dat hij dan krijgen kon, wat hij maar wilde. En dat zou hij zeker prettig vinden en het graag willen doen.

De boot was aan en dadelijk stapte ik over op de andere, die om drie uur terugvoer. Ging rustig in 't luwe ketelhoekje zitten en vaagkijkend over de haven en over 't wijde havengat bleef ik sterk aan hem denken, zoo, dat ik voorvoelde hoe het vanavond wezen zou. Dan deed ik oogendicht en zag hem heerlijkbegeerbaar in mijn armen liggen en voelde de weeke buiging van zijn slanke jongenslijf tegen mij aan. Met toeë oogen bleef ik naar hem zien, en zag niets anders meer. Eerst 't Rokin dien eersten dag toen ik met Sam erlangs liep, en toen den tweeden dag hervoelde ik. Tegen de heldere lucht van vanmiddag zag ik de regentriestigheid van dien eersten dag.

Toen begon angst in m'n keel te kloppen, dat hij niet komen zou, dat hij al weg was. En dat ik juist even te laat kwam.

Maakte mij wanhopend, dat ik niet meer zitten kon en

hevig op 't dek begon te loopen, langzaam mij-zelf inpratend, dat hij net weg was. In de verte torende de huizenlijn van Amsterdam en de boot vlugvoer door 't water, maar een sarrend ongeduld maakte mij ziek. Nee, hij zou net weg zijn, ik zou hem niet zien vandaag. En het moest toch, het kon niet anders.

Met den tram naar den Dam en weer 't stampend ongeduld, dat hij net weg kon zijn in dat tijdje, van die tramteut.

Maar eindelijk toch 't Rokin. Niet weggaan nu. Wachten tot negen uur... langer. Misschien kwam hij wel eerder, was 't maar malle angst geweest, dat hij weg zou zijn. Zoals gisteren en eergister; en in mij praatten pijnlijk angst, dat hij weg was en de prettige troost, dat hij toch om acht uur wel komen zou.

Tot hij er om acht uur nog niet was. Stram en doodziek liep ik nog altijd en weer tusschen de twee steegjes en wilde hopeloosheid hilde door mij heen. Nee, hij kwam niet....

Dan toen kwam hij. Ze liepen met z'n tweeën, een ander was er bij dan gisteren. Frisch leefde ik toen ik hem zag, en mijn ellendige moeheid helderde heerlijk op. En ik liep achter ze aan voor 't laatst nog eens vlug overkijkend alles tot in de kleinste fijnheid. We waren nu op den Dam haast, nu moest ik hem vragen en meenemen.

Mijn stem droogde schroeiend op in mijn keel, in mijn ooren suispiepte het. 't Was tijd. Toen zei de andere jongen, wat ik duidelijk hoorde; 'Jezes Tom, wat laat jij daar een scheet'

Op een vlucht liep ik naar huis duizelig door de stad. En dicht tegen Sam aankreunend vertelde ik hem ellende.

XII. Boevendag.

Eerste en den derden Dinsdag van de maand ging juffrouw Meks altijd boevewaarts. Dan stond ze vroeg op en Toos dacht, dat ze naar Weesp ging.

Dinsdagmiddag en ze was pas terug. Onze ramen open omdat 't buiten zoo eenig-lekker begon te zonnen en uit den tuin naarbovenpraatte juffrouw Meks:

‘Ik ben d'r weer geweest... een mooie lol.’

‘Zoo, hoe was 't ermee?’

‘Och, zoo goed as 't zijn kan, maar je kan niet veel van mekaar zien, ik sta achter tralies en hij 'n end verder ook achter tralies met noggeris kippegaas d'rvoor en daartusschen loopt dan zoo'n soortement van bewaker, die hoort alles. Dus u begrijpt, alles zeggen dat durf je-n-ook al niet, want dan knouwen ze je later dubbel.’

Ze zweeg. Maar met lang praatwachten erachter, dat er nog iets kwam.

Ik zat in de vensterbank en Sam lag achter mij op de kanapé.

‘Is m'neer Sam thuis?’

‘Ja... hoe dat zoo?’

‘Och, 't hindert ook eigenlijk niet, ik wou u alleen maar wat vragen, maar u moet 't niet mal vinden’....

‘Nee’....

‘En ook niet brutaal’....

‘Nee... zeg u maar wat 't is, 't zal wel losloopen.’

‘Bree wou zoo graag, dat u of m'neer Sam of alletwee d'ris mee zou gaan, als 't weer bezoekdag is... u begrijp 't is voor hem 'n heel verzetje, u doet er hem zoo'n plezier mee’....

‘Ja, ik weet niet of m'neer Sam 't goed vindt... 't is wel erg vroeg-op.’

‘O, maar dat is 't nou niet, u bent wel meer vroeg-op... ja, de lui van de Heeren- en Keizersgrachten, die kommen d'r niet, die blijven 't schuurtje wel uit, maar de huisjuffrouw is toch ook al eris mee geweest... dus.’

‘'t Is goed’ zei Sam ‘we gaan.’

Dinsdagmorgen half zeven. Nooit wakker waren we om dezen tijd en prettig zag ik dat 't om half zeven al zoo licht was. Wat waren we al een eind in den lentetijd. Lekkerfijn gelukkig lei ik achterover en slaapsoesde nog na, een prettig streelgevoel doortinteltrilde mij, maar juffrouw Meks riep weer beleefd dreigsmeeënd:

‘Toe dan nou... luie m'neer... staat u nou op.’

Dan ik bleef nog liggen, Sam sliep ook nog. Wat had-ie toch 'n heel anders gezicht dan andere menschen... Het was juffrouw Meks weer: ‘As u nog mee wilt, moet u nou waarachtig toch opstaan, dan zal ik u 'n kopje thee brengen.’

Wij waren op, vreemd-koud in de kille vergulde zonneshijn. Keken mekaar aan, zooals we daar stonden. En Sam:

‘Ga jij?’

‘Ja... jij niet?’

‘Ja.’

‘Waarom vraag je 't dan?’

‘Zoo maar.’

't Killicht in de straat, regenlicht, maar 't regende niet meer. Sam rilde:

‘t Valt nog niks mee op straat.’

‘Nee, zeg u dat wel, maar 't is ook nog vroeg; maar wat ik zeggen wou, zal u vooral niks te veel zeggen, as we daar zijn... je zegt daar zoo gauw te veel.’

‘Nee....’

‘En u mag ook niet over 't feit zellef praten, zal u daar vooral an denken, want dan maken ze d'r subiet 'n end aan.’

Wij zwegen.

‘t Is anders nog al lang, 'n kwertier precies, want as dat om is, dan moet je weg, precies hoor. Geen minuut schenken ze je.’

Wij zwegen.

‘Ik gaan d'r nou zoowat voor de dertigste maal heen....’

Verder zei niemand wat. Sam betaalde drie kaartjes en juffrouw Meks zei ‘gossie mijne, dat hadt u niet moete doen.’

Met z'n drieën zaten wij in een coupéhokje niet-rooken, net buiten de stationskap, waar 't helder licht was. Juffrouw Meks pakte uit: ‘Nou heb ik voor ons allemaal een paar broodjes meegenomen... u kan ze gerust eten, d'r zit geen margerien op en kaas van Noack.’

Zij gaf instructies bedaard mummelbabbelend: ‘Zal u nou vooral voorzichtig zijn en niet over 't feit zelf praten,’ zeurkouskauwde ze weer nog eens. ‘Want dat mag niet... as ze willen zetten ze je er zoo vierkant uit, en u begrijpt, dat is ook niet alles... nog twaalf minuten en dan ganen we.’

Zachtjes kauwde Sam z'n broodje, en we keken uit over de stad, die daar lag in 't hoogdagende morgenlicht even regendoorvochtigd.

Maar juffrouw Meks drukdeed door 't open portierraampje: ‘Kom u hier, juffrouw Vos, we zitten hier.’

Vierde kwam in het coupéhokje oud vrouwtje, met bruin rimpelgezichtje. Een afgegane gele sjaal spande vast om haar mager lijfje, en hijgdravendjes binnenwipte ze.

‘Gossemijne is dat loopen... hè ik hijg d'r van.’

Kleintjes zat ze in een hoekje gedoken en ik over haar keek d'r an.

De trein reed op, langzaam door witte streep zon, die schijnend over 't oude gezichtje gleed.

‘Hè’ oogknipte juffrouw Meks. ‘Dat heb je nou altijd as de zon schijnt, en je langs een hek rijdt.’

‘Ja’ knikzei oud vrouwtje, verwonderd naar ons kijkend.

‘Dat bennen nou onze m'neeren,’ verklaarde juffrouw Meks, ‘die wonen bij mijn op de kamers en we gaan nou samen naar De Bree toe.’

‘O,’ kwam oud vrouwtje nieuwsgierig ‘bennen de heeren familie van u?’

‘Welnee mensch, dat heb ik je-n-ommers al lang gezeid, 't bennen vreemde heeren, maar De Bree wou ze zoo graag d'ris zien en nou gaan we d'r maar heen.’

‘Zoo, zoo’ tevredende het oude menschenwijfje; schudde haar hoofdje drie maal na, ik keek naar haar aandachtig.

We zwegen; en alleen 't gebroken treingerammel ratelde in onze ooren. Maar een toch kalmere intimiteit zacht-dompte tusschen ons, en één waren we omdat we toch alle vier daar heen gingen. En rustig-familiaar informeerde vrouwtje:

‘Bent u d'r allis meer geweest?’

‘Nee, nooit.’

Sam keek uit 't raam naar 't vlakweiland, dat lichtgroende onder de zon. Even keek ik er ook naar, maar dan kwam oud vrouwtje weer, dat vroeg.

‘Bent u de dokter?’

‘Nee, dat is m'n vrind, die studeert ervoor, maar hij is nog niet klaar.’

‘Dat zal wel’ wijsknikte oudje.

‘Nou, ze zalle daar ook opkijken, as ze u zien, u soort van menschen komt daar zoo niet... hè, ik haal heelemaal op, nou dat ik zit... dat is me nou in al de jaren, dat ik d'r heengaan nog nooit gebeur... vanmorgen had ik me haast verslape’....

‘Zoo?’....

‘Ja, moet u begripen, cente voor 'n porder heb ik ook niet, 't kost me toch al alle keer me centen, en nou klopt me buurman me altijd as-ie naar z'n werk toegaat, maar nou hadden we gisteren net ruzie gehad nou toen zei-die “versleten hoer, je rotte zoon, die in de nor zit” nou toen zei ik “rotte meidevent... loop jij maar liever niet na de witte meiden”... en toen is-ie net ekspres vanmorgen stil weggegaan, want ik slaap nogal licht, anders had ik z'n deur wel hooren klappen... affijn ik ben d'r toch nog gekomen’....

‘Nou, maar as u de trein verzuimt dan laten ze u d'r zeker nog wel later in,’ zeurbabbelde ik tegen haar in. Juffrouw Meks sliep in 't zonnetje, Sam zat alnog uit 't raam te kijken, zei niets.

‘O, nee’ babbelde oud wijfje, ‘je hebt maar op tijd te wezen of je komt d'r niet in... gut de juffrouw slaapt... nou, die is ook an 't tobben... ja, ik weet d'r alles van... 't is vreeselijk...’

Haar stem fijnde zachtweg, maar sterker sprak ze weer op:

‘Moet u hoore, wat mijn eris gebeur is... moet u hoore. U weet zeker wel, dat je d'r niet elke om den Dinsdag in mag, maar de eerste en de derde Dinsdag in de maand... nou maar dat wist ik toen niet, en je hoefde toen ook niet vooraf te schrijven zoals nou, en toen had ik me d'ris een Dinsdag verteld, 'n mensch is toch waarachtig geen pieterseliewortel, dat je je niet vergissen kan, nou toen ik

d'r kwam, toen kon ik weer net teruggaan, zooas ik gekomen was, hoe vindt u dat nou?'...

Zoetsoesendjes praatte oud-vrouwetje door, dommelig door de suffige stoofwarmte van 't houten hokje, waarin nu de zon nog goudwarmde ook. En juffrouw Meks sliep nog en Sam keek uit 't raampje, vreemd-onbewogen en toen zeurzei ik maar:

‘Moet u er nog dikwijls heen?’

Oud wijfje graagpraatte dadelijk terug:

‘Na Haarlem nog 'n heele tijd, m'n eene zoon zit 'r voor vijf jaar, ziet u langer zitten ze daar nooit en hij hèt 'r nog geen twee jaar van afgezeten, dus daar moet ik nog heel wat keertjes heen... affijn, me man hèt 'r ook gezeten, maar niet in die groote ronde, die was d'r toen nog niet. 't Is 'n heele koste tellekes voor me, maar je moet wat voor je kindere doen en as-ie wat had vroeger, dan dee-die voor mijn ook alles'....

‘O, u hebt zeker nog meer kinderen?’

‘Ja, ik heb d'r vier... maar 't is wel hard, ze bennen geen van allen goed door de wereld gekomen. An mijn het 't niet gelegen en an m'n familie ook niet, maar an m'n mans kant, die wou niet deuge. Me man zelf ook niet, hoeveel maal dat die wel gezete het, mag God wete, affijn, hij is temminste nog thuis gestorreve, dat 's één geluk.’

Haar oudverzwakte stem deinde op haast niet bewogen, en ze praatte of ze 't meer verteld had, en 't nu gewoon was geworden een verhaal van andere-lieden. Maar ik rilde van oude boevenmoedertje, dat graagpratend van haar boeventroep vertelde. Halfweg voorbij en even aandachtig keken we naar 't kleine spoorstationnetje en de paar menschen daar; en uit 't andere raam staartuurde Sam, juffrouw Meks sliep. Weer midden in 't gewone veld, dat we alle twee kenden, herpraatte oud vrouwetje:

‘Zooas ik u al zei, m'n oudste jongen, die zit in Haarlem voor vijf jaar, omdat-ie ingebroken het. Hij zegt wel, dat-ie 't niet gedaan het, maar u begrijpt, voor niks zetten ze je niet vijf jaar daar... en me dochter zit in Montfoort, dat is achter Utrecht, dat zal u wel weten. Daar gaan ik maar zoo af en toe heen op ongeregelde tijen, want twee maal in de maand heelemaal tot achter Utrecht, dat loopt me te veel op'....

‘U hebt 't zeker zelf ook niet breed?’

‘Breed... breed nee’ sprakigde ze terug ‘maar ik kan d'r kommen, ik heb 'n daalder in de maand van de diakenie en een daalder van de liefdadigheid en dan woon ik vrij, en dan heb ik me vaste huizen, eenmaal in de week, of eenmaal in de veertien dagen, en dan gaan ik af en toe uit bakeren ook'....

‘t Is te hopen, dat uw zoon er nu niet weer heen moet as-ie d'r uitkomt.’

‘Nee’ knikte vrouwtje, ‘dat is 't net, want 't is d'r beroerd slecht, je mag d'r nog niet de kleinste kleinigheid an eten inbrengen, en wat ze daar krijgen, dat is ook niet veel soeps... nee, dan is 't in Meeremberg beter, daar zit ook een jongen en 'n meissie van me'...

Heete angst zweette langs mijn rug voor kleine fijnbruine boevenmenschje, dat maar kalm in 't zonnetje zat en vertelde.

‘Ja, Piet is d'r beter afgekomen dan Johan, die had 'n ander met 'n mes gestoken niet effe, maar z'n advekaat het 'm er netjes doorgehaald, eerst had ik d'r wel op tege, want 't is wel hard voor 'n moeder, as ze je kind zoomaar gek verklaren, maar 't was voor z'n eigen best... hij zit d'r nou al 'n maand of acht, maar daar mag je tenminste wat voor ze meenemen, 'n gebakken visschie of wat garnaaltjes... ik gaan d'r elke maand 'n Zondaggie heen. U moet denken, dat is voor mijn ook meteen 'n verzetje, je

mag d'r wandele... 't reisgeld betaalt 'n mevrouw altijd voor me. Ziet u, m'n andere dochter is d'r ook, die is d'r zóó gekomen, zonder de politie, maar ze was altijd al 'n beetje suf'...

‘U moet 't wel stil hebben, zoo alleen?’

‘O, nee’ luchtigvroolijkte zij, ‘ik heb beste bure, en ik ben d'r an gewend ook... tja, ik kan me den tijd niet heuge, dat ik al me kindere thuis heb gehad, affijn, dat is nou eenmaal 's werelds beloop... jonge vogels vliegen 't nest uit.’

Er was niets triestig in alleen gebleven bruin schrompelvrouwtje, maar enkele radeloze verschrikking van boevenvrees. Ze zat daar kalm, en haar bruin zonnig mondje snoeslachte vrindelijk...

De trein ratelschokte over het oude station, hevig slingerwisselden we van rails op rails, tot weer 't rechte eindje kwam naar 't nieuwe.

‘Juffrouw Meks, wor nou wakker we zijn er.’

‘Gut, zijn we d'r al’ wakkerschrikte juffrouw Meks.

Sam keek op. Onder de donkere stationsoverkapping zachtrolde de trein, geen zon meer en in eenen alles zwartschaduwbruin. Ik dee 't portier open, en we gingen eruit, eerst 't oudje, dan juffrouw Meks. Zwaar op m'n schouder lei Sams hand, ik keek hem aan. Hij hilde en zei:

‘Dag Jopie.’

Het stationsplein was zonnigwit en frisch na de bruine coupébenauwdheid. Juffrouw Meks sloeg haar kreukrok af en wees ons andere boevevrinden. Een fijne heer, een bleek meisje. ‘Die reizen notebene eerste klas,’ spietste Meks, ‘maar goed, dat dáár geen klassen bennen... verbeel-je ze ganen waarachtig met de tram, of je d'r zóó ook niet komt.’

‘Loop u maar even door,’ zei Sam, ‘ik moet even ergens wezen.’

Ze liepen op, langzaam en toen Sam tegen mij:

‘Ga jij d'r heen?’

‘Ja, natuurlijk, jij niet?’

‘Nee, ik ga niet.’

‘Zeg, toe nou, ga nou mee... maak nou geen kuren... ga nou.’

‘Nee, ik niet... ik kan niet... ik kan niet... laten we naar Zandvoort gaan, de zon schijnt net zoo heerlijk... ga nou met mij mee.’

‘Dat kan niet... laten we nou met juffrouw Meks meegaan en dan Zondag of zoo, als 't mooi weer is naar Zandvoort.’

‘Nee... ik wil niet anders.’

Om de hoek van 't zonnige plein liepen langzaam juffrouw Meks en oude vrouwtje heen, die op ons wachtten om dan samen boefwaarts te gaan.

Met de elektrische trampen we naar Zandvoort en we genoten van den frischwinderigen zonnedag. Heerlijk.

XIII. Malle begrafenis.

Om vijf uur toen lichter grijswit door 't nachtzwart begon te morgenschemeren kwam Sam thuis, zachtjes deed hij deurdicht om mij niet wakker te maken. Maar ik was wakker gebleven de uren, dat hij weg was geweest en ik had gekeken in 't donkere duister hoe 't langzaam aan begon te dagveranderen. En droevig had ik aan jongen gedacht. Het was zóó:

Twee maanden geleden was hij op de afdeeling van Sam gekomen, met een spoedcertificaat uit Indië. Eerst had Sam niet op hèm gelet meer dan op de andere gasthuizers. Het was een merkwaardig geval van hartsarcoom en Sam had er van verteld. Ze hadden eerst gedacht dat 't geen sarcoom zou zijn en daarom hadden ze 'n operatie gedaan om 't gezwel weg te nemen, maar bij de punctie hadden ze gezien, dat 't kwaadaardig was en nou leit-ie dood te gaan, had Sam verteld. En verder hadden we d'r niet over gepraat.

Dan op een avond kwam het. Een van de scherplichte kenmomenten, dat je later maar telkens terug kunt zien. Zóó stonden de meubelingen, zoo vlakgeelde 't licht over ons heen....

‘Zeg Joop, je weet wel, dat Indische jong met dat hartsarcoom’....

‘Ja.’

‘Zeg daar hou ik nou toch zoo verdomd veel van.’

‘Zoo.’...

‘Ja, eerst heelemaal niet, maar nou wel’.

‘Hoe is 't met 'm?’

‘Beroerd, hij gaat 'r mee heen, zeg, hij is zoo'n jaar of negentien, maar je moet 'm zien, zoo grappig bruin en dan hèt-ie blauwe oogen, je weet wel van dat echte grijzelooze blauw!’

‘Zoo... je schijnt veel van 'm te houden.’

‘Ja, hij van mij ook... zie je hij heeft heelemaal geen familie hier... we moesten 'm saam d'ris bezoeken, ik heb 'm van je verteld... ga je mee?’

‘Ja... graag.’

Jongen lag op de witte zonkamer achterover te kijken, en we kwamen binnen, heel stil. 't Was geen bezoekuur, in 't midden van den kamer de stille oudvergrijsde zuster, en de vier bedden aan de kant.

‘Dag zuster.’

‘Dag heeren.’

‘Dag Bobbie-boy, daar zijn we nou.’ Sams fijne stem zachtstreedde diep in mij en ik zag den jongen aan bleekbevend, en Sam zei weer:

‘Dat is nou Joop, Joop daar heb je nou Bobbie... hoe vin-j'em?’

‘O, goed.’

Ik zei zwakjesflauwtjes en keek weer naar hem. Fijnbruin en bleek was z'n gezicht met diepzwarte groenflijntjes van pijn om zijn mond, maar z'n oogen blauwhelderblinkend.

En z'n stem vleide ons: ‘Hoe vin-je me nou... laat Sam nou eerlijk zeggen, of ik beter wor... Sam wor ik beter?’

‘Ja, natuurlijk, de operatie is immers goed gegaan.’

Dan hij blijdde heelemaal op, verschikte prettig in 't woelwarme bed en wreef met z'n hand over Sam's arm: 'Als ik beter ben, kom ik 'n poos bij jullie... Sam hèt 't beloofd, ik heb nooit zooveel van iemand gehouden as van Sam... ik heb nog nooit van iemand zooveel gehouden as van Sam'....'

En hij streeelde zacht zijn eigen woorden.

De laatste dagen was Sam altijd haast bij hem en als hij 't vroeg, kwam ik ook, maar liefst was hij met Sam alleen.

In den voornacht had hij Sam laten roepen, omdat-ie zoo benauwd was en Sam was dadelijk heen gegaan. In de leege nachtstraat holden zijn stappen, geluiden weg, wakker alleen bleef ik staren in 't zwarte kamerdonker, dat eindelijk begon te veranderlichten en toen kwam Sam thuis.

'Slaap je Jopie?'

'Nee... is d'r wat gebeurd?'

'Bobbie is dood.'

Hij stak de lamp aan en 't licht schommelgolfde over de meubelingen heen. Sam zat aan 't bedboveneind in 't heele donker.

'Bobbie is dood... lam hè?'

'Ja, heeft-ie pijn gehad?'

'Op 't laatst niet meer, maar eerst wel, dat sarcoom drukte-n'm toen op z'n hart, maar zeg Jopie, ik heb beloofd, dat we mee zouên gaan 'm begraven... eerst dacht-ie altijd nog, dat-ie beter zou worden, maar eergisteren is-ie ineenen veranderd en heeft-ie alles precies klaargemaakt... en toen zei-d-ie, dat-ie 't zoo lam vond, als d'r geen mensch mee ging en toen vroeg-ie of wij dan meewouen... je doet 't toch?'

'Ja, natuurlijk, als je 't beloofd hebt, wanneer is 't?'

'Morgenavond om zeven uur.'

‘Morgenavond om zeven uur?! Zeg toe nou.’

‘t Is waarachtig waar, om zeven uur.’

‘Wees nou niet altijd mal, waar begraven ze nou om zeven uur?’

‘Waar? Op 't Jonas Daniel Meijerplein.’

‘Op 't Jonas Daniel Meijerplein? Gaat-ie dan naar de snijkamer?’

‘Ja... vin-je dat zoo erg?’

‘Ja... ja... dat vind ik lam.’

Met mijn oogen open zag ik jongen liggen, zooals hij liggen zou... heelemaal naakt... de lijn van z'n borst... van z'n onderbuik... zes studenten zouden d'r aan snijen, twee aan z'n gezicht... twee an z'n beenen... door mijn beenen krampstootte scherpe trekpijn. Sam streek zachtjes z'n hand over m'n wangen.

‘Maar als-ie naar de snijkamer gaat, dan kunnen wij hem toch niet begraven.’

‘Begraven... begraven... nee, dat natuurlijk niet, maar als-ie morgenavond overgebracht wordt, dan gaan wij mee van 't gasthuis naar de snijkamer...’

‘Ach, nee’...

‘Jawel, ik heb 't 'm beloofd... doe je 't? wat ik beloofd heb moet je doen.’

‘Ja, 't is goed.’

Sam ging wat rusten nu, na de onrustige emotie van den nacht en daarom blies ik de lamp uit. Voor 't rechtsche raam ging ik zitten en staarde in 't tuintje, waar de lichtwitgrijze schemering helder opdaagde. De achterhuizen vlakten effen beregend en grauw hun steensmuren weg, hardwit, koelwit hingen de vierkant rechte gordijnen neer, maar een achterkamer twee hoog stond leeg en z'n zwarte raamleegten donkerden vreemd in 't regenroodgrijs van de muur. Houtwit bordje met ‘Te huur’... gek, wie hing d'r nou

een bordje met 'te huur' achteruit... dat dee je niet, zoo zag geen mensch 't. Dan dacht ik aan den Indischen jongen, die gestorven was, wat had hij fijnlichtblauwe oogen en dan 't levendbevend bruin van zijn wangen, en mijn ooren voelden de zachtzoete vleiing van z'n stem zóó alsof hij hier was en naast mij klaagde hij wreedweenend, dat hij dood was gegaan.

Hevig een angst op me, die heet zweet uit m'n wangen kneep en die ik niet bedaren kon. Opstaan wilde ik niet, want Sam sliep en heftig pijnlijk lei ik in de stoel. Maar het kalmeerde niet. Almaar was angst op mij met pijn, die niet te verjagen was. Wreed beten m'n tanden het weeke mondvleesch kapot, dat 't bloed lauwluw uit mijn lip sproeide, maar het verwon de angstpijn niet. Staag klaagde de fijne jongensstem naast mij van pijn, o, zoo'n pijn en smeekend vleide hij Sams naam. Het was om te gillen van angstsmart, maar ik durfde het niet en beet wreeder in mijn mond. Scherper doordringend martelweende de stem van het doode jong... o... o...

Dan een visioen, doodswit, lijkwit. Het naakte lijk... z'n gezicht bruin maar bleek... z'n armen met de zwartkroese okselhaartjes... en ik zag hem met een streelend gevoel van pijn, alsof een ander mij bekeek. Om hem de zes snijstudenten... en een met 'n anatomieboekje, dat vaker gebruikt was en naar lijk leelijk rook... sterker werd de lijkwitdikke geur... het vulde de kamer geheele, verstikte mijn adem. Toen nam een van de studenten zijn blinkemetalen mesje en ze begonnen te snijden. Angst was weg, kalm helderde de kamer in 't zonlicht en uren bleef ik op m'n stoel liggen kijken hoe ze hem sneden en de spiertjes apart leien en de witte zenuwdraadjes. Tot ze eindigen en heengingen. Alleen bleef 't lijk liggen in 't starwitte middaglicht en 't zonneschijnsel scherpschroeide er langs.

Toen de studenten weg waren, ging ik rustig wat werken.

Sam sliep nog, en de morgen liep als een gewone morgen voort.

's Middags maakten we samen een lange loop langs de noordkant van het IJ. Mijn angst was weg en gezond liep ik met Sam mee. Hij praatte over jongen niet en ik dacht aan de malle begrafenis van morgenavond. Misschien wou Sam 't zelf wel niet, als het zoover was. 't Was toch al te gek daar achter te lopen, naar de snijkamer toe.

We kwamen lekkerfrisch thuis en sliepen 's nachts samen emotieloos.

Den volgenden dag stond Sam vroeg op en hij ging uit. Prettiglui bleef ik nog wat liggen achterover met m'n handen onder m'n hoofd, halfdicht m'n oogen, dat 't fijniggrijze morgenlicht zonneloos binnenzeefde. De tijd versoesde zachtsuizend heen, en ik dee m'n oogen niet open, bang, dat het volle daglicht me klaar wakker zou maken. Dee iemand nu maar die alchooldeur dicht, dan kon ik m'n oogen wel open doen... zou ik 'm zelf sluiten... ja maar even doen toch. In 't bed opleunend probeerde ik de deur te sluiten, maar het lukte niet. Onder m'n warme lijf tochtte de kou kil. Dan maar eruit en 't zóó doen. Maar helder wakker lag ik met m'n oogen open in 't dempige schaduwlicht; dommelde doezig weer in.

En Sam kwam thuis.

‘Lig je nog te bed?’

‘Ja... kom je thuis? Ik dacht, dat je uitbleef.’

‘Dat wou ik eerst, maar ik kom toch maar liever thuis werken... sta nou op, dat vind ik veel leuker, blijf niet zoo liggen.’

Prettig werkten we den heelen dag verder saam, bleven 's middags thuis: ‘Jij hebt je wandeltijd verslapen.’

‘Ik heb niet geslapen... ik heb liggen denken.’

‘Zoo, waaran dan?’

‘An niks en an jou.’

Tegen schemertijd hielden we even op en dronken thee. Mijn stemming was schemerteer en met een fijn gevoel van heerlijk veiligzijn keek ik naar Sam. Over z'n malrond hoofd vlakgrijsde het avondlichtduister; doezelde donkerder in de diepte van zijn oogkassen. Zachtstreeleend zei ik 't met een hooge ‘a’ er scherp in:

‘Sam... malle S-am.’

Hij zei niks, 't lichtduister bruinde dichter om ons, ik keek naar de teere theekringetjes....

‘Jopie, kom we gaan.’

‘Laten we vanmiddag thuis eten, Anna kan wel even 'n paar busjes halen.’

‘Welnee, we moeten Bobbie-boy toch gaan begraven, we eten in Colannes.’

‘Zoo... wil je zoo?’

Sam zweeg en we zaten een tijd stil in de heeldonkere schemering. Maar even kon ik Sams gezicht zien. Hij wilde het nu toch, de malle dwaasheid van die begrafenis... en ik moest wel mee, maar ellendig was 't.

Met een duw schoof Sam z'n stoel achteruit, die tegen de boekenkast sloeg.

‘Kom Jopie, we gaan.’

Z'n stem weekdroefde in mij en maakte me moe en zoo zwak:

‘Ja.’

't Was nog niet heel donker buiten, maar de winkellichten scherpgeelden al door 't avondgrijsblauw. 't Weer avende heldermooi, de huizen kanteelden fijn tegen de lucht, waar die licht was. We zeiden niets. De Utrechtschestraat; 't asphalt droogwit in de schijn van de onbewogen booglampen, die bleekblauwden in de verte. En drukgeel de gas-

lichtjes. We liepen met de menschen mee rechts, zwijgend. Booze bui driftigde in mij. Nee, het was al te mal, daar moest ik niet aan mee doen... Sam kon wel zooveel malle dingen beloven... nee, ik ging terug. Maar dan keek 'k naar Sams gezicht, weekdroevig staarden z'n bruine oogen, wijdkijkend over de drukwoelige straat, en ik wou hem toen geen leed doen.

De lichte zaal vroolijkte ons wat op, we hadden ons oudbekende hoekje bij 't buffet en onzen vasten kellner, die familiaar grappig dee tegen Sam over centen en 't eind van de maand. Maar fijn-bescheiden toch. Sam at langzaam en praatte veel, maar niet over den jongen. Over 'n carcinoomgeval, en hij luidlachte toen ik dat vies vond onder eten. Toen we klaar waren, at hij nog aardappelsla en gebakken aardappelen door mekaar.

Precies zeven uur waren we bij 't gasthuis, in de donkerte van de gracht straklichtte een lantaarn rechtbrandend in 't rond. Een kar stond buiten, en een klein mannetje zat op de karrekruk, wiegde langzaam z'n eene been over z'n andere heen. We bleven heen en weer loopen. Niets was in mij dan weekwitte droefheid, niet om dooden jongen, maar om 't gedoente stemming van malle begrafenis. Sam schrok mij op:

‘Daar heb je ze.’

Uit de gasthuispoortdeur twee mannen. Droegen een lange witte mand aan riemen over hun schouders. Met een zwaai sloegen ze hem de kar in, en 't zwarte zeil eroverheen. Toen gingen we. De stad door, waar niemand de lijkewagen kent. In winkelstraten lichtte vroolijk heldergele lampenbrand, de man achter de kar reed vlug op, en wij liepen mee, strak vooruit kijkend naar de wagen.

‘Ziezoo’ prettigpraatte Sam, ‘nou heeft-ie tenminste z'n begrafenis.’

‘Ach, ja, maar ik vind 't toch mal.’

‘Natuurlijk, au fond zijn we allemaal mal, we hebben 't'm beloofd, en ik ben blij, dat we 't gedaan hebben.’

Zwijgend achter de kar liepen we en Sam heel ernstig:

‘Denk je d'ran, op't kerkhof mag niet gesproken worden.’

In de donkerte tusschen de huizen en de houten hulpschool, waar alleen de lantaren van 't politiebureau licht scheen, bleef de kar staan. 't Zeil eraf. En ze droegen de slapwitte mand, waarin het lijk weekrond neerlei, naar binnen, de snijkamer in.

‘Ziezoo,’ zei Sam ‘dat 's weer geweest... kom nou, we zijn klaar.’

Toen gingen we met de tram naar huis en werkten paisibel den heelen avond uit.

XIV. Lieve student.

Laat op den middag kwam hij met Sam mee. Die mij vroeger al dikwijls van hem verteld had, maar zelf kende ik hem niet. Hij was student in Utrecht, studeerde medicijnen. Maar altijd bleef hij assistent op de snijkamer, omdat hij zooveel van anatomie hield.

Ze waren saam een paar dagen weg geweest naar Haarlem en naar den Haag en Sam had me alleen gelaten. 's Morgens had hij me een briefje geschreven, dat hij nu 's middags laat met Geert Fentz terugkwam en dat ik maar met eten op ze moest wachten. En zoo blij was ik, dat Sam er weer wezen zou na die dagen van sinister alleen leven. Prettig-alleen had ik den namiddag door, een eind gewerkt, maar tegen dat de schemer begon was ik gaan liggen, achterover op de canapé en dacht aan Sam. Wat zou 't heerlijk zijn weer z'n fijnstrelende stem te hooren en van hem liefgedaan te wezen. Mal toch eigenlijk om zoo veel van mekaar te houden... als hij nu eens wegging... trouwen bijvoorbeeld of doodgaan... wat moest er dan gebeuren... dan bleef ik altijd alleen, zonder hem... alle dagen... alle dagen. Pijn doorschilde mijn hoofd nu ik er aan dacht, dat hij niet meer er wezen zou en in m'n oogen liepen heete groote tranen, die zwaar werden en dan van m'n wang af-

drupten. Maar waarom had ik nou verdriet... Sam kwam immers weer vandaag terug. En dan weer 't pijnvoelen van de eenzaamheid, maar die was er nu toch niet... en eindelijk 't stille wijd witte leed van 't weten, dat hij niet bij mij blijven zou.

En daarom lag ik eindelijk zoetjes te snikken.

Maar daar was hij en Geert met 'm. Haast donker was 't nu en de ander stond vreemd in de schemerkamer, die hij niet kende.

‘Dag Sam... dag Sam, dag Sam.’

Zijn mond zoende ik en z'n wangen, heftig-blij, dat hij er weer was. En hij kalmde me:

‘Dag Jopie... wees nou stil... ga nou zitten, dan steek ik de lamp op.’

Geert keek vreemdverwonderd naar ons Sam klaarde het op, stelde ons voor:

‘Ja, Joop is 'n beetje anders... Jopie, Geert gaat met ons mee eten en hij blijft nog 'n dag of 'n paar dagen... vin-je 't goed?’

De lamp brandde en lichtschaduwde prettig in de kamer. Geert zat in 't volle geellicht, en Sam in 't donker. Maar mijn stemming van Sam weer terug te hebben, vertriepde hoopeloos omdat die ander erbij was. En gewoontjes babbelpaarten we over dit en over dat. Sam had thee gezet, schonk nu in. En Geert dronk van zijn kopje. Ik keek naar 'm. Wat had-ie 'n vreemdstroef gezicht. Z'n oogen blauwgrijs met een even blauwbevende huid eronder en z'n wangen jong en bloosrood, of hij een pas-rijpe jongen was. Als zonnige mist viel geluksaandoening op mij... tintelde heelemaal door mij heen. Het was om Geert; mijn stem beefde en ik zei:

‘Hoe oud ben je toch eigenlijk, Geert?’

‘Ik? Vier en twintig.’

‘Waarachtig?’ Zeg, ik dacht niet ouër dan 'n jaar of achttien.’

Hij lachte en we praatten samen, maar langzaam doordrong mij het gevoel van Geert lief te hebben en innig gelukkig beefde ik in mijn stoel. Wat was hij fijn, wat was hij mooi... god... en dat had ik niet dadelijk gezien... o, maar nu zag ik het, nu zag ik het. Een lustig verlangen begon in mij te tieretieren om hem te zoenen, op z'n roodfrissche wangen. Moe en gelukkig leunde ik achterover en ontspande slapjes mijn spieren, dee halfdicht m'n oogen, en staarde in 't lamplicht. Maar ik kon het niet meer uithouden stil te zitten en begon om Geert heen te loopen onrustig en raakte hem telkens even aan, eindelijk leunde ik over z'n schouder dicht tegen z'n fijn wangenvleesch aan en zei diepzachtvleiend:

‘Dag.’

Hij keek verwonderd; lachte vreemd terug.

Toen ging ik weer in m'n stoel liggen, maar 't verlangen bedaarde niet naar Geert. Even zwegen we en zei Sam: ‘Joop, ik vind je niks goed vandaag... je moest maar thuis blijven, wij eten in Américain.’

‘Nee... ik ga mee.’

‘Je blijft thuis, je bent ziek... heel ziek... je blijft thuis.’

‘Ja... Geert, ik blijf thuis... ik voel me niks goed... morgenochtend zie ik je wel of vanavond als 't niet te laat wordt.’

‘Nee, we blijven vannacht in de stad en jij moet vroeg naar bed gaan.’

Sams stem was heerschhard, hij had alles begrepen. En dat zwakte mij zoo, dat ik niets tegen zeggen kon en droef meezei:

‘Ga jullie nou maar... je moet 't niet mal vinden, Geert, maar dat gaat hier wel meer zoo.’

En ze gingen heen, lieten mij achter in de helgele leegte van de schrille kamer, waar licht ongenadig felde op de behangmuren. M'n oogen deden zeer en hun roode pijn brandde me. Toen blies ik de lamp uit en haalde de gordijnen hoog open met een ruk. In 't donker, dat even donkerdoorlicht was van maanlicht keek ik de zwarte ramen door en dacht aan Geert. De wekker tikte... sartikte langslepend zijn slag... ik sprong op en sloeg hem van de schoorsteen af tegen den grond aan. Hij viel met een harde slag en 't veertje knipte scherp kapot, dat brak mijn spanning en ik schrikluisterde of iemand de harde metaalslag gehoord had. Maar stil. In de verte kraaide een haan en nog een, dan weer de zwarte stilte. Weer dacht ik aan Geert. Sam had begrepen, wat ik van hem voelde en daarom had hij hem meegenomen. Ik zou hem niet weerzien. Lang bleef ik staren in de kamerdonkerte en voelde, dat mijn zuivere jongensliefde weg was. Maar dan zou ik nu het andere nemen, het gore, niet goede. Kalm welbewust wist ik, wat ik wou.

In 't donker zocht ik m'n hoed en mantel, vond alleen m'n hoed, en ging, m'n jas hoogdichtgeknoopt de straat op. 't Was mistig buiten, laag neerdikkende wolkmist, waarin de lantarens rood gloeiden. De trams drukverlicht en vol, voorop sprong ik en duwde m'n schouder achter de koperen steunstijl. Door de verwarde lichtstraten ratelrammelde 't tramding. De koetsier pretpraatzaam met een jongen voorop, en ik dacht, hoe ik alles nu regelen zou...

De Dam breed en woelig, de menschen in drukke troepjes om de trams heen. Ik zag hem. Hij verkocht een tramkaartje aan 'n oude vrouw, stond naast haar, gering en sjofel.

‘Dag Koos.’

‘Hé, dag m'neer... wat heb ik u in een tijd niet gezien.’

‘Nee... ik had geen tijd... ga je mee naar huis?’

‘Ja, zeker, m'neer.’

Hij wou 't graag, kreeg altijd een gulden, als hij met me meeding en 's nachts bij me bleef, en soms meer. Maar ik minachtte hem dan toch den jongen, die lui liever geld kreeg, dan dat hij het verdiende.

‘We kunnen wel trammen, geef me maar twee kaartjes.’

‘Asjeblijft m'neer.’

Ik gaf hem een kwartje en hij blij bedankte. Maar ik wou toen niet met hem trammen, hij was zoo gering en zoo vuil.

‘Nee, we gaan toch maar loopen... daar heb je de kaartjes, hou dat kwartje maar.’

Gedwee liep hij met me mee, het donkermistige Rokin en de Reguliersgracht.

‘Je moet vannacht bij me blijven, m'neer Sam is er niet.’

‘Ja, dat is best’.

Naast mekaar liepen we door zwijgend.

Nee, ik hield niet van 'm... maar hij was de mooiste jongen, dien ik kende. En weer zag ik hem zooals ik hem voor 't eerst zag.

Midden in een gloedheeten zonzomerdag op 't plein, vuilprachtig met z'n goudbruindoorgloeide oogen en z'n blinkwitte tanden. En 't eerste gevoel van begeerte zonder liefde hervoelde ik nu. Voor mij stond hij zooals hij 't eerst naaktbevend voor me had gestaan, met z'n vuile prachtige vleesch. Kleefkloddertjes vuil tusschen z'n teenkuiltjes - op z'n knieën een hardbruine vuilkorst met witte splijt-barstjes, twee vuilplekken op z'n borst... en later had hij zich altijd eerst in 't badhuis moeten wasschen.

Thuis was alles gewoon gebleven, er waren twee brieven gekomen, en ik ging ze lezen, effen zonder verlangen. De groote jongen stond naast me, nederig gedwee.

‘Wil je wat eten?’

‘Ja, graag.’

Hij at hongerig en op de canapé liggend keek ik naar hem. De groote lamp was uit, alleen 't bureaulampje lichtkringde op de tafel, de verdere kamer egaalzwart. Wat was hij mooi, vreeselijk-mooi, en gek dat ik toch niet van hem hield. Pijnlijk getroost dacht ik aan Geert... wat zou hij nu doen... Sam begreep ook dadelijk alles... goeie jongen toch... als hij maar bij me bleef en me niet alleen liet... die Geert... wat had-ie een leukluchtige stem... wanneer zou ik hem weerhebben... maar eens naar Utrecht gaan - hij wist er toch niets van... Sam zou natuurlijk niks vertellen... en Koos....

‘Ben je klaar?’

‘Ja m'neer.’

‘Zoo, nou hier heb je zeven stuiver, je weet waarvoor, maar denk eraan, als er maar zooveel aan mankeert, dan kan je weer net gaan, zooals je gekomen bent.’

‘Ja, m'nheer, ik zal 't goed doen.’

Nu lag ik weer alleen en dacht aan Geert... wat zou hij wel van me denken.... Sam had 'm zeker wel gezegd, dat ik niet erg goed was... maar hij begreep natuurlijk niet wat... en dan dacht ik aan 'n vrind van Sam, die d'rop promoveeren wou en een bende malle vragenlijsten had rondgestuurd... wij hadden er ook een ingevuld, maar heelemaal verkeerd en pretmakend lag ik daaraan te denken... as 't proefschrift kwam, dan zouden we 't hem natuurlijk zeggen. En as-ie 't nu eens wist van mij en Koos... god ja, die moest nog z'n jenever hebben, dat was-ie zoo gewoon. Hij dee 't 'r ook wel zonder, maar als hij goed wat op had, was hij mooier, flonkerguldden z'n oogen lichter. Maar even halen, zelf maar doen, 't ging den anderen niet aan. Lui stond ik op en nam onze blauwe drinkkan van de kast en liep de straat op. De mist was dikker geworden en killer-

koud... ik rilde, maar vlug 't klein kroegje om den hoek in. Rookdamp stond warmwit tusschen de dingen in. Voor de toonbank twee mannen, kolendragers, hun gezichten smookzwart, waarin groezelgrauw 't wit van hun oogen, één schuin in een hoek hangend, de ander flinkerrecht zat schrijlings op z'n stoel. Toen ik binnen kwam, zwegende en de eene liet z'n glaasje nog eens volschenken, ze keken vreemd naar mij, toen vroeg de toonbankjuffrouw:

‘En u?’

‘Jenever, geef maar goeie.’

‘Alles is hier goed, als je maar betaalt’ grapgrijnsde de moewe man in den toonbankhoek.

‘Hoeveel blijft u?’

‘Maak maar vol tot 't derde streepje.’

De juffrouw bukte weer naar den bak onder de toonbank, vulde de kan, en de oude man prettig familiaar zei:

‘Jij kan 'm óók raken, mot dat nog op voor je te bed gaat?’

‘t Is niet voor mij.’

En hij lekkerbegeerig:

‘Was 't maar voor mij... jazes, jongen, as ik centen had, dan dee ik me heele leven niks as slapen en zuipen.’

En de ander:

‘Je zal al 'n heele portie doorgespoeld hebben.’

‘Nou asjeblijft.’

Jeneverjuffrouw was klaar, zette de kan met een opzwaaitje op de toonbank.

‘Hoeveel is 't?’

‘Eén gulden vijf... d'r gaat haast 'n kan in.’

Ik betaalde en dan zei de oudoordronken man:

‘Nou, as 't dan niet voor jou is... laat mij d'r dan wat van drinken... jij hebt centen genoeg... nou, doe dat nou eris, as je 'n vent bent.’

‘Nee, 't is voor mij, ik heb 't nodig.’

In 't deurportaal stond Koos, koudrillend met z'n handen in z'n zak.

‘Zoo, waarom sta je hier?’

‘Ze wouen me niet binnen laten, omdat u niet thuis was.’

‘O, dat 's goed... maar ga nou mee.’

In de kamer stak ik de groote lamp ook op, nu kon ik hem goed zien. Wat was hij mooi en heerlijk mooi... z'n oogen flikkerden goudlichtbruin. De kan zette ik op tafel, zwakbevend lei ik op de canapé, mijn stem verflauwde.

‘Heb je 't goed gedaan?’

‘Ja, m'neer.’

‘Heel goed?’

‘Ja m'neer, zal ik me maar uitkleeden?’

‘Ja, dat is goed.’

Vlug kleepte hij zich uit... z'n jas, z'n vest... z'n borstrok, z'n hemd. Bruinprachtig naakt blootte zijn borst met een fijne weerschijn van lamplicht en langzaam genietend keek ik er naar. Z'n hals was recht en onder 't sleutelbeen schaduwloos.

‘Is 't goed?’

‘Tot zoover wel, doe nou de rest ook maar uit.’

Hij deed z'n schoenen uit, z'n kousen, trapte z'n bovenbroek af, de dikbruine onderbroek. Nu zag ik hem heelemaal in een tintelende roes van goudbruine vreugd.

‘Ga wat uit 't licht... zoo, 'n beetje meer naar rechts.’

Hij stond stil in de onbewogen schaduw en ik bekeek hem... wat een prachtjongen... wat was hij slankfijn en sterkgespied. M'n adem heethijgde en heftig stond mijn verlangen om hem te nemen en te zoenen, overal.

‘Koos, kom eens hier.’

‘Ja, m'neer.’

Maar mijn koele kalmte tegen den gekochten jongen herwon ik toen 'k bedaard zei:

‘'t Is al goed, ik dacht, dat ik 'n vuile plek zag.’

Zachtbevendjes stond hij in zwarte lamschaduw.

‘Ga maar zitten en als je drinken wilt, dan kan je wel drinken... doe die witte doek van mij maar om... jou goed stinkt en dan ga jij ook stinken.’

Vreemdwitverlicht zat hij bij de tafel in felgouden lichtening en dronk. Onderwijl praatten we wat.

‘Wat doe je met 't geld?’

‘Ik weet 't nog niet... ik geef 't an m'n meissie.’

‘Zoo heb je een meisje... zeker ook elken avend 'n ander.’

‘Nee m'neer, ik heb al meer as 'n jaar dezelfde, we gaan misschien gauw trouwen.’

‘Zoo, 't is goed... drink nog maar wat, je krijgt nou nog 'n half uur om te drinken, maar dan moet 't ook uit zijn.’

Langzaam dronk hij zich dronkener, en prachtiger werd de gouden gloed van z'n oogen, die vreemdwijd en lichtoverwaasd glinsterden, maar dan strakblonken in één dronkenheid. Z'n slanke lijf beefde onder de witte doek, die lichtplooiig langs hem af viel. Eindelijk dronk hij niet meer, liet slap z'n arm neerhangen. Het was tijd.

Zachtjes ging ik naar hem toe en liet 'm opstaan. Warmwitte jenevergeur welde uit zijn mond.

Toen prachtig donkergebronsd, lei ik hem op de canapé en sloeg de witte doek van hem af.

XV. (Nog een avondje.)

Prettig in rust was ons leven van den laatsten tijd. Sam had juffrouw Meks uitgelegd, dat we waarachtig dien dag niet met 'r mee hadden kunnen gaan naar de gevangenis. We hadden juist een kennis ontmoet aan wien Sam veel verplichting had en die had ons niet met rust gelaten. Juffrouw Meks zei, dat ze 't alleen mal had gevonden voor juffrouw Vos en verder was er niet over gesproken.

Geert had ik niet meer gezien, nu dacht ik aan hem met een fijne droefheid van 't toch wel jammer vinden, maar troostend. Toen Sam na den avond van Koos thuishkwam had hij geroken de warmwitte jeneverlucht, en vreemdgedwee had ik alles verteld. Beloofd, dat 't niet meer zou gebeuren. Maar Sam vertrouwde niet en was dicht bij me gebleven, bewaakte me zorgelijk.

Iederen dag gingen we saam uit tegen het vallen van den avondschemer en maakten onze wandeling, de Amstel langs of een eind over de grachten, die donker lagen in 't lentelicht van een avond. En mijn sobere schat van prettige impressies werd een rijker, de paisibele boomen gebogen over 't donkerlichte water, de huizen stil en deftig. Midden op den drukken dag zat ik het soms te bekijken. En zoo op een middag ook. Sam had laat gewerkt nog en sliep

nu wat, ik was moe, keek 't raam uit, strakstarend naar den overkant.

Er werd geklopt. Het was juffrouw Meks, die binnenkwam zacht lieflachend.

‘Is m'neer Sam d'r niet?’

‘Jawel... die slaapt, praat u 'n beetje zacht.’

‘O, slaapt m'neer Sam?’

‘Ja, hadt u wat te vragen?’

‘Eigenlijk wel, maar as m'nheer Sam nou slaapt’

Maar hij sliep niet en blij vroolijkte z'n stem uit de alcoofdiefte:

‘Nee, ik slaap niet, kommen jullie maar hier, kom u ook maar juffrouw Meks - u kan toch niks van mij zien.’

Ik zat op de bedrand an 't bovenend en juffrouw Meks op 'n stoel, opzij 'n beetje.

‘Gut m'neer Sam, u ligt in m'neer Driesse z'n bed.’

‘Wat hindert dat nou... wat hadt u te vertellen?’

‘Ja, ik kwam u eigenlijk vragen of u ook zin hebt 'n avondje bij ons te passeeren Zondagavond.’

‘Zoo, zoo, wat is d'r an de orde?’

‘'n Heel feest, 'n heel groot feest,’ gewichtigde juffrouw Meks, ‘onze Alex is geëngageerd.’

‘Is 't waarachtig waar, nee maar Joop, wat zeg je daar van... dat doet me plezier voor u... en bevalt 't meisje u nogal?’

‘O ja,’ blijglunderde Meks, ‘ik heb d'r nog maar eenmaal gezien, dus veel kan ik d'r ook niet van zeggen, maar ze is van nette familie, ze is van zeer nette familie.’

‘Zoo, dat 's prettig.’

‘Dat is 't juist, ze is winkeljuffrouw in een heele groote hoedenwinkel op de Utrechtsche straat.’

‘Zoo, dan doet-ie 'n heel goeie partij.’ babbelpaatte Sam rustig, die prettig vond nu zacht te zijn.

‘Asjeblijft, maar u zal me ook moeten toegeven, dat

onze Alex ook een nette jongen is... nou maar om op m'n apperepo te kommen, nou wou ik Zondagavond 'n klein partijtje maken, voor als-ie met z'n meisje komt.'

'O, maar dat is heel best, wij willen ook wel kommen, wat jij Joop, as u ons vraagt tenminste.'

'Ik wou u juist vragen, u neemt me de woorden uit de mond, dus u komt alle twee?'

'Ja, zeker, en de helft van de kosten mag u op ons briefje schrijven.'

'Nee maar, dat 's heerlijk, nou kunnen ze tenminste van haar kant zien, dat wij ook geen opraapsel van de straat zijn.'

'Nee, 't is heel goed zoo... wie vraagt u?'

'Nou, ik had zoo gedacht, behalve wijzelf, de huisjuffrouw en d'r man, en juffrouw Lepelaar met nichie... die kanne goed samen converseere en de neef van De Bree, die an de polisie is met z'n vrouw en verder niet.'

Toen was juffrouw Meks weg en ik zei spottend:

'Wat heb jij 'n goeie bui.'

Maar Sam heel ernstig:

'k Weet 't niet... heb jij dat nooit zoo'n egale tinteling in je lijf, dan heb je net zin om voor iedereen goed te zijn... kom ik sta op, dan gaan we nog wat wandelen.'

Juffrouw Meks had precies verteld en verrekend, wat er wezen zou: thee met taartjes en bonbonnetjes, dan bier en limonade en voor wie wou een conjakkie en laat 'n koud soepeetje. En we hadden 't heel goed gevonden en 't zou bij ons op de achterkamer zijn.

Nu waren zij er. De laatste binnen, deftig-laet de huisjuffrouw en haar man. En de ondurige wachtonrustigheid kalmde prettig neer tot bedaard prateren. Groepjes kringden saam. Juffrouw Meks in 't midden en daarnaast

juffrouw Lepelaar met nichie en de man van de politie met z'n vrouw en daarnaast Sam en dan de man van de huisjuffrouw en huisjuffrouw zelf en ik. Dan juffrouw Meks weer, want 't was 'n ronde tafel en Toos met Anna zaten een beetje apart naar achteren

Ik was weer in de intiëmigheid van warme huisjuffrouw, die met zachte babbelpating vertelde van een roman, die ze schreef en hoe ik 't idee d'rvan vond. 'n Graaf was getrouwd en had 'n onecht kind van een dienstmeisje van 't kasteel, dat-ie uit had besteed aan een wassebeeldenman. Door een toeval komt dat meissie dan op een boerenhoeve naast 't kasteel te dienen, zonder dat de graaf iets ervan weet. Een van de boerenknechts is op de jonkvrouwe verliefd, maar de graaf, wiens echte vrouw ondertusschen gestorven is, ook. Doch 't meisje bemint den boerenknecht en niet den graaf. Welke onverlaat daarop den knecht met een knuppel doodslaat en 't meisje dwingt de zijne te worden. Maar juist op dat oogenblik verschijnt de wassebeel-denman, die in de gevangenis heeft gezeten en onthult het geheim. Het meisje wordt dan krankzinnig van angst omdat d'r vader haar onteerd heeft en de graaf zelf sterft.'

De verzachte stem van de huisjuffrouw was scherper geworden, terwijl ze vertelde de hevige deerlijkheden van haar roman, rondom haar stilde gedweë aandachtszwijging, juffrouw Meks met d'r eene hand onder d'r kin scherpluisterde, en nichie, die alleen in de Heere was, schudde haar hoofd.

'Ja, ja', zei de vrouw van de politieman, 'd'r kanne rare dingen gebeuren.'

'Asjeblijft, an zonde en ontucht geen gebrek' meende nichie.

'Hoe is 't godsmogelijk' informeerde juffrouw Meks, 'om dat allemaal bij mekaar te krijgen.'

Maar de huisjuffrouw verintemde 't romangesprek weer

tusschen ons tweeën en zachtpraatte nog eens, hoe ik 't vond. En om ons heen klaterkletsten gesprekjes weer drukker. Alleen de vrouw van die polisieman, die in omstandigheden was, dee niet mee. Moei leunde ze tegen 't penantkastje aan, met hardblauwe kringen onder haar oogen en d'r handen gevouwen op d'r bultbuik.

De polisieman en Sam smoezelbabbelden over 't gebroken ruggie van een van de kinderen, de vader fijnpluizend vertelde precies wreedjes, hoe 't gekomen was, en moeder verklaarde nader; een prettige belangrijkheid voor dat gebroken kind. 'Z'n ruggie is heelemaal kapot, hij leit nou den heelen dag, maar pal achterover en as-ie wat doen moet, loopt 't met permissie zoo langs 'm heen'....

Luisterden allemaal pretsmullend nu, en vonden 't liefstrelend te hooren van die ziekte van 't kapotte kind en huisjuffrouw zei: 'Ja, ja.' Maar de moeder doorvertelde: 'En wat we d'r al voor 'n moeite voor hebben gedaan, dat is gewoon niet om te zeggen, maar nou hebben we 't opgegeven, de dokter zeit, dat als 't merg over z'n hartje loopt, dat 't dan uit is.'

En ze pacifiekte bonkbuikig in d'r kastenhoekje terug en zuchtte.

'Ja maar m'neer Sam, zeg u dat nou deris, kan dat zoo maar' zei huisjuffrouw gewichtig 'is daar nu niets aan te doen, moet dat schaap daar maar zoo sterven?'

'Ben je d'r alles mee naar de somnebuul geweest?' informeerde juffrouw Lepelaar.

'Kouwe kakkie, mensch' zei juffrouw Meks 'ik weet van 'n geval...'

'Nee, dat moet u nou niet zeggen' zei huisjuffrouw, die zelf wat zeggen wou. 'Ik weet van 'n geval, dat 't wel geholpen heeft, dat was wel niet van 'n somnebuul, maar met 'n fistelpot, dat zal m'neer Sam toch ook wel weten.'

Gespannen naar 'n nieuw geval luisterden ze allemaal,

alleen de vrouw van de polisieman luisterde niet, die was in slaap gevallen, apart in d'r hoekje, grommende slaapgeluidjes knorden uit haar keel op en niemand lette meer op haar. En huisjuffrouw kalm, nu ze toch 't woord bazin was:

‘Dat was met m'n eene broer, die had 'n fistel an z'n borst en daar laggen de beentjes al zoo los in, dat je ze kon hoore. We dachten natuurlijk allemaal, dat-ie dood ging, alle dokters hadden 'm al opgegeven. Nou, toen woonde d'r bij ons op 't dorp 'n oud vrouwtje en die zei: “Je moet d'r 'n vijg op leggen.” Maar m'n broer, die geloofde d'r niks van en die zei, dat 't allemaal kunsten waren en die at de vijgen zoo op. Dus nou hoef u niet te zeggen, dat 't van 't bijgeloof was. Enfijn, om m'n moeder 'n plezier te doen dee-die d'r dan toch 'n paar vijgen op, en nou... jullie moesten 'm zien, Hollands welvaren, juffrouw Meks kent 'm wel en nooit geen last meer gehad... en zoo kan 't met u jongetje misschien ook nog wel gaan.’

Ze praatte nu alleen tegen den polisieman en rond de ronde tafel begonnen de andere gesprekken weer te kletsen.

Anna diende rond. Bier, limonade, een conjakkie voor de polisieman en voor den man van de huisjuffrouw. Sam was moe en zat met z'n eene hand onder z'n hoofd... praten lijsde loom. De klok sloeg vóór negen uur.

‘Die is 'n kwartier voor’ zei juffrouw Meks. Een stilte dan. Maar de man van de huisjuffrouw stond recht, nam z'n glaasje op, dat bruin tintelde:

‘Juffrouw Meks... al is de bruidegom er niet, ik wil toch op je toosten, je bent een brave vrouw en 'n goeie moeder voor Alex geweest, juffrouw Meks, daar ga je.’

En toen riepen ze allemaal: ‘juffrouw Meks, daar ga je, op de gezondheid van je zoon en z'n meissie.’ Een prettiggele vreugdstemming kleurde op, en die zachtjes verintemde weer. Maar vinnig rood toonde scherpeangst er door, dat juffrouw Meks onrustig wier, waar bleef Alex dan toch,

waar bleef hij toch. Lieflachend rekte zij 't loomlijksende gesprek, maar angstig rood keek ze naar mij en haalde d'r schouers op. De anderen merkten het en dachten eraan vervreemd langzamerhand van 't pretbabbelpriateren. Bleeke stilte viel neer op de vroolijke avondmensen, ze praatten zachter nu en luisterden als een geluid geruchtte buiten. Met hoogroode wangetjeskleur zat juffrouw Meks... ze had met d'r soepeetje willen beginnen, maar dat kon ze toch niet doen, nu Alex er zelf niet was en het meisje. En haar wil van 't avondje nog te redden vermoeide slap door 't aanhoudende wachten. Ze gaf het op, leunde zwaar in haar groote stoel, liet Anna niet meer inschenken en rond dienen. Het gesprek dreinde hulphopeloos; de vrouw van den polisieman was weer ingeslapen, nichie, die verhuisd was naar de Jordaan, vreesde, dat 't te laat wier voor de laatste tram.

‘Ze laten ons wachten’ zuurzei huisjuffrouw.

‘Ze zijn wel laat’ knikte die van Lepelaar.

Juffrouw Meks zweeg, maar de man van de huisjuffrouw schunnigde lollig overuit. ‘God weet waar ze zitten... jonge en jonge, die hebben wel wat anders te doen, dan bij ons te zijn... in een bosschie op 'n bankie.’

Maar het grapte niet. Platweg zwegen ze en geen mensch die meer moeite dee om 't praten op te helpen. Het sloeg elf uur... vlug slag op slag. De huisjuffrouw stond op.

‘Kom, man, wij gaan.’

‘Graan we... wat heb je 'n haast.’

‘Ja, 't wordt mijn te laat.’

‘Dan gaan ik ook’ zei nichie ‘anders is de laatste tram ook nog weg.’

Ze stonden op en keken naar juffrouw Meks of die niks zeggen zou van blijven, en nog wat wachten... maar 't Meksenmenschje lag moe in haar stoel weggezakt en zei niets. Juffrouw Bramer zette d'r hoed op, heel langzaam en

met de lange pen tusschen de lippen van d'r tandelooze mond:

‘Van 't meissie hebben we ook niet veel gezien.’

Slappe moewe Meksje zweeg. Maar huisjuffrouw vinnigde door, stond mal met d'r weggaan verlegen, wou toch ook nog wel blijven en zien, hòe laat ze dan kwamen.

‘Het is netjes, ik moet u zeggen, juffrouw Meks, het is heel netjes’...

Moe Meksje zweeg.

‘As u weer es 'n engagementsvisite hebt, dan moet u mijn vragen’ smaalde zij, ‘t is netjes, heel netjes.’

Het was spannend stil geworden, alleen de juffrouw van de polisieman paisibelde soezig in haar hoekje. Nichie was weer gaan zitten, en de man van de huisjuffrouw ook, maar zij niet, ze stond recht en spitsvinnigde:

‘Ja, nette juffrouw Meks... nette juffrouw, al hou je nou star je mond, daar praat je 't niet goed mee... bij half twaalf is 't waarachtig... nou, waar is-ie nou, waar is z'n meissie... is dat 'n manier, benne dat meniere, het is een schandaal... geen menuut blijf ik langer.’

‘Nou, waarom gaat u dan niet, 'n uur staat u al aangekleed, nette juffrouw Bramer, waarom gaat u niet, wij kunnen wel wachten.’ Klein Meksje zei 't kalm, maar haar lippetjes beefden zenuwachtig.

‘Wel nou nog mooier, nou ga ik juist niet heen, eerst vragen ze je hier, en dan jagen ze je weg, nou ga ik juist niet.’

‘U kan blijven of gaan, daar zal ik m'n hand niet om verleggen, maar u hoeft geen herrie te maken in mijn huis.’

‘U huis? Juffrouw Meks, mijn huis.’

‘Zeker as je 't verhuurd hebt.’

‘Niet langer as ik wil, u hebt een weekwoning, u moet d'r af as ik wil.’

‘En ik gaan d'r af, as ik wil.’

‘O, wat dat betreft ja, u kan d'raf gaan wanneer u wil, je hebt huize, waar je zoo gemakkelijk niet af komt, in Haarlem bevoorbeeld, dat zal u ook wel wete, nette juffrouw Meks.’

Stilte was vreeselijk... rooder toornkleurde Meks op, en huisjuffrouw schoof even achteruit,... in 't kastroekje snurkte zacht de vrouw van den politiemann. Het stond op springen, heviglijk.

Maar daar werd gebeld, zachtklankend door de stilte heen. Dat ontspande. Anna ging kijken blij-triomfantelijk en de klok voor sloeg twaalf uur.

Het was onze Alex. Vreemdscheef stond z'n hoed en z'n holle wangen bleekten wit... hij was dronken en alleen.

‘Waar is Lize?’ vroeg Meks moeielijk.

‘Lize... Lize... die is d'r niet... die is niet thuis... de stad uit.’

XVI. Schobberjongen.

Om negen uur zou hij weer terug zijn en 't was nu acht. Sam moest naar Haarlem een middag, en ik had hem naar 't spoor gebracht. Langzaam door de stad door was 'k naar huis gedwarreld mijndend de drukke straten en een vrees in me beefde voor de angstige leegheid van den verderen dag. Nee, niet alleen blijven werken den heelen middag in de witlichte kamer... en niet de straat oploopen... liever stil liggen op m'n bed in de donsdoezige halfgrijsheid van 't alcoof, de deuren dicht. En zoo had ik gelegen triestige uren uren lang, achterover onbewogen op het bed met m'n open oogen starstarend tegen de grijze leegte an. Emotielooze. Tot de droge kamerpijn mijn hoofd begon te martelen, zachtjes eerst, zachtjes... en dan droogspits erger, en ik de straat opliep. Die lag paisibel in 't zonnellooze schijnsel van den avond, en vluggaand de Amstel langs, verkalmde mijn pijnspitse stemming tot een wijde weeke droefheid, die geen pijn meer deed, maar innig door m'n lijf trilde. Een uur nog maar, dan zou Sam er zijn, weer samen met me, en dan zou ik weer z'n bewegen om me heen voelden... het was toch een goeie tijd tegenwoordig. Overmorgen kwam doofstom Stientje thuis,... zes weken met vacantie... dan nog een paar weken, dan kwam d'r vader terug... dan wier 't voor Meks ook

weer wat beter... goed mensch je toch wel, maar altijd in de knoei voor anderen... dat zou dan wel beter gaan. We hadden 't toch wel goed... nou vlug naar huis lopen en dan alles klaarmaken... wat moesten we eten... uit de bus maar van Fuente... soep en worteltjes... nee... Sam moest 't zelf maar zeggen... En prettigmijmerend heelemaal zonder pijn, kwam ik bij huis.

Maar voor de deur een opgestooten zood menschen drukdringend door mekaar, straatmensch en zoo maar huisuit gelopen, om eens even te kijken en vreemde voorbijloopers, die blijven staan en neerzien. Het was een jongen. Over de ronde hekrand lag hij neergeslapt en diep gebogen z'n hoofd, waarvan niets te zien was, dan haar. Om hem heen de menschen praatten erover:

‘Hij is dronken.’

‘Waarachtig niet, hij het 't in eenen gekregen.’

‘Hij is dronken, Jan hèt net onder 'm geroken an z'n asem en die zegt, dat 't naar jenever stinkt as de pest.’

De jongen hing scheefgezakt over de paal heen.

‘Jan, kom d'ris hier... ruik eris an 'm of-ie dronken is of niet.’

Onder z'n beenen kroop Janjongentje door, z'n mond vlak bij de mond van den ander, hij rook 'm: ‘Nou asjeblijft, 'n pestlucht.’

Vreemdgroot, blijgroot kroop hij terug nu weer en stond bij de anderen te lachpraten.

Juffrouw Meks en de huisjuffrouw kousden erover.

‘Hij ziet d'r nogal fetsoendelijk uit.’

‘Gut, vindt u dat, m'neer Driesse, de huisjuffrouw vindt, dat-ie d'r nogal goed uitziet... hoe vindt u 'm?’

Om den dronken jongen, was wilder lollelach losgelachen en prettig stoeiden ze met hem.

‘Douw 'm 'n veer in z'n broek.’

‘Late we-n'm burgemeestere... wie 'm burgemeestert krijgt een dubbeltje van me.’

Ineens viesbruin kwalsterde een trok tabak tegen 'm aan, spatte op z'n wang uit... en hij doofloom voelde ernaar met z'n matte hand, bestreek z'n witte gezicht, smeerbruin. Ze begonnen aan hem te trekken, an z'n jas, an z'n broek... grepen hem beet schunnig en de eene jongen schreeuwgilde weer: ‘Douw 'm 'n pruim in z'n broek... wie 'm burgemeestert krijgt van mijn 'n dubbeltje.’

Wilde smart schrijnde in mij, en tegen juffrouw Meks zei ik hevig:

‘Juffrouw Meks, dronken of niet... die jongen neem ik in huis zoolang...’

‘Zooas u wilt... gut; u hoeft zoo niet te kijke... zooas u wilt.’

Zachtjes liep ik naar hem toe en tilde hem op, zwaarslap hing hij tegen me aan: ‘Juffrouw Meks, doet u de kamerdeur even open.’ Langs mijn wangen welde warme jeneverlucht. Buiten riepen de straatjongens, hoera. Ik droeg hem alleen. Slapwit lag hij op de canapé, de kamer was heel donker geworden, nu, 't licht van buiten zachtgrijsde op z'n bleek gezicht met 't bruine tabakskwalster.

‘Blijft-ie hier?’

‘k Weet 't niet, hij hèt 't goed beet... as m'neer Sam komt zullen we wel zien... steek u de lamp maar even op... nee niet de groote... ik zal mezelf wel verder helpen.’

Heel moe en vreemdvoelend voor den nieuwen dronkenen jongen keek ik hem aan... bruine spatvuil streepte zachtjes over z'n wang uit naar beneden... even maar afvegen. Dicht boog ik over hem heen... de witte jeneverlucht goordampte zwaar z'n mond uit. Maar wat was hij fijn... z'n oogen blauw en z'n haren zwart... maar wat grijs. Hoe oud zou-d-ie zijn? Zeker nog jong... maar zijn haar was grijs, witte veges in 't langhangend zwart. Vreemd

het oude haar over z'n jonge hoofd. Hij sliep vast en diepademend.

Toen bukte ik over hem heen, zijn roodwarme jenevermond zoende ik zacht en weer en weer... met mijn hoofd op z'n borst bleef ik liggen en huilde toen Sam binnen kwam.

‘God... maar Jopie... wat is dat nou?’

‘Stil hij slaapt... je moet stil zijn... dan zal ik je alles vertellen...’

‘Wat moeten we d'r nou mee?’

‘Laten we maar wachten, tot-ie wakker is... niet wakker maken hoor... wat 'n mal gezicht hè, dat gewitte haar... hoe oud zou-d-ie zijn?’

‘Ach jij... jij bent weer verliefd op 'm, je kan geen jongen zien, of je wordt verliefd op 'm.’

‘Ja... ja, dat dat is zoo. 't Is lam, maar 't is ook m'n eenige vreugd nog.’

‘Ja... 't is lam.’

Hij was wakker geworden, de dronken jongen, vreemd nog verduizeld door de jenever, en hij lag heel slap op de canapé met z'n moewe oogen heeldicht.

‘Heb je me toen naar binnen gebracht?’

‘Ja... je was zoo dronken en de jongens deeën zoo mal om je heen... maar eet nou maar eerst wat’.

Hij at prettig. 't Was twee uur en we hadden soep gehaald en gehakt in de bus bij Fuente, de fijne soepdamp omwalmde om de lamp heen en om z'n witte gezicht.

‘Wat is 't hier prettig’. De jongen schouderschokte tevreden, ‘wat 'n grappige platen heb jullie daar’.

‘Ja, die heeft Sam voor me gekocht - zie je Sam heet eigenlijk Arnold, maar we noemen 'm altijd Sam’.

‘O, dan zeg ik ook Sam’.

De jongen at niet meer, loomstaarde het geluwgele lamplicht in, z'n arm op de tafel met de blinklichte lepel... naar 't glimplekje daarop tuurde ik.

‘Moet jullie nou niet weten, waar ik vandaan kom... je weet eigenlijk alleen nog maar, dat ik Jo heet’. -

‘O, dat is genoeg, wat jij Joop, je moest eigenlijk niks van mekaar weten as 'n naam’.

‘Natuurlijk... Jo moet nou maar wat gaan slapen en wij ook... 't is haast half drie’.
Hij lachte zacht.

‘Nee... laat ik 't maar vertellen... ik ben vandaag uit de gevangenis gekomen’.

‘Zoo... gelukkig, dat je d'r uit bent... 'n kennis van ons zit 'r nog in, niewaar Joop?’

‘Ja’.

De jongen keek ons aan, vreemd- verwonderd, maar zachtjes praatte hij:

‘Zie je, ik had nooit gedacht, dat ik daar zou verzeilen, maar hoe gaat 't? Ik was nog geen twintig en ik heb 't eigenlijk in 'n stomme bui gedaan, want ik had 't geld niet nodig... enfin 't kwam uit,... de patroon maakte d'r 'n zaak van. Eerst dacht ik nog, dat-ie 't sussen zou, dat hadie 'n paar jaar geleden ook gedaan met een van de bedienden, die geld gestolen had, en die had-ie naar Liberia gestuurd... 'n beroerd land, maar ik had 't toch liever gewild dan daarheen. Maar d'r was net geen plaats en toen het-ie 't maar angegeven’...

Z'n stem zakte zwak weg en praatte zachtjes moewen uit z'n keel...

‘Jezes, wat 'n beroerdigheid, dat kan je je gewoonweg niet voorstellen... eerst al die drukte van je advocaat en zoo en van de rechtbank. Dat vin-je dan vervelend en je wou wel, dat 't voorbij was, maar later vin-je 't nog vervelender. Ik had twee jaar, jezes, wat is dat 'n tijd, en al die tijd geen bezoek, je mag geloof ik, om de veertien dagen

bezoek hebben, maar voor mijn kwam d'r nooit iemand... m'n moeder is dood,... m'n vader had me geschreven, dat ik nooit hoefde te probeeren om weer thuis te komen, want dat-ie me d'r gewoon uit zou trappen.'

Dat was alles, wat-ie me schreef. Later heb ik 'm nog wel eris geschreven, maar hij heeft nooit 'n woord geantwoord... nou en vandaag ben ik d'ruit gekomen... zoo mal, als je ineens weer vrij bent en dat je weer menschen ziet en alles weer gewoon... d'r was niemand om me te halen, nou en de rest dat snap je wel, jullie bent ook niet van gisteren, me vader het me gewoon 't huis uitgegooid, en toen heb ik me opgezopen.'

Zwijgend zaten we dan bij mekaar, langs z'n wangen liepen langzame tranen.

'Ik heb nog wat geld, niet veel hoor, zal ik nou maar bij jullie blijven?'

'Ja, dat 's best, dat vindt Joop natuurlijk ook goed.'

'Dan ben ik weer thuis, 'k vind 't hier zoo leuk, ik zal wel werk zoeken, dat gaat best... zeg, vin-je die grijze haren niet mal voor 'n jongen van twee en twintig?'

'Zoo erg is 't niet.'

'Heele grijze dotten... toen ik 't van morgen in 't bureau zag schrok ik toch zoo... je hebt daar geen spiegel, je kan je wel zoo'n beetje in je etensblikkie spiegelen... is 't geen mal gezicht?'

'Och, welnee.'

'Jawel... ik heb een jong gezicht en dat oude haar d'rboven, dat is zoo mal.'

Weer zwijging. Buiten miauwde Mie voor 't raam, Sam deed 't op, in de nachstilte schoof 't vreemd open en dicht weer. Ik rilde.

'Laten we naar bed gaan, 't is al zoo verschrikkelijk laat, ik zal wel effen een papiertje voor de deur leggen, dat ze ons morgen niet moeten roepen.'

‘Ja, we gaan naar bed. Joop, Jo krijgt jou bed, dan keeren we de canapé om, daar kan jij op slapen en dan hou ik m'n eigen vlooiemand.’

‘Zeg, glooven jullie alles wat ik verteld heb?’

‘Ja, natuurlijk, Joop ook, dat 's nogal glad.’

‘Zoo, ik zou 't van een ander niet gelooven, ik kan toch best liegen... alles.’

‘Dat weet je van je zelf niet... je moet alles maar gelooven... maar we gaan slapen hoor, Joop, heb je 't briefje op de mat gelegd... zie je boy, dat doen we altijd, als we laat geroepen moeten worden of heelemaal niet.’

In 't kamerdonker lag ik en staarde, dacht aan de vreemdheid van dien jongen. Nou sliep hij zeker al... hoe zou-d-ie liggen... met z'n hoofd schuin van 't kussen afgezakt en met z'n arm erom gebogen... zou-d-ie gelogen hebben... nee natuurlijk... wat 'n mal gezicht, dat veroude haar over z'n jonge blauwe oogen... zou-d-ie slapen?

Met m'n slaapwarme voeten op 't koudgladde vloerzeil rilde ik... waarom was ik niet blijven liggen... nou rustig zijn, niet naar hem toe gaan. Rillend zat ik op de canapé, zou Sam slapen... jé, hoe laat was dat... vier uur al. 't Begon te lichtschemeren buiten... toch even kijken, hoe hij sliep. En zachtjes liep ik naar de alcoof, Sam sliep... de jongen lag stil op 't witschaduwende kussen.

‘Jo... slaap je?’

‘Nee.’

‘O, ik dacht 't.’

Wat moest ik nu? hij vond 't zeker vreemd, dat ik daar stond, we zeiden niets, maar dan hij 't eerst:

‘Hoor eris... kom eris hier.’

Zwakbevend zat ik op de rand van 't ledikantbed, in de kamer lichtte het morgengluren dragender...

‘Hoor es... hoor es...’

‘Ja, wat is 't?’

‘Buig je nou d'ris dicht naar me toe... zoo... nee dichter...’

‘Toe, nee, niet doen... Sam slaapt hier vlak bij... als die wakker wordt.’

Maar de jongen liet het niet. Hevig drukte hij me tegen zich aan, 't harde kloppen van z'n hart voelde ik door z'n hemd heen, zijn adem hijgde heet langs m'n wang en hij zoende mij... zoende mij.

‘O, wat ben je lief, wat ben je lief... ik hou altijd zooveel van jongens... je bent zoo lief... daarom wil ik altijd bij je blijven...’

Driftig drukte hij mij tegen zich aan en viel hijgend in z'n bed terug. Superieure blijheid glansde in me op, dat was voor 't eerst een die mij liefhad en ik hem. Rilwit in 't dagender morgenlicht zat ik op z'n bed...

‘Toe, ga nou wat slapen nog... je moet nou kalm zijn...’

‘Hou je dan van me?’

‘Ja, zeker, ik hield dadelijk van je, toen ik je zag.’

‘Ik van jou ook... blijven we nou altijd samen?’

‘Ja, zeker... maar ga nou wat slapen nog.’

‘Ja... geef me dan eerst 'n zoen.’

En kalm gaf ik hem 'n zoen op z'n mond, en hij fijn-vlelend:

‘Ik zal nou nooit meer dronken zijn ook, heusch niet, nooit meer...’

‘Nee, dat moet je ook niet, slaap lekker hoor.’

‘Dag... dag... dag.’

Daar lag ik weer op de bedcanapé, maar prettiger, 't was heel licht nu al... 't gordijn maar wat ophalen, dan kon ik lekker uitzien, binnenkijken kon je toch niet. Wat was 't lekker frisch buiten, 't had zeker geregend... die Jo, wat was 't toch 'n mooie fijne vent... ja zeker, hij moest

bij ons blijven. Sam moest 't weten, och wat die Sam, wie weet, wat-ie zelf dee, hij zou mij ook wel 't naaste vertellen, maar ook 't allernaaste niet... gek, dat je dadelijk zoo veel van iemand houën kon... Wat zouën we vandaag doen? Nee vandaag rustig blijven en werken. En nou gaan slapen... nee eerst nog even kijken of-ie sliep. 't Alcoof was licht nu al. Sam lag stil.

‘Sam, slaap je?’

Hij sliep, en de jongen ook, warme adem vloeide zacht z'n mond uit. Op z'n witte voorhoofd zoende ik hem, op z'n dichte oogen...

Klaar wakker en koud ging ik liggen weer starend 't vochtige raam uit... m'n oogen dicht en nergens an denken, dan kwam de slaap van zelf... en langzaam voelde ik me warm weer en doezelig worden, gut... die Jo... wat 'n leuke boy...

Klaar licht toen ik wakker werd en Sam op mijn werk-plaatsje voor 't raam... even vreemd in 't licht wreef ik m'n oogen uit.

‘Sam...’

‘Dag Jopie... ben je eindelijk wakker?’

‘Hoe laat is 't dan al... is 't al zóó laat?’

‘Over tweeën?’

‘Lieve tijd... nee maar zeg... waarom heb je me zoolang laten slapen, is Jo al op.’

‘Jo... ja Jopie, ik zal 't je maar zeggen... die is weg.’

‘Is-die weg?’

‘Ja, toen ik vanmorgen opstond was-ie weg.’

XVII. Celboef.

Stom Stientje was al thuis gekomen. Mal verkromd kind, dat in beugels hing en liep tusschen Anna en juffrouw Meks. Die hadden haar van 't station gehaald en 't stomdoove kind had 't huis vreemd gemaakt met d'r hardbrokkelige blafpraat. Juffrouw Meks vertelde d'r van, waar ze zelf bij zat op 't zonnige achterstoepje van 't tuinstraatje.

‘Ze is nou over de zestien, maar met d'r verstand is ze wel de helft achter, affijn, dat merkt u zelf wel, maar zoudt u nou willen glooven, dat ze nou nog wel de helft flinker is, as bij de zusters in St. Michielsgestel? Daar was 't heelemaal niks gedaan, ziet u, ze kan daar in Groningen nog wel 'n jaartje extra blijven en dan gaan ik met 'r naar 't gasthuis, dan kan ze daar ook nog wel 'n tijd blijven, voor d'r rug en d'r beenen... dus u ziet, ze komt ons nog lang niet last... och, en lastig is ze toch ook niet... d'r vader komt Woensdag thuis.’

‘Ja, dat 's waar ook, u bent d'r zeker gisteren voor 't laatst heen geweest?’

‘Ja... is m'neer Sam thuis?’

‘Nee, die is weg... waarom vraagt u dat?’

‘Nou, dan kom ik effen boven as u 't goed vindt, dan kanne we d'r over praten.’

Heel bedaard zat 't fijne Meksenmenschje over mij, niet verlegen meer, nu ze 't verteld had en ik toch alles wist van celboef.

‘Doet u nog, zooals u afgesproken hebt?’

‘Ja zeker, hoor, daar kan u opan, 't zal niet zoo gaan als toen die dag met juffrouw Vos, daar kan u opan.’

‘Nee, ziet u, De Bree zal 't zoo prettig vinden, u begrijpt, alles hangt 'r nou maar vanaf, hoe u en de anderen tegen 'm bent... komt m'neer Sam ook?’

‘Ja, we hadden nou zóó gedacht, ik ga met u mee naar Haarlem om 'm te halen en dan komt m'neer Sam met Anna en de tante van de kinderen op 't station.’

‘De huisjuffrouw komt ook met 'r man.’

‘O, toch niet in Haarlem?’

‘Nee, enkel an 't station.’

‘Nou, dat is dan zoo afgesproken.’

Dinsdagavond laat. 't Dompe souterrainkeukentje schemerduisterend en warm. Toos was naar bed; had gevraagd, of ik nog even bij tante beneden kwam, tante kon niet boven kommen. Sam was even uitgelopen.

‘Ja, daar ben ik.’

‘O, dan steek 'k even de lamp op... 't is anders verschrikkelijk warm... doet u even die deur dicht as u wilt.’

Op de tafel netjes gevouwen manskleeren, een stroohoed, een zakdoek, broodjes.

‘We moeten vroeg-op as-u meegaat, nog eerder as dat we gewoon gaan... 't goed moet om acht uur daar zijn... u gaat toch mee?’

‘Natuurlijk... waarom hebt u 't goed niet met 'n postpakket gestuurd, dat is toch veel gemakkelijker.’

‘Och, we moeten d'r toch heen... en die paar uur zullen wel omkommen.’

Ze stond achter de tafel en telde op: z'n jas, z'n broek...

z'n ondergoed... broodjes... u begrijpt hij het daar twee jaar niks gehad as 'n rogebroodsturrefie, as-ie d'r uitkomt gaan we direct ergens zitten en dan moet-ie zich eerst late scheren.'

Klein en moe ging ze zitten, 't oudwordend hoofdje op zij, waarover 't licht geel fletste: 'As u m'n hart d'ris kon voelen... as u 'r eris voele kon, wil u gloove, dat ik de heele week geen oog heb kenne dichtdoen... ik ben d'r zoo kapot van, dat kan ik u gewoon niet vertellen.'

Zachtdroefjes huilde ze.

'As d'r nou zoo'n laatste nacht nog eris iets gebeurt... je kan niet weten, wat er soms gebeuren kan.'

'Kom, u moet u niet ongerust maken, 't ergste is nou al geleeën.'

Haar moewe stem snerpscherpte op:

'Geleeën, zeg u dat wel... zeg u dat wel... maar wat ik zeggen wou, as u 't goed vindt eten we morgen bij u op de kamer, want we zalle de ruimte wel noodig hebben.'

'Zoo, zoo, kommen d'r zooveel?'

'Zooveel... nee, zooveel nou weer niet, niet meer as ik u dadelijk verteld heb, ons eigen volk en de huisjuffrouw en d'r man en nichie en juffrouw Lepelaar en die neef van De Bree, die an de polisie is en juffrouw Baalman met 'r zoon.'

'Juffrouw Baalman?'

O, ja, dat 's waar ook,' zei ze schrikkleurend. 'die ken u niet... 't zijn zeer nette menschen, de man is dood, en zij leeft van d'r centen, maar die jongen, die wil niet oppassen, die het ook dáár gezeten en zoo heb 'k kennis an haar gekregen, u hebt d'r toch niet op tegen, dat ze kommen, want dan laat ik 't ze nog effen met Toos afzeggen.'

'O, nee, heelemaal niet,' zei 'k en toen zwegen we eerst, maar zij dan weer:

'U begrijpt, daarover wordt niet gesproken dat zal ik ze

nog welderis goed op d'r lui hart drukken, want dat kan niet voor Toos trouwens ook.'

'Weet die d'r nog altijd niks van?'

'Nee, Anna natuurlijk wel, maar Toos niet, die denkt nog altijd, dat d'r vader in Duitschland werkt, wat ik zeggen wou, laten we niet vergeten een kleinigheid voor d'r te koopen, kwansuis of d'r vader 't het mee gebracht.'

Stilte weer, in donkerschaduwige keukentje schommellichtte de blikken hanglamp, buiten was 't gaan waaien en naar binnen kwamen de windvlagen vreemd.

'Zalle we niet naar bed gaan,' fluisterde zij, 't is morgen vroegdag.'

'Ja, wel te rusten, roep u morgen maar, dan laat ik de wekker maar niet afloopen.'

'Kan u wel zien in 't donkere souterrein... m'neer!'

Haar stem was stukgewrongen in haar keel.

'Ja, juffrouw, wat is 't?'

'Hoor u d'ris... u bent altijd zoo goed voor ons geweest... zoo goed.'

Ze huilde zachtjes voort met kleine snikken van pijn.

Zonnigdroog weer den volgenden morgen en een bolblauwe en witte lucht al vroeg op den dag, maar frisch de stad door de vochtige wind.

Zes uur, juffrouw Meks en ik gingen 't huis uit. Een pak ieder, daarin kleeren van celboef, Anna liet ons uit en ze keek ons na de leege zonnige straat langs, we keken om en knikten.

'Ziezoo, dat is.'

'Ja, nou is alles gauw voorbij... we gaan tweede klas, dat is wel eris prettig, en als we de kleeren daar gebracht hebben, dan gaan wij met z'n tweeën naar Zandvoort, dat kan net met de electriche heen en weer.'

'O, maar u moet niet te veel kosten maken.'

Den heelen weg verder vertelde ze van celboef, hoe zacht hij was en hoe goed en zachtjes droefde haar stem: ‘ze hebben 'm daar zoo genomen, hij is niks meer vergeleken bij vroeger niks meer... z'n heele haar is grijs geworden... allemaal grijs haar.’

En in de prettige coupé met de gele kussens, waar we zaten alleen, voor haar een vreemde deftigheid, begon ze er weer over droefjestobbendjes. ‘En as-ie nou maar werk vinden kan, as-ie nou maar wat vindt, anders weet ik me heelemaal geen raad, zoo'n uitgaanskas, die-d-ie meeneemt, dat is ook al niet veel... ik ben blij, dat-ie d'r uitkomt, dat is nogal glad, maar 't is toch weer 'n heele zorg.’

Heele einden van den weg dan weer zweeg ze en we keken uit over 't zonnige land, dat wijd lag in de helderheid van den doorzichtigen morgen.

Later was 't dagleven al in Haarlem, meer menschen op straat, kinderen, die vroeg naar school gingen. We liepen zachtjes op, de fijne parkjes door, waar de boomen nog dropen van de natte nacht, buitenom naar de gevangenis.

‘Twee jaar het-ie 't moeten missen, 't mooie weer... wat hebben ze-n'm geknauwd en geknoeid... twee jaar, geen zon en geen lucht.’

We gaven 't pak aan de gevangenis af, van den overkant in de stad sloeg een klok acht uur, wat later een andere verder.

‘M'neer Driesse, hoort u eris, laten we nou niet naar Zandvoort gaan, dat is zoo vermoeiend en u zal zien, 't zal vandaag nog wàt 'n drukke dag zijn... dat zal u niks mee vallen.’

‘Maar we kunnen toch niet hier twee uur zoekbrengen.’

‘O, twee uur is zoo lang niet en as we te laat kommen is 't nog veel erger, dan staat-ie net te kijken as mal....

laten we nou rustig na den Hout gaan en daar erges 'n glas melk drinken, dat is toch eigenlijk beter.’

Daar aten we onzen boterham en zaten paisibel in den schaduwvochtigen Hout, dien de morgenshijn nog niet gedroogd had. En juffrouw Meks dan opeens:

‘M'neer Driesse, vòòr dat De Bree d'r uitkomt, moet ik u nog wat zeggen... m'n man zit ook daar’.

‘Uw man...

En zij snelsprekend en schelroodkleurend:

‘Ja, me man... ik zal u nou maar alles vertellen... ik ben wel getrouwd... en me man hèt met de Bree meegedaan, die was ook an de post en die komt d'r eerst over een jaar uit... en daarom ben ik nou zoo verdrietig... dat begrijpt u wel...’

‘Ja... dat is lam’.

‘Laat u me maar uithuilen, laat u me maar uithuilen... u begrijpt nou juist vandaag is 't 't ergst; nou moet ik tellekes an m'n eigen man denken,... dat maakt me zoo naar’.

‘Ja... het is lam’.

‘Ik ben zoo blij, dat u bij me bent... ik denk ik zal 't u maar vertellen, ik kan 't waarachtig niet over m'n hart krijgen, u nou nog langer voor de gek te houden’.

‘Toe huil u nou niet zoo’.

‘Nee, we zullen maar gaan’.

Vreemd en moe-doelloos doorzwierven we de houtlaantjes door waar alles droogde en de middendag te warmen begon. Juffrouw Meks huilde niet meer: ‘U zal zien, nou ik uitgehuild ben, nou huil ik den heelen dag niet meer... en over een jaar komt me man zelf toch ook vrij... vindt u 't niet mal, dat ik getrouwd ben?’

‘Welnee, waarom u niet net zoo goed as 'n ander?’

‘Ik heb 't u maar zoolang niet verteld, maar nou zeg ik

't maar, omdat u anders nog heel wat denken zou van De Bree en mijn, een hokpartij of zoo'.

Voor tien en waren we terug op 't schaduwoos dolzonnige plein voor de gevangenis.

'Laten we in die kattedroeg hierover afwachten totdat-ie komt'.

'In dat koffiehuis?... nee, laten we maar d'rvoor blijven heen en weer loopen, dan is-ie direct bij ons'.

Toen begonnen we heen en weer te loopen, op 't leege pleintje, waar zon barwit gloeide... van den anderen kant kwamen twee mannen, keken 't vlakramige steenenhuis aan en begonnen ook te loopen... in de stad sloeg de eene klok tien uur, eventjes daarna de andere.

'Nou komt-ie gauw'.

'Hij moest d'r al zijn... wat zegt u d'rvan, geen menuut schenken ze je... god... wat zal nou me man voelen, die weet, dat Bree d'r uitkomt vandaag. Hij het 't me nog zoo geschreven, dat ik niet verdrietig moest zijn en feestmaken vandaag, maar waarachtig m'neer ik kan 't niet... me hart breekt as ik nou an m'n man denk'.

De deur ging open, langzaam breedbruin. We waren er juist vlak voor. Met een duusdsprongetje sprong juffrouw Meks op zij... hij was 't niet. Oud manneken grijsjes... die even beduusd rondkeek in 't open stratenlicht en toen naar de twee mannen ging, die 'm meenamen kalmpjes naar stad toe. Wij hadden 't wachten nog; liepen niet meer, stonden stil tegen de muur aan. De meid uit 't directeurshuis keek naar ons en de vrouw van den onderdirecteur... van de overkant uit de huizen keken ze naar ons.

'Hoe vindt u dat... zoo stanen we hier nou voor hun lol te kijk, ziet u dat daar... ze staan ons zoo te bekijken of 't zóó hoort... ziet u dat nou'....

Weer deuropen. Een jongen, maar die alleen. Geen mensch om op hem te wachten. Over 't zonnige plein liep hij rechtweg, smalletjes in z'n nauw jasje... een scherp krankzinnig gezicht, die eenen jongen in dat leege doller licht, dat fel oogepijnende... en toen hij. Heelemaal gewoon.

‘Dag Piet... dag.’

‘Dag, tante’....

‘Dat is nou onze m'neer.’

Op 't zonnige plein stonden we vreemdblij en handjesgevend, uit de overhuizen keken ze weer naar ons. Toen liepen we de stad in en ik keek naar hem. Diepslap gebogen in z'n schouders probeerde hij naast ons te loopen, maar langzamer gingen we.

‘Ze hebben me vier gulden meegegeven voor 't reisgeld... is alles goed thuis?’

‘Ja, alles is goed en je zal d'ris zien, wat 'n rijke dag we d'r van maken, m'neer Driessie komt bij ons eten en m'neer Sam, affijn je zal 't wel zien.’

Blij heelemaal praatte ze met hem, alsof haar eigen man niet achtergebleven was daar, en de vrije lachte tegen 't lachende licht zoo prettig en vroeg niet naar dien ander.

‘Ik ben zoo blij, dat ik d'ruit ben... nou zie je weer menschen, je leeft weer... je kan weer doen wat je wilt, as je nou schreeuwen wilt, dan schreeuw je’....

En zij, lachend meebewogen in pretstemming:

‘Malle man, schreeuw niet, laat je liever scheren.’

‘Ja, ze scheren je daar niet... ze knippen je.’

Hij ging kleinsteenen scheerhuisje in, heldervierkant op de hoek van twee steegjes en wij bleven wachtend heen en weerloopen in den warmen zonneschijn.

‘Ziet u wel, hij vraagt heelemaal niet na m'n man, daar het-ie nou bepaald geen benul van... begrijpt, 't is voor

mijn ook alles behalve een feestdag... hoe vindt u 'm... 'n knap persoon, nietwaar?’

‘O, zeker, maar ik kende immers z'n portret al.’

‘Nou, en dan zal u m'n man deris zien, u begrijpt as die thuis komt, dan maak ik een heele partij.’

Ze hilde weer zachtjes en ik keek haar aan en toen lachte zij met tranen.

‘Ja, kijk u me maar aan... beter, dat ik nou huil as strakkies, waar hij bij is en de anderen... u begrijpt voor hem is 't een feestdag en voor de kinderen ook.’

‘O, maar uw tijd zal ook wel kommen.’

Met z'n drieën dan weer gingen we naar 't station, de zonzomerige stad door, hij langzaam met telkens prettig proeven van z'n frissche vrijheid en vreemd weer in z'n wijder bewegen bekeek hij alles. De huizen van boven tot onder en dan terug weer en de trams en de wit-en-blauwe lucht....

‘Ik zie weer huizen... ik zie weer mensen... god, wat is dat heerlijk om weer heelemaal buiten te zijn.’

XVIII. Celboef.

Het station somber en druk, maar de trein voor, dadelijk toen we er waren. Dan een prettige feestverrassing voor hem, het rijker reizen in de tweede klas. En de trein weg.

De gevangenis, rondkoepelend hoog, waar de wolkvrije lucht strak achter blauwde met de ramen sarrende star recht gerijd in de nieuwe muren.

‘Ziezoo... adjuus, die hoop ik ook niet meer van binnen te zien.’ Hij rolde zich heen en heen in 't zonnige hoekkussentje, prettig en behaaglijk.

‘Dat kan ik u gewoonweg niet zeggen, hoe 'n mal gevoel dat nou is... net of je oogen heel anders kijken... jeses, wat is 't daar ellendig, maar nou is 't geleeën’.

Voor 't zonnige portierraampje zat juffrouw Meks strak uit te kijken.

‘Ik ben zoo blij... net zoo blij as 'n kleine jongen... en ik vind 't zoo heerlijk, dat u mee bent gekomen om me te halen... is de andere m'neer d'r niet?’

‘Meneer Sam? Nee die is straks aan 't station met Anna en de anderen.’

Hij schudde weer in z'n warme fluweelen hoekje:

‘Wat leuk, god, wat leuk as d'r zooveel lui om je kommen, ik dacht eerst, dat iedereen me met de nek an zou zien.’

‘Och wel nee, waarom nou.’

Dan een zwijgen weer, over 't wijdinnige veld keken we uit, de wagenraderen ratelden druk en dan de vrije boef zacht dankbaarsprekend:

‘En as ik tante Meks niet had gehad... god, wat zou d'r dan van de kinderen terecht zijn gekomme, u weet dat zoo niet, maar ze hèt heel wat keertjes voor ze krom moeten liggen... ik zou voor d'r door een vuur willen gaan.’

En 't dapperfijne wijfje, toch prettig gevleid en lekker warm in 't zonnetje:

‘Zeg toe nou, maak 't nou niet al te mooi, we hebben 't altijd nog rejaler gehad dan bij jullie in 't hôtel.’

‘'n Hôtel... 'n hôtel, zeg dat, zeg dat en wat 'n kellners... elken dag zag je haast een ander, en die obberkellner, m'neer Driesse, die obberkellner, dat was eerst 'n fijn merk, goddomme, wat kon die vent je vuil ankijken, en scheel zien, m'neertje en scheel zien.’

We lachpraatten er nu lolprettig over, juffrouw Meks luid mee en ze maakte een rijmpie op den directeur dat-ie zoo scheel keek en dat zong ze, heelemaal prettig schijnend en zonder gedachte aan haar man, die in 't groote ronde gevangenisding gebleven was. En wij lachten ook, maar de man plots koelkalm:

‘Toos weet d'r toch niks van? Want dat zou ik beroerd vinden.’

‘Toos? Welnee, die denkt, dat je uit Duitschland komt van je werk, je moet straks maar wat koopen in de Fransche bazar voor d'r, net of je dat mee hebt genomen, as je nou ook maar zorgt, dat d'r an tafel niet over gesproken wordt.’

‘Nee, dat is nogal glad.’

Een heele troep op 't Amsterdamsche station, Sam en de huisjuffrouw met d'r man en Anna en Alex en tante Christien

en nichie. Toen sprongen we de trein uit, juffrouw Meks 't laatst kalm-stappend. En ze riepen allemaal. In de volle loopdrukke van 't perron bleven we dicht bij mekaar staan, de boef in 't midden vreemddoend tusschen zooveel menschen. Anna kleindroeviglijk huilde zachtjes tegen hem aan. En de huisjuffrouw dicht over mij gebogen:

‘Hij ziet d'r nogal fetsoendelijk uit, ja, 't is toch altijd daar vandaan, vindt u niet... god, kijk die Anna nou toch eris huilen, ja, 't is toch wel hard ook voor zoo'n kind, want ik zeg maar de straf is om, maar de schande blijft’...

En Sam bedaard over 't drukwoele praatbegroeten heensprekend:

‘Laten we nou niet hier blijven staan, laten we nou naar beneden gaan.’

Toen gingen we 't perron af, langzaam, Anna nog zacht nahuilend dicht bij den vrijen vader en juffrouw Meks met Sam en dan ik met de huisjuffrouw en de man van de huisjuffrouw vreemd-alleen, met z'n handen alweer in z'n zakken.

Beneden had Sam rijtuigen staan, twee van vier. En weer maakte dat druk kibbelend opraten wie d'r in 't eerste moest en wie in 't tweede. Maar we zaten dan eindelijk zoo: in 't eerste Sam en boef en ik en Anna en juffrouw Meks. En in 't tweede de huisjuffrouw en de man van de huisjuffrouw en nichie en tante Christien. Alex op een van de bokken. Benauwd tusschen ons in zat de warme man en z'n warmte liep broeiend door mij heen, dat ik flauw werd en heet.

‘t Lijkt waarachtig wel of we gaan trouwen, zoo gaan we met twee rijtuigen de stad door,’ zei juffrouw Meks, die zat met Anna kleintjes op 't klapuitbankje. ‘Laten we niet vergeten, wat voor Toos te koopen.’

‘Nee, in de Bazar.’

't Rollen van de Rijtuigen overratelde ons praten en we

zaten stil gedwee heen en weer geschud met groote schommelingen als de kar door 'n kuil keilde.

Reguliersbreestraat.

‘Nou moet u maar op dat balletje drukken, dan houdt-ie wel op.’

‘En de anderen dan?’

‘O, wij rijden immers vooruit, dan laat ik de andere kar ook stoppen, laten wij d'r maar met z'n tweeën ingaan.’

De donkere bazar binnen. Voor de deur in de lichte zonstraat de twee rijtuiggen. Uit portierraampjes lachschreeuwpraatten tante Christien met Anna.

‘Laat ik nou maar betalen, zooveel is 't niet.’

‘Nee... ik heb nou zijn geld immers... laten we maar gauw wat nemen... zoo'n poppie bevoorbeeld.’

Met z'n vijven weer in 't broeiheete hotsbakje. Juffrouw Meks gaf instructies:

‘As je nou thuis komt, dan geef je dat an Toos en je zegt, dat je dat mee uit Duitschland hebt genomen.’

Maar de man vertriestigde stil, z'n oogen grijsden staarbleek, hij zei niets meer en wij zeiden niets. Door 't voorraampje keek ik uit, zag Alex broek, die stuk was van onderen, omdat-ie altijd ansloeg.

Zachtjes praatte de vrije man weer, rillend tusschen ons in: ‘Die dirrecteur is 'n pestkreng, u moet hooren, hoe die de menschen behandelt, net of 't geen menschen zijn, as-ie de pest niet krijgt, wil ik 'm wel voor 'm koopen.’

‘Zeker van je uitgaanskas,’ grappigde Meks, maar hij zat loommoeiig.

‘Juffrouw Baalman en d'r zoon kommen ook,’ begon juffrouw Meks killig, ‘zal je d'r an denken, dat je d'r niet over praat?’

Nee.’

Thuis.

De vierkantkleine voorkamer volbloemig, boeketten van de huisjuffrouw en van d'r man, en van de meisjes met Alex en van juffrouw Meks en van Sam met mij. Stijfrecht kleurbloemigden ze op tafel, onze vooraan, daarachter een, daarachter twee. De kamer druk van menschen en ruw praten door mekaar, kletsende. De vrije man in een bebloemde luistoel gezakt, slapmoe z'n oogen schijnlichteloos met donkere kringen erom.

Bij de stoel 't stomme strompelmisje hardhulende moeilijk losstaand op haar stukgekromde beentjes, zwaar-zeggend 'vader... vader'. De man stil, zonder beweging weggezakt. Tegen mij juffrouw Meks angstig: 'God, wat zou d'r zijn, ik zal maar gauw koffie laten schenken, dat verdiverteert nog eris wat, we eten bij u op de kamer... dat was toch afgesproken?'

'O, ja... 't zal de vreemdheid zijn, dat trekt wel weer gauw bij'.

Stilte door 't ratelende rumoer sehreeuwde huisjuffrouw en ze duwde bleeke Toos naar voren, kleintjes en bleeklachend, met telkens wisselende koonkleurtjes. Dan huisjuffrouw deftig:

'Ik vraag een momentje stilte en aandacht voor de jonge juffrouw Toosje de Bree, die een kleinigheid voordragen zal'.

Spanningstilte daarna; plotseling achter het luide praatrumoer, de huisjuffrouw dicht bij me vlugfluisterend: 'Luister u nou d'ris goed, luister u nou d'ris dubbel goed en zeg u dan eris, hoe u 't vindt... 't versie is van mij'.

En vlugratelrammelend begon bleeke Toos:

'Vader, we zijn zeer verblijd,

Dat ge nu gekomen zijt

Van de verre Duitsche stranden'...

‘Duitsche landen’ bijbitste juffrouw Bramer ‘dat heb ik je nou ommers al tien maal gezeid.’

Dan kleine Toos schrikkleurend:

‘Van de verre Duitsche landen,
Naar onze vaderlandsche landen....

‘In Godsnaam, laat maar loopen’ zuchtte huisjuffrouw ‘u begrijpt, 't had eenmaal “landen” en eenmaal “stranden” moeten zijn, maar 'n knap mensch, die d'r bij Toos wat inkrijgt.’

‘Hebt u 't gemaakt?’

‘Ja natuurlijk, och, juffrouw Meks die vroeg 't me en toen dacht ik ook, waarom niet... ik heb d'r natuurlijk niks van dat in gezet, dat had juffrouw Meks me trouwens gevraagd ook... Toos denkt natuurlijk dat-ie uit Duitschland komt... hoe vindt u 'm?’

Toos was klaar. Druk handgeklap lawaaide op en ze praatten rommelend over mekaar heen. De moewe man in de luistoel lei impassibel... z'n oogen zwaarblauwdicht, maar opgeslagen door 't lawaaiende applaus lawaaisloeg hij mee.

‘Daar heb u eer van juffrouw Bramer’ zei Meksen-menschje behaagd en toen riepen ze dat allemaal en juffrouw Lepelaar, die net gekomen was, informeerde naar gewoonte, hoe 't godsmogelijk was.

Maar stiller werd 't en stil. Rustiger zaten we allemaal dicht rond de ronde tafel, alleen de feestman lei nog in z'n stoel. Ik zat alleen in 'n kast-en-muurhoekje, moe en niet pratend, over me Sam, maar die druk en vriendelijk lieflachend met den neef an de polisie. Van hier en hier en daar hoorde ik wat, als een stem boven 't doffe praatgedruisch opscherpte ‘wat 'n bloemen hè... sst... ze kunnen 't hooren... 't lijkt wel 'n bruiloft... waarachtig, zeg, hij slaapt... m'neer Driesse... Joop’....

Grijze tinteling lichtoverschaduwde m'n oogen, die 'k sloot en zacht prikkelwarm deinde ik weg in scherpe tinkeling van praatgeluiden.

Maar Anna schrok me op... koffie, een taartje.

‘Ja, zet maar neer... daar op 't richeltje.’ Eetstil was 't nu, allemaal tegelijk mummelsmulden ze knusjes van de taartjes met behaaglijke hapjes, huisjuffrouw lepellipte room met haar lepeltje.

Prettig kalme stemming van feestenij overdonsde in de kamer, goedwillig in de gebogen hoofden.

Juffrouw Meks had 't raam hoog-open geslagen, omdat 't zoo warm was en de tafel gedekt, feestende. Kleine broodjes met kaas en groot brood met zure zult, donkergrijs en roodgeblokt en varkenspoot met pistaches. Vriendelijk bekeek ze nog eens over haar mooifeestelijke kamer. Met z'n tweeën stonden we in 't leeglichte vertrek, dat heel hoog en heel stil was en van verre dofgonsde geluid uit de drukke voorkamer in.

‘Hoe vindt u 'm?’

‘Eenig goed... dat kost u 'n hand centen, u doet 't niet zuinig ook.’

‘Nee, as ik 't doe, moet 't goed zijn, zie je an zoo'n bijzonderen dag, daar heb je nog eris wat an, die onthou je nog eris... zou 't genoeg zijn denkt u... kaas en hoofdkaas en varkenspoot... late we nou zien, hoe we zitten moeten... de huisjuffrouw... d'r man... onze Alex... m'neer Sam... u naast De Bree.’

En de achterkamer kletste vol van hun doorrommelratelend praatgelawaai... de eerste honger was gestild. Honger, dat ze aten allemaal met groote happerige mondkauwbewegingen en dat ze weinig zeïën. Drukke eethonger, maar die weggesoesdoezeld was tot effen nog-even-naeten, langzaam

kauwende kleine lekkere blokbrokjes en dan telkens scherpte stemmenlawaaï weer hooger uit.

De feestman naast mij drukker opgejoeld door de stemming om hem heen, deed ook mee. Roode koonkleurtjes onder z'n grijsflikkerlichte oogen. Hij lachte en praatte lachgrapperig door. Over hem stomkromme doove Stien, die lacherig breedstom, leeglacherig dee. Die niets hoorde dan effening van verre stemmen, die at en at en soms schreeuwde dit en dit, wat alleen juffrouw Meks begreep en Toos.

Dan leien ze weer een snee brood op d'r bord of Toos grijspraatte tegen haar.

Over dáár spraken ze, voorzichtig nu nog hun woorden wegend, omdat ze er vol van waren, omdat iedereen ervan weten wou. Maar de man sprak nog van het hôtel en van de kellners en van den obberkellner en van den onderobberkellner. Gril over alles lachschreeuwde de man van huisjuffrouw, maar zij dempstemmend smoespraatte met juffrouw Meks en mij over 't vers van zoo even. Gegeten werd er niet meer, ze zaten en praatten, meer niet. Luwe warmte dofte in de kamer en om de hoofden, die dampig glommen. De klok voor sloeg twee uur.

‘Weet u wat, nou laat ik ze weer naar voren gaan, dan schenk ik daar nog wat boerenjongens en dan kommen we om half zes hier eten... is dat niet 't beste?’

‘Ja, dan ga ik wat werken... Sam, ga jij uit vanmiddag?’

En Sam over de drukzwijgende tafel heen: ‘Ja, naar Siep.’

En toen begonnen ze allemaal weer te praten. Lachpraatdrukt de man van de huisjuffrouw en de neef, die an de polisie was, maar dempdompig de stemmen, en geen één luider boven de anderen uit, tot de man van de huisjuffrouw lachschreeuwgrappend uitkikte:

‘Zeg toe... lik nou me gat.’

En de neef, die aan de polisie was, geestigde hoog daarover uitgierend:

‘Ik ga niet uit schoonmaken.’

Maar ineens witklamme miststille op de roodgeelkleurige vreugd, strak en benauwd. In z'n stoel neergezakt lag de feestman slap en vermoeid, z'n oogen dicht en z'n wangen bleek, die magerder spanden over spietse wangbeenderen.

Angstgroepend stonden ze om hem samen, kromstomme Stien jankjammerde angstig en juffrouw Meks schreeuwde:

‘God, m'neer Sam, m'neer Sam, m'neer Sam... hij is dood.’

Smartangststille holde in 't hooge vertrek, scherp erdoorheen kraaide onze haan, de man in de bloemige feeststoel, doodsbleek, blauwwitbleek. Maar Sam bedaarde kalm: ‘t Is niets, juffrouw Meks, 't is heusch niets, gaat u nou maar stil naar voor, dan leggen wij 'm wel op m'neer Driessen z'n bed... gaat u nou maar allemaal heen... u ook juffrouw Meks... 't is niks als de warmte en de bloemen.’

Zachtdrukschuifelend gingen ze heen, naar de voorkamer toe weer. Wij leien den man onbewegend slap nu, op 't bed.

Laatmiddag. Sam uitgegaan en rustig met napijnend vaagver gevoel van doorgedane drukte, werkte ik nog wat. Juffrouw Meks was een keer of wat al binnen geweest om te kijken hoe 't was, maar de man sliep rustig door.

‘Ziet u wel, dat 't niks is, net wat m'neer Sam zei, warmte en vermoeyenis, anders niet.’

‘Nee... as-ie wakker wordt roept u dan effen? Ik kan m'n visite niet alleen laten, juffrouw Baalman en d'r zoon zijn er ook... ik kom nog wel kijken.’

Paisibel in al donkerder en zonneloos laatmiddaglicht bleef ik werken.

Maar plotseling lichtscherp, pijnlichtscherp lag hij voor

me, zonneverlicht naakt, z'n rug... z'n dijen scherp vooruit, waarover licht schroeide. Ik probeerde het niet te zien... m'n oogen dicht te doen, maar de bloote man bleef voor me liggen... zonneverlicht... altijd helderwitnaakt. Toen met gelatene smartvreugd ging ik hem bekijken, zooals hij op 't zonnige bed naaktbloot lag, en m'n pijn verkalmde langzaam aan tot genietende vreugd. Het was nu toch wel prettig hem zoo te zien... zachtstilademend en rustig bloot.

Dan de visioening weg weer en de kamermuurleegte stargrijs voor m'n gezicht.

Toen voelde ik koud leegheid voor me waarin de naakte zonnige man niet meer lag, en diep-rillend liep ik 't alcoof in naar m'n bed, waarin hij sliep.

XIX. Boevendiner.

In de hooge kamer, maar waar 't licht nu helderlaat zonneloos was, liepen we allemaal in. Het wachten was nog wat op Sam geweest en juffrouw Meks had telkens gekeken of-ie nog niet kwam en ze had Toos laten kijken en weer kijken, die eindelijk terugkwam, dat m'neer Sam er was. En allemaal hadden ze geroepen van 'de rijkdom laat zich wachten' en van 'u heb zeker geen honger' tot juffrouw Meks, toen 't pretgeschreeuw bedaard was, nakalmde: 'Al m'n eten kan wel bedorven zijn... laten we nou maar beginnen.'

De plaatsing viel goed voor mij, ver van de warmgele intiëmigheid van de huisjuffrouw in de prettigroode warmte van den man. Hij was heelemaal opgefleurd nu en zat weer in de bebloemde stoel, maar bloemen vaalflenserig, die juffrouw Meks nog wel opgeknapt had met den middag. Naast hem jongen Baalman. Bleek lange jongen, die met dofdiepe oogen rondkeek en vreemdlachte schuw tegen elk, die naar hem zag. Maar dadelijk prettig intiem praatte hij met De Bree, dien hij nooit gekend had, maar met wien hij prettiger aanvoelde omdat ze allebei daar geweest waren. Huisjuffrouw tusschen Anna en nichie in praatte hoogluid en lieflieddoend met stomme Stientje en juffrouw Meks schepte soep op.

‘U bord asjeblijft, m'neer Driesse... ik zal goed voor u zorrege... Anna ga jij nog effe wat hale... anders krijgt m'neer Driesse niks as dik.’

Warm dampte dikgele soep in volle borden en die bediend waren keken er naar begeerig.

‘Wie eten wil kan wel gaan eten, die halen we best weer in’ vriendelijkte juffrouw Meks.

Maar ze wilden wel wachten. De man van huisjuffrouw zat met z'n lepel stijf in z'n rechterhand en schepwipte van z'n soep 't vette groengele vliesvel, dat hij aflikte nog naproevend. Anna kwam terug en zette de volle trien op tafel vlugzwaarzwaaiend, juffrouw Meks schepte verder.

‘Ziezoo, wie d'r nou bidden wil, die bidt er maar.’

Eetgraag lepelden ze lauwwette soep, die op elke lepel een geellaagje achterliet en dikkervet stolde laatste lestje op de borden.

‘Hoe is dat soepie?’ vroeg juffrouw Meks.

‘Dat soepie is best, dat soepie is heel best,’ dikpraatte man van huisjuffrouw vergenoegd.

‘D'r zit ook maar effen niks in, als ik 't zei, zou je d'r gewoon van schrikken, juffrouw Bramer, u weet ook wat 'n goeie soep toekomt, maar zeg u nou of deze z'n recht hèt, ja of nee.’

‘Hij is heel goed,’ vond juffrouw Bramer.

‘Kom, wie wil d'r nog 'n bordje? An, d'r is zeker nog wel beneden? U toch nog wel m'neer Driesse?’

Pratender aten we tweede bord geelvettiger nog dan de eerste, kleine gladde vetstukjes tusschen de draadklonterige vermicelli. Feestpraatvrolijkheid begon weer op te luidleven in dempdoezige eetkamer, die toch frisch bleef met twee hoge ramen open en geur van buitenboschgroen en bloemen.

‘Jé, wat heb ik 't warm’ dikzuchtte man van huis-

juffrouw, ‘juffrouw Meks zet asjebliedt nog een raam open... nog een.’

‘Zeker me pleeraampie’ weerlachte Meks, ‘as d'r twee bennen zeker drie open.’

‘Zulke soep atten we bij m'n kostvrouw in Duitschland ook niet’ prettigpraatte De Bree, ‘daar was 't gortsoep voor en gortsoep na.’

Maar juffrouw Meks angstig voor Toos, die begripen zou misschien:

‘Nou ja, die kostjuffrouw van jullie daar hebben we 't niet over, daar ben je goed wel vandaan... wil d'r nog iemand soep?’

Dik restje uit de trien nam man van de huisjuffrouw nog en Anna haalde spruitjes met aardappelen en karbonaadjes.

‘Geef maar op, hierbij, 't komt toch in een maag’ maakte hij pret. Gulzig van gele vette soepebord at hij spruitjes, aardappels... karbonaadjes.

Zwaarvettig slikten we varkensvleesch na vleeschvetsoep, zacht misselijk week gevoel van vet in m'n lijf...

‘Kom m'neer Driesse... u eet haast niet, neem u nog 'n stukkie vleesch... 't is u van harte gegund.’

‘Ja, geef u me nog maar wat... niet veel.’

Warmvet... roodwarm zweetblonken de feestprettige eetgezichten, juffrouw Meks gaf bier. Groote tumblers witkopschuimend, voor Stientje een blauw bekertje, een wit kopje voor Toos, omdat d'r geen glazen meer waren.

De neef van de polisie stond op, bruin en witkoppig glas bier even opgeheven van de tafel. En scherper deftigprating in z'n grauwe stem tooste kij: ‘Op je gezondheid Piet... en dat je nooit weer bij je kostvrouw terug hoeft te gaan... proost man.’

Allemaal toostproostten ze toen en riepen dat ze ook zoo hoopten van de kostvrouw. Juffrouw Baalman keek naar juf-

frouw Meks en ze lachknikten mekaar toe met 'n gezicht van vriendelijk begripen.

Drukker lawaaide vroolijkheid door de nu schemerbruine kamer toen 't eten afgeloopen was. Breed in hun stoelen weggezakt hingen de volle eters slap, maar levendig nog dronken ze bier, almeer en meer.

Rondgerijde eetkring was niet meer noodig nu ze zaten zooals ze wilden.

Huisjuffrouw was achter me gekomen, praatte nog eens van haar romansche geschiedenis, nchie slaapsoesde zachtjes, haar hoofd slap voorover, dat telkens schoksloeg als ze haast sliep. Dan even wakker praatte ze vleilief met Stien of met Anna. De neef van de polisie vertelde van 't kind met 't gebroken ruggie en van z'n vrouw, die in omstandigheden was.

Langzaam begon donkerer duister de kleuren weg te doezelen en gelijkelijk bruinschemerden de kamerdingen.

‘Willen we de lamp opsteken?’

‘Nee... nee’ riepen ze doorelkaar ‘laten we nog wat schemeren, dat is veel prettiger... 't is zoo warm met die lamp.’

In 't bruine avondlichtgeschemer, dat praten zachter maakte, bleven we zoetjesbabbeldjes zitten.

Maar de lampen brandden gulliggeel over nieuw verfeestelijkte tafel met theekopjes wit en blinkzilvermetaal.

‘Ziezoo, nou gaan we lekker thee drinken... Anna geef jij de koppies eens rond... Toos en jij de koekjes, dan kan ik nog met m'neer Driesse en zoo praten.’

Apart hoekje van vrijer fluisterbabbelen maakten wij: juffrouw Baalman, huisjuffrouw, juffrouw Meks en ik.

‘t Is toch weer 'n heele zorg van u af, wat u juffrouw Baalman’ zoetbabbelde huisjuffrouw.

‘As-ie maar werk vindt.’

‘Ja, dat wel, maar op alle maniere hebt u z'n uitgaanskas nog.’

‘Ja, dat nou weer wel, dat is ook waar, ik heb vandaag al een riks gehad, maar u begrijpt, ik had ook m'n kosten... verbeel je, waar-die nou z'n geld moet gaan halen?’

We verbeeldden ons en dan zei juffrouw Meks:

‘Op 't pelisiebureau, zeker om nog eris te kijken hoe-die d'r uitziet, nadat die schobbers 'm beet gehad hebben... kunnen ze 't 'm dáár niet meegeven, en hij moet d'r zelf heen’...

Zachtzoetjes kal-klaagde ze voort over uitgaansgeld, dat op 't bureau gehaald moest worden. De Bree en Baalman prettig in eigener aparte intimiteit praatten over 't hôtel en over den directeur, dien ze dirk noemden en over den onderdirecteur dien ze kleine dirk noemden. Maar zacht nog en met geheim lachen van 't samen wel te weten. Juffrouw Meks liet nog eens theeschenken en even leefde 't bezige schenkgedoe op in de effen pratelooming van 't doezende avondje. Maar rustig uitgedijnd de praatluiding weer, groepjes apart... juffrouw Meks slapmoe in d'r stoel. Huisjuffrouw begon weer:

‘U zal ook wel eris an u man gedacht hebben vandaag?’

‘Ja... meer as eens.’

Juffrouw Baalman zuchttrooste:

‘'n Jaar is toch ook zoo erg niet... nog 'n jaar, dan is u man d'r ook uit’...

‘Goddank ja... u kan u begrijpen, wat 'n gevoel dat voor zoo'n man moet geweest zijn, toen-ie de fluit van achten hoorde en dat Piet nou z'n eigen kleeren weer kreeg en dat hij d'r nog een jaar in moest zitten’...

‘Asjeblijft, 't kan me door m'n hart gaan as ik nog an m'n eigen jongen denk.’

‘Maar ik moet zeggen hij schreef d'r niks jaloersch over... de laatste keer nog, toen schreef-ie ‘Too, zorg dat Piet 'n goeie dag d'r van het’ en nou vraag ik iedereen, u ook,

m'neer Driesse of ik goed voor 'm gezorgd heb... ja, of neen?’

Maar onrustiger verontruster keek juffrouw Meks naar boeventroepje, waar luider praten begon en druk-onbeheerscht meer. Brutaal over de tafel de kamer in sprak jongen Baalman over bajes en over nor... Juffrouw Meks besliste: ‘Alloo, Toos, 't is 'n drukke dag voor je geweest en morgen moet je weer vroeg op... ga nou maar naar je bed, Anna help jij Stien even voort naar beneden, maar laat 'r niet vallen.’

Vrijer nu Toos weg was praterde gevangenispraat op en in één luistertroep rond twee boeven heen zwegen babbeltroepjes van daareven.

‘Dirk is nog erger as kleine dirk... as-ie de pest niet krijgt zal ik 'm voor 'm koopen’ schreeuwde Baalman. ‘Moet ik eris vertellen wat-ie mijn gedraaid hèt? Moet je begrijpen, dat je daar nog na de kerk toe moet ook, affijn je doet 't voor je divertissement, want 't bennen zulke doorgefourneerde sallemanders, dat ze je op Zondag niet laten luchten... affijn, op een dag toen wazzen we weer in de kerk... prachtig ieder in 'n appart hokkie zoodat je mekaar heelemaal niet zien kan, maar je kan allemaal wel de domenee zien of de pastoor... affijn, toen was d'r gebeden en toen zei ik niks anders as hardop “kommen ze niet met 't kerkezakkie rond?” Nou toen gingen de anderen natuurlijk lachen, dat's vanzelf, nou en daarvoor heb ik veertien dagen in 't cachot moeten zitten... daarvoor alleen’...

Luistertroep brak in hevig boozende kletsclubjes, die 't allemaal schande vonden, dat iemand zóó behandeld werd, maar jongen-celboef prettig vindend aandachtig zwijgluisteren om hem vertelde door:

‘En nou moet je je deris goed voorstellen hoe zoo'n cel d'ruit ziet... heelemaal van steen en geen meubels d'rin, alleen

'n houten brits. En as je dan nog kapsies maakt, dan douwen ze je gewoonweg in een dwangbuis. Dat moest je d'ris zien... een groote ruwe zak met gaten voor je armen en voor je beenen, daar ga je in en dan wor-je zoo maar op 'n brits vastgesjord... schreeuw dan maar raak, ze hooren je toch niet en as je piesen of poepen moet dan doe-je 't d'r maarin.'

Schunnig streelde hij de gemeene woorden en prettig praatte hij na... 'je piest er maar in en je poept er maar in' bewegend z'n hoofd op de gangmaat van de woorden. En hij begon 't te zingen en stampte erbij met z'n voeten... 'je piest er maar in en je poept er maar in.' Tot hij plotseling ophield en in de lamp keek en 'tja' zei.

Maar kalmer met zachtdeinende klachtstem van vroeg oudgesleten man praatte De Bree er tegenin, wat zeurig 't cachot is slecht... 't cachot is slecht, dat wil ik niet ontkennen, maar je hebt d'r geen boodschap, je kan d'r uitblijven, as je in de kerk bent dan hou je daar net zoo goed je mond as hier, dat is glad'...

En de andere, de jongere, jongsterk koppigsterk: 'Zoo en die jongen van vijftien jaar, hoorde die in 't cachot... hoorde die d'rin... zeg me dat nou deris, ze hebben 'm d'r toch lekker uit moeten laten... nou zeg dat eris'...

Hij dan weer langzaam z'n woorden nou-kauwend en wikkewegend.

'Nou... nou... of-die d'r hoorde, dat weet ik niet, maar 'n klein kreng was-ie zeker, maar om nou te zeggen, dat ik 't 'm gun, nou, dat zou ik ook niet graag. Ik heb 't cachot d'ris gezien toen ik wachten moest op bezoek en toen hebben ze me d'r zoolang ingebracht, maar ik kan je zeggen... ik gun je de lol.'

'En ik jou, ik gun je 't cachot en ik gun je d'r 't heele hôtel bij... 't is d'r verdomd saggerijnig... maar weet je nog dien nacht, dat nummer elf z'n heele hebben en houën kaporis sloeg'...

‘Ja... ja,’ matpraatte de ander weer ‘maar wat hèt 't 'm gegeven... is-ie d'r 'n steek beter van geworden... nee, dat moet je niet doen... as je daar bent, dan moet je je gemak houën heelemaal... dan heb je niks meer in te brengen as je kruik... of as je brits... 't bennen pestkrenge en toen ik d'r pas was jeukten me handen me om die gemeene dirk op z'n harsens te slaan... maar dat gaat over... op 't laatst kan 't je niks meer verdommen... dan vin-je alles goed, wat ze doen... as dirk 's morgens komt, dan ga je in orde staan net as 'n soldaat... dondert niet... as de dokter komt steek je je tong uit... je doet alles, wat ze maar willen.’

‘Nou maar ik dan niet... ik dan niet’ weerschaterschetterde celjongen ‘ik heb dan wel deris op m'n poot durreve spelen... eenmaal nee, dat moet je hooren, toen was ik an 't kikkers maken... zie je, dat bennen vuurmakers, nou en toen mocht ik d'r niet meer maken as vijfhonderd op 'n dag, omdat de vent, die ze kocht niet meer noodig had... nou en toen verdomde ik 't vierkant... ik zei gewoon, dat ik 't verdomde en of ik ander werk kreeg... nou of 'k... tja... je moet maar durven.’

De ander moe zei niks meer en 't praten zachtjes in troepjes herbegon.

‘Ja’ klaagde juffrouw Baalman ‘Cor was altijd zoo astrant, nou zit-ie d'rvan op te snijën, dat-ie zoo'n groote bek had, maar ze hebben 'm maar wat vaak beetgehad. Ik ben d'ris eenmaal geweest toen-ie in 't cachot zat, nou bij de grasie Gods mocht ik 'm dan zien... effies maar.’

‘t Is wat te zeggen... 't is wat te zeggen’ murmerde Meksje na ‘en me man dan... me man dan, wat zal die nou voor 'n dag gehad hebben vandaag... nee, zeg u dat nou zelf.’

In ons kringetje klaagde boevenleed verdrietig op met zachtpratingen van de zeurstemmen en juffrouw Bramer dutte in.

Langzaam aan begon scherpheldere dagvreugd en vreugd van de lamplichte avond met de feestende theetafel kreukerig geel te verfleetsen... moe zwaarden oogen dicht.

Op de grond lagen fijningekreukelde papierpropjes... de man van huisjuffrouw speeldeed weer met z'n handen in z'n zak.

Diepdoffiger zonk zware matheid in ons neer... een grijzerige onverschilligheid langzaam gedeind uit de heldere avendvreugde en die triestigjes uit zou bleeken de lange nauren van den avond door.

Tot juffrouw Meks deed opleven toen ze zei: 'An, kind, ga maar dekken voor de boterhammen.'

XX. Liefhebberijcomédie.

De heele buurt was d'r letterlijk in de stilstand van. Het was gebeurd in een van onze overachterhuisjes in de Hoedemakerstraat, huisje, dat witnet, fijnwit pleisterplekte in de bruining van de effen huismuren. Langs de andere huizen was 't heen gepraat, druk babbelend besproken door die en door die. Zoo was 't bij ons in de straat gekomen, waar juffrouw Meks 't besprak met de huisjuffrouw kulkoutend over de tuinscheischutting heen.

‘Zoo gezond, zoo dood’ vertelde juffrouw Bramer d'rvan. ‘Eergisteren kwam-die thuis van z'n werk en toen het-ie nog met dat eene jongentje van 'm gespeeld, u weet wel, dat angenomen kind van d'r lui’...

‘Ja’...

‘Nou, toen hadden ze wat gestoeid, zooas dat gaat en toen bracht-ie zelf den jongen nog naar z'n bed... u weet zelf hoe dol ze op dien jongen zijn... en toen-ie weer binnen kwam toen zei-die “Vrouw, ik voel me niks prettig.” Nou” zei z'n vrouw nog “ga dan te bed.” Maar dat wou-die niet en toen bleef-ie opzitten en den heelen tijd opzitten, tot 't d'rlui gewone tijd van naar bed gaan was... en de rest, dat weet u, toen hebben ze-n'm zoo dood in z'n bed gevonden... 'n mensch kan d'r toch gauw uit zijn.’

‘Asjeblieft... en dan zoo'n knappe man... god as je 'm zag gaan... 'n heele heer net... en wat moet die vrouw nou beginnen?’

‘Ja, zeg u dat wel... zeg u dat wel... ze hèt 't koninkrijk der hemelen verdiend, alleen an wat ze nou voor dat jong hèt gedaan... ja zeg u dat zelf... zes kinderen en d'r dan zoo maar een bij nemen, die nog geen eens van je geloof is... 't is prachtig, en wat zal 't nou voor haar wezen? Armoe en ongeluk.’

‘Zeg u dat wel... 't zal mijn toch benieuwen of ze die jongen bij zich houdt.’

‘Nou netuurlijk, ik geloof waarachtig dat ze van die vreemden jongen nog meer houdt dan van d'r eigen... d'r eigen kinderen gaan bij Toos op school en die jongen in de Jan van der Heijden op 'n tweede klas.’

Paar dagen later kwamen ze bij me, met z'n tweeën, juffrouw Meks en huisjuffrouw samen. Ik lag op de canapé achterover in de schaduw te kijken naar de zon op de zoldering en Sam was uit.

‘We storen u toch niet, hopen we.’

‘O, nee, gaat u zitten... gaat u daar zitten, juffrouw Meks... waar kan ik u mee van dienst zijn?’

Huisjuffrouw deed 't woord:

‘U hebt zeker wel gehoord van die timmermansknecht hierover-achter in de Hoedemakersstraat, die verleeën week gestorven is?’

‘Ja, ik heb d'r zoo iets van gehoord... nogal plotseling nietwaar?’

‘Nou, asjeblieft... zóó gezond en zóó dood... eergisteren is-ie begraven... en daarvoor kommen we nou hier.’

‘Zoo... zoo, moet 't me weer centen kosten?’

‘Nee... nee’ breedpraatkalmde huisjuffrouw ‘dat heelemaal niet. Laat u mijn nou maar deris uitpraten. U weet,

dat die vrouw blijft zitten met zes kinderen van d'r eigen en een vreemde'...

'Ja,' tusschenbrak juffrouw Meks 'dat was een jongen van de bureu, die ze toch maar zóó bij zich hèt genomen toen z'n moeder stierf... z'n vader was hardweggelopen... affijn, u begrijpt 't wel... en hij was nog wel Roomsch ook.'

'En niks geen haat en nijd' nam juffrouw Bramer over 'ze hebben vroeger in 'n huisie van mijn gewoond, dus ik weet er alles van... ze bennen in een woord prachtig voor die jongen geweest.'

'Ja, maar, wat heb ik daar nou mee te maken' tegentjeszei ik. M'n stemming was zeurigzacht van 't zoo wel prettig vinden te praten over dingen van niks en anderen te hooren... zelf zoo maar af en toe d'ris wat te zeggen en dan warm in schaduw te liggen en kijken naar zonniglicht.

'Dat zal u hooren' verdervertelde de huisjuffrouw 'zooas ik zei, ze bennen gewoon prachtig voor die jongen geweest... u begrijpt, hij was ook niet iemand van geld, hij was vaste timmerman bij De Leur, dus dat is ook niet meer as 'n gulden of dertien en veertien... en nou wouën we wat voor die vrouw doen.'

'Juist,' zei juffrouw Meks.

En dan juffrouw Bramer weer breederzeuriger:

'Ik heb d'r over gesproken met juffrouw Meks en juffrouw Meks hèt d'r over gesproken met mijn en nou wouën we probeeren d'r een beetje knappies in 'n stand te zetten.'

'Juist... in 'n stand, u begrijpt zoo, as je d'r 'n paar centen in d'r handen geeft, dan zijn ze toch dadelijk weg... hieran... daaran... u weet zelf hoe dat gaat.'

'Ziet u nou wel... nou kost 't me toch me centen... dat zei ik immers dadelijk wel.'

'Nee,' lieflachte huisjuffrouw, 'wat centen kost 't u netuurlijk altijd, maar daar zal u ook niet mager van worren, maar de zaak is, dat we 'n benefiet voor d'r willen geven.'

‘n Benefiet? Maar wat heb ik daar mee nodig... dat snap ik niet.’

‘Ja,’ kalmde dan huisjuffrouw, ‘dat kommen we u juist vertellen, voor 'n benefiet bennen 'n heelehoop dingen nodig... vooreerst 't stuk zelf, maar dat hebben we nog, dat is met 'n enkele rippetisie gedaan, dus 't stuk, dat is ook al 't ergste niet en de zaal, dat is ook 't ergste niet, dat komt ook wel, maar d'r moet met lijsten gewerkt worren en hard ook, as 't kan moeten we d'r ineenen 'n goeie bom duiten uitkloppen en nou wouên we u vragen of u met mijn zoo'n stukkie boven 'n lijst zoudt wille maken... en dat we daarin zette van haar omstandighede en hoe ze voor die jongen geweest is... en of u dan ook nog eris 'n enkel keertje met ons rippeteeren wil... u moet denken 't is voor een goed doel.’

Huisjuffrouw plichtuitgepraat zweeg. Prettig vleide haar gezeurpraatje tegen m'n kalme schaduwstemming aan en zachtjes weerzei ik 't, te fijn om luid tegen te praten en bedaardjes schikkend de een-voor-een woorden:

‘Ja, juffrouw Bramer... ik wil d'r wel andoen, as u zegt, dat 'n goeie vrouw is, die hulp in alle opzichten verdient en dan wil ik 't wel goed doen ook... as ik 't doe, doe ik 't goed... dan wil ik wel 'n lijst voor u maken en eris met u rippeteeren as 't niet te vaak is.’

‘O, maar dat is heerlijk... dat is goed, dan zal u d'ris zien, wat we d'rop overhouden.’

‘En dan’ zeurtjespraatte ik weer ‘u moet toch ook eerst weten of die vrouw 't prettig vindt, dat 'r 'n benefiet voor d'r gegeven wordt... dat moet u toch eerst weten.’

‘O, maar dat weten we allemaal al, wat u juffrouw Meks... ik heb d'r gisteren al met 'r over gepraat en ze vindt 't heel goed... u begrijpt, pensioen is d'r niet, ze is al blij, dat ze wat krijgt.

‘Zoo... nou laat ze dan morgen of zoo maar deris bij me komen, dan kan ik nog eris zien, of d'r misschien dadelijk

ook iets gedaan moet worren... ik vind 't heel prettig... dat u d'rom bij me bent gekomen... ik zal u wel goed helpen hoor'...

Morgen.

Helderder m'n schaduwgrijzige stemming gescherplicht en heftig voelde 'k de dingen weer aan. Mal dat ik d'r in was gelooopen door die doezige stemming van laat-nou-gaan-maar. 'n Mooie boel, wie weet wat 'n drukte, repetities... met lijsten werken... als Sam 't hoorde was-ie nog mooi razend ook. Wat-ie gelijk had. Nog maar afmaken?... ach, nee, nou eerst maar zien en wachten, wat 't worden zou... misschien viel 't nog mee. 'n Mooie lol anders repeteeren met de huisjuffrouw, god weet wat 'n ellendige draak van 'n stuk... wie zou dat zijn... 'Ja, binnen'.

Was juffrouw Meks.

'M'neer, daar is juffrouw Vroom, u weet wel, waar de huisjuffrouw u over gesproken hèt en die vraagt of ze u nou even spreken kan.'

'Nou... nou... ja, laat u d'r maar even binnenkomen.'

Nou deftig doen... 'n beetje goedig... 'n beetje hoog... stil, daar was ze.

'Ja... binnen, dag juffrouw.'

'Dag m'neer.'

'Gaat u zitten.'

Een jongentje bij d'r in rouw, en zij in de rouw, hardzwart, malzwart in de open lichte kamer.'

'Juffrouw Bramer heeft me van u gesproken... het is 'n zeer droevig geval... ik condoleer u wel.'

'Dank u... en zoo plotseling, verleeën week was-ie nog zoo goed en nou zoo'...

'Het is heel erg... ja.'

De jongen was naast d'r blijven staan, lei z'n hoofd liefvleidend op haar schouder. En zij intiem:

‘Ja jongen as 't an jou lag, dan zou moeder 't zoo minnetjes niet hebben... och m'neer, ik kan u niet zeggen, hoe hard ik 't vind, nou an de liefdadigheid te moeten kommen.’

‘Kom, dat is nou heelemaal geen liefdadigheid, we zijn d'r immers om mekaar te helpen, we zullen zien, dat we zooveel geld bij mekaar krijgen, dat we u in 'n stand koopen.’

En zij zachtjes bedeesd met 't haast niet durven van afgezwoegde stadsvrouw, zoodra ze uit d'r huisjesbuurtje is:

‘Juffrouw Bramer sprak van 'n benefiet en van lijste... as 't moet, zou 't dan niet anders kennen... minder openbaar zal ik maar zeggen, ziet u'....

Ze praatte door en haar woorden voelde ik samengevloeid één woordeloos geluid. Naast haar stond de jongen en naar hem keek ik. De zon schuinde over z'n bloosfijnroode wangen, eventjes met witte haartjes. Z'n oogen blauw, z'n mond rondstrak en onder z'n lippen de huid schuinscherp naar beneden weg.

Zonnigwarm in mij voelde ik fijne gewone jongensliefde van zoo vaak al en dan telkens weg weer, maar telkens nieuw en prettig om te hebben. Haar stem vaagluide altijd door nog, maar ik bleef kijken naar den jongen bij haar. Strak om z'n beenen de kousen zwart en gaalloos.... z'n blouse zwart en zelfgemaakt met de mouwpofjes van boven... 't liggende kraagje en daar boven z'n zonnige bloosooren. Een mooie jongen. Voor mij zag ik 'm naaktbloot en bevend in de schitterzon... een jongen, die groot wordt... fijnergelijnd dan met 't lomplijvige goed aan... z'n borst... z'n armen. Endan in mij lustigde fijnfeestelijk verlangen naar hem boven alles uit... om z'n mond te zoenen... om z'n zonnige buik te zoenen... zacht donsende de nieuwe pretstemming van liefde mij en huiverbevend lei ik zittend in m'n stoel.

Maar in eenen schrok 'k op... de vrouw had gezwegen,

lang uitverteld haar leed van den dooden man. En verteederd om haar niet, maar om den fijnen lievelingjongen bij haar zei ik 't zielsvriendelijk.

‘Daarvoor heb ik u juist bij me laten komen... juist om te weten, of u d'r op tegen hadt, en nou u d'r op tegen hebt... nou gebeurt 't niet van die comedie, nou zullen we u wel helpen daarzonder... ik heb zelf wel wat geld voor u over en 'n paar vrienden van mij ook nog wel, zoo'n schat zal d'r toch ook voor zoo'n zaakie niet noodig zijn.’

Blij kleurde ze op haar bleeke wangen en begon weer te praten, dat 't te veel was en dat ze niet wist, waaran ze dat had verdiend en dat ze zoo dankbaar was. Maar ik wou weten van haar jongens, van den zonnigen jongen, die naast haar stond. En ruwbrak ik er tusschen in:

‘U hebt nogal heel wat kinderen nietwaar?’

‘Ja, m'neer, je zou haast zeggen ongelukkig genoeg, want wat moet d'r van de stakkers worre, armoe en ellende troef ik heb d'r zes en dan deze nog.’

‘O, is dat geen jongen van u?’

‘Nee m'neer, dat is 'n heele historie, die ik u nou niet vertelle kan, maar hij mist me man even goed, as de anderen ook, daar kan u wel van opan.’

‘Ja, dat zal wel... kom d'ris hier jongen.’

‘Toe Dirk, ga d'ris naar m'neer toe.’ Tegen de binnenkant van m'n been liet ik 'm staan, half-zittend op m'n ééne knie... warmzacht welde ik z'n fijne bloedvloeï door onze kleeren heen en m'n arm lei ik op z'n heup.

‘Zoo heet je Dirk? En waar gaat Dirk op school?’

Vlug-rood schrikte de vrouw op:

‘Ja m'neer, hij gaat op school in de Jan van der Heyde op een tweede klas, dat zal u wel weten, twee van die groote bij mekaar... ziet u m'n eige kinderen gaan op 'n eerste klas an de Amsteldijk, maar hij was daar nou eenmaal en toen heb ik 'm d'r maar gelaten.’

Prettigdichter had ik den jongen tegen mij aan, doorbeefde z'n warmte m'n beenen.

‘Zoo... dat is dan een heele zorg voor u, en past Dirk goed op?’

De jongen, niet begrijpend en vreemd aangedaan door de fijne vleijing van mijn stem, die hij niet wist, waarom zoo teer, starstroefde even terug. Maar ruw drukte ik 'm vlak tegen m'n beenen aan en zei heethijgend: ‘Je bent een beste jongen geloof ik, nietwaar juffrouw, Dirk is een beste baas?’

‘Ja, m'neer, hij het z'n eigen moeder nooit verdriet gedaan en mij ook niet... dat moet 'k zeggen.’

‘Zoo, dan is dat voor Dirk.’ Ik gaf 'm wat geld, dat hij nam vreemd-weifelend.

Maar mijn moment van hoogste spanning was voorbij en lam slapte mijn passie neer. Koud rillen koelde langs mijn rug, de jongen tusschen m'n beenen hinderde mij hevig. Ik duwde hem weg verveeld. En de heele malle beweging van de stille verdrietige vrouw hinderde mij, en ik eindigde bar en kortaf.

‘In allen gevalle, van die benefietvoorstelling komt natuurlijk tegen uw wil niks, dat 's glad, en voor de rest, ik zal zorgen, dat u geen nood hebt... dag juffrouw.’

Dan de vrouw vreemd verbaasd over m'n afruwen van 't zachte praten stond op.

‘Dag m'neer... dank u wel... Dirk, zeg jij ook eris dag m'neer.’

‘Groeiendag... u komt d'r wel uit.’

‘Ja m'neer, dank u wel.’

Alleen in 't zonnelichtlichte vertrek bleef ik kalm en bedaard en werkte door, heelemaal niet meer bewogen door de fijnheid van den jongen.

't Was juffrouw Meks.

‘As u 't niet al te interessant vindt, mag ik vrage of u met d'r hebt afgepraat?’

‘Afgepraat? Wat? Van die benefietvoorstelling?’

‘Ja. Dat hadt u toch beloofd?’

‘Nee, daar komt niks van, met dat mensch en d'r jongen wil ik totaal niks meer te maken hebben. Dank je.’

‘Gut... is ze onbehoorlijk geweest?’

‘Onbehoorlijk? Nee maar effen, geen stuk heeft ze an u heelgelaten, an juffrouw Bramer niet en an u niet.’

‘Nee maar, die is goed. Daar praat je nou voor... daar doe je nou moeite voor... nee maar die is goed... wat hét-ze gezegd?’

‘Ze zei’ ...

XXI. M'neer Frits.

Was de worstelknecht van m'neer Koppé, die boven ons woonde één hoog. Als m'neer Koppé geworsteld had en warm was en vermoeid en bezweet, dan veegwreef m'neer Frits hem af, zachtstevig wrijvend dat-ie de huid niet kapotmaakte op den rug van worstelaar. Fijnnetjes, netjescorrect liep m'neer Frits altijd naast worstelman mee, eventjes achterblijvend. Droeg 't bruine citytaschje met olie en de handdoeken.

Trotsgroot voor 'm stapstapte m'neer Koppé naar z'n leslokaal ergens in de drukke stadsbuurt. Altijd had m'neer Frits een grijze hoed, een rooie das en een vrouw. Juffrouw Meks sprak er schande van en nichie ook. Juffrouw Koppé vond 't niet erg zoolang m'neer Frits goed met haar was, maar toen ze met 'm ruziede, vond ze 't ook schande en met z'n drieën schandekletsten ze d'rvan, de kulbuurt rond. Juffrouw Koppé uit 't raam één-hoog boven en nichie met juffrouw Meks in den tuin.

‘Dat-ie nou trouwt over de puthaak, dat is nog tot daaran toe, maar dat die al die meissies zoo nakende uitkleedt, dat is gemeen, wat u nichie?’

En van boven af:

‘As ik alles geweten had, was-ie nooit bij me in huis gekomen, u begrijpt as je iemand buiten de kost hebt,

dat is veel duurder dan in de kost, dat's vanzelf, en me man is wel op 'm gesteld, ik zou liegen as ik anders zei, hij is goed voor z'n werk.'

'Is dat nou nog zoo moeielijk, dat afdrogen? Ik dacht, dat daar nou niet zooveel an was' naarbovenpraatte juffrouw Meks terug.

'Nee, dat moet u zoo gauw niet zeggen, je moet niet te zacht wrijven en niet te hard, want as je te zacht doet, dan geeft 't je niks en as je 't te hard doet, dan kà-je 't net zoo goed late... nee voor z'n werk is-ie goed.'

'Nou, maar dan hield ik 'm maar.'

'Nee, ik hou 'm niet, as m'n man 'm buitenshuis wil houën, dan is 't mijn goed, maar ik wil van m'n huis geen kast maken.'

'Nee, daar heb u gelijk in, dat zou ik ook niet moeten.'

'O zoo, in die tijd, dat-ie nou hier woont, het-ie al.... laat ik d'ris zien driemaal een ander gehad... eerst die Duitsche, dat zal u nog wel weten, die kleine... die had note-bene nog cente ook... affijn, m'neer Frits hèt wel gezorgd, dat ze opkwammen en toen uit was 't met d'r... die tweede, dat was weer 'n Duitsche en nou die Engelsche.'

'O, maar daar is-ie toch mee getrouwd... dat hebt u immers zelf gezegd.'

'Getrouwd? Nou ja, op zijn manier, getrouwd in Engeland, maar dat telt me niet, dat telt me niks, daar draai ik m'n hand niet voor om... heb u 'n trouwpapier gezien, - heb ik 'n trouwpapier gezien... en in alle gevalle, getrouwd of niet getrouwd, hij moet weg en zij moet weg... je zou op 't laatst ruzie hebben met je eigen man.'

'Zeg u dat wel... nee, dan zouën ze d'r bij mij ook afmoeten, maar ze ziet d'r toch heelemaal niet reuzieachtig uit hè?'

'O, nee, d'r gezicht is fijn genoeg met d'r rooie haar en d'r blauwe oogen, m'n man zegt dat dat mooi is in Enge-

land, nou, ik gun ze de lol, maar ze het ze achter de mouw, dat heb ik u maar te zeggen.'

'Maar hij is toch lang zoo'n onknap persoon niet en hij is toch altijd even netjes gekleed.'

'Nou, die knappigheid hèt van dichtbij gezien, ook niet over, z'n gezicht zit vol puiste, hij is net effies dertig, maar je zou 'm best meer as veertig geven en hij is al zoo grijs as 'n duif... en wat z'n moeie pakkies betreft, nou dat kan me man ook en dat kan ik ook, as we de lui niet betalen.'

'Dat 's glad, god, is-ie van *die* kracht?

'Nou, en niet effies ook, u had moeten zien wat 'n dassen en wat 'n hoeden 't fijnste niet fijn genoeg... en niks betalen, geregeld niks.'

Laat-avond zaten we bedaard aan ons werk. Sam over mij, dee z'n laatste dingen voor z'n examen nog na. Buiten ruischritste regen over de ruiten en prettig rilde ik, dat we saam binnen waren.

'Wat een weer hè, buiten.'

'Nou asjeblieft, zoo zullen we ook gauw uitgezomerd zijn.'

'Ja... we werken wel lekker hé vanavond? Blijf je nog lang op?'

'Nee... niet zoo heel lang meer, in ben een beetje moei... ben je nog uitgeweest vandaag?'

'Nee, ik ben maar thuis gebleven... zeg Sam, ik laat morgenochtend de wekker om half zeven afloopen, dan kom ik bij je nog lekker wakkerpraten.'

'Ja, dat 's goed, as je maar rustig bent, anders weet je d'r alles van... maar zeg, ga d'ris even kijken, 't is net of ze op 't raam tikken.'

Uit 't raam keek 'k in den zwarten regentuin, die gek lei; de overhuizen al donker in den nalaten avond. Ik keek en leegstarend in zwarte verte; een zoeten smaak proevend

in m'n mond en week denkend aan Sam... wat hadden we 't rustig de laatste dagen, dat moest zoo blijven, langzaam aan werd 't herfstig buiten... lang-donker al. Ineens... fel-vlug tegen 't raam 'n steentje...

‘Nee maar zeg, nou moet ik toch eris kijken, wat dat is... dat 's toch al te zot.’

Open 't raam. Uit 't eenhoograam riep een stem, die van m'neer Frits was:

‘Bent u daar, m'neer Driesse?’

‘Gut u, m'neer Oostdijk... is d'r wat niet in orde?’

‘Ja, ik kom.’

Vlug clownde hij naar beneden, langs de pereboom voor 't raam, die wat neerzwiepte en weer opboog, vlug in de vensterbank en bij ons binnen, vreemd vallend in de rustige intimiteit van haast slapen-gaan in de kamer. Ik dee 't raam dicht en dadelijk, 't eerst pratend begon hij: ‘Neem u me niet kwalijk, dat ik zoo mal binnenkom en zoo laat, maar ik zal u alles vertellen... dan zal u zelf zien.’

Fijnbeefde rillerig, correct in z'n zwarte pakje met z'n lijf lichtlenig, maar z'n gezicht te oud toch en verschrikt-onrustig.

‘Gaaf u dan maar ziiten... zoo erg zal 't toch wel niet zijn,’ kalmde Sam.

‘Ja... ja... laat ik maar even zitten... god, wat ben ik beroerd...’

‘Maar wat is d'r dan toch?’

‘Ik moet de gevangenis weer in.’

‘Lieve jeses, dat 's beroerd.’

‘Ja... ik heb 't al zien ankommen, 'n heelen tijd al... en ik kon niet weg. Telkens dacht ik nog, dat 't goed zou gaan... maar 't is mis, ze hebben me verrajen... ze hebben me verrajen en nou loeren ze op me, as ik 't huis uitkom dan snappen ze me.’

‘Ja, dat is verdomd erg.’

‘t Is de tweede keer al... de tweede keer... nou moet ik de cel weer in, god weet voor hoe lang.’

‘Maar wat wilt u dan, dat we voor u doen? Wilt u dan, dat we u zien weg te helpen?’

‘Nee, dat kan niet meer... 't is te laat... d'r is niks meer an te doen, niks meer, ik moet d'rin... maar ik wou u vragen of ik vannacht hier mag blijven, dan heb ik tenminste nog eris eenmaal 'n goeie nacht en morgen wou ik dan maar de straat op lopen, dan zullen ze me wel pakken.’

‘Ja zeker, u kunt gerust hier blijven, zoolang als u maar wilt... Joop, m'neer Oostdijk kan zeker jou bed wel krijgen, dan slaap ik in 't alcoof.’

‘Ja, dat's best.’

M'neer Frits heelweer kalmer nu, bedaard zat hij op de canapé.

‘Ik dacht wel, dat u 't goed zou vinden, voor een nacht... boven heb ik geen deel van leven meer, ze doen daar niks as schelden. Mag Lizzy ook hier komen?’

‘O, ja, als u graag wilt, ja’.

Hij pretjeslachte zachtjes: ‘U begrijpt, daar krijg je niet veel vrouwen te zien, en wie weet hoe lang ik d'r inmoet... u moet maar 'n beetje door de vingers zien vannacht... 't is de laatste keer, moet u maar denken, want als ik d'r uitkom zal Lizzy wel weg zijn, denk ik.’

‘Ja, dat denk ik ook... u kunt hier doen, wat u wilt, we sjouwen straks mijn ledikant 't alcoof uit en dan kunt u Joop z'n bed krijgen, wat jij Joop?’

‘Ja, 't is mij goed.’

Maar weewitte walging voelde ik voor fijnen vent, die zijn laatsten tijd gebruiken wou, en die nu prettig te lachen zat: Ja... as ik eruit kom, dan is Lizzy d' r niet meer.’ Al zijn gekke angst voor grijzen cellentijd, die voor hem komen ging, verhelderde lekker nu hij voorproefde van den nacht, dat Lizzy nog bij hem zou zijn.

‘Zal ik d'r maar even roepen... zij kan natuurlijk wel over de stoep komen, op haar loeren ze niet, dat begrijpt u zoo.’

Uit 't raam floot hij schel in de dichte nachtstille, twee keer lang en een keer kort.
‘Ziezoo, nou komt ze wel’.

Vreemdfijn, schuw was ze binnen, en ze begreep wel, dat we wisten, waarom ze hier moest zijn, den laatsten nacht, dat m'neer Frits in vrijheid was. Manteltje over haar arm, hoed in d'r hand. Een beetje Engelsch praatte ze haar korte zinnnetjes maar die ze prettig doorlachte met een luchtig gelach, en dadelijk maakte ze haar thuis in onze kamer.

‘Ziezoo, dat is alweer, ik ben blij, dat ik daar weg ben... dat mensch dee den heelen avond niks as schelden en razen.’

‘U kunt hier blijven, zoolang u wilt,’ zei Sam. ‘Joop help jij me even de canapé keeren en mijn ledikant uit-sjouwen.’

Toendan maakten we onze slaapplaats klaar, de canapé met de hooge kant van de muur af, voor mij, Sam's ledikant voor hem vlak er tegenan. En 't alcoof donker en leeg hollend nu 't eene bed d'ruit was; we stonden d'r met z'n vieren in.

‘Hier hebt u alles, wat u noodig hebt... poeierzeep in 't doosje... handdoeken liggen in 't laadje,’ zei Sam.

‘Willen we dan maar niet te bed gaan?’ vroeg m'neer Frits ‘ik ben moe en verlang naar m'n bed, en 't is laat genoeg voor zoo'n drukken dag’.

Maar zij met fijner meisjesvoelen voor wat ze wist, dat gebeuren ging huiverschuwde toch terugjes om ons.

‘Nee, laten we nog een beetje opblijven, als de heeren 't goed vinden... dan kunnen we nog wat praten.’

Zoetjes door mij heen donsde zachtfijn vreemdvoelen

voor dat meisje, dat blijpraatte nog den avend voordat ze heel alleen zou zijn. Lachbuigend babbelde ze nu met Sam in den gelen lichtschijn van de stilbrandende lamp over haar gezicht heen, en vlug terugbabbelde ze weer naar mij.

‘Wat bent u stil vanavond.’

‘Wat bent u vroolijk... waarom bent u nou blij?’

‘Waarom niet... vraag u liever waarom niet?’ ...

‘Vindt u 't dan niet lam, dat Oostdijk weg moet?’

‘Waarachtig vind ik 't lam, maar ik kan d'r niet om huilen... as ik huil wor ik leelijk en as ik leelijk ben, kan ik m'n kost niet opscharrelen.’

‘Nee... u mag wel afscheid nemen van 'm... hij schijnt d'r leelijk tegen angedraaid te zijn?’

‘Ja, drie nootjes zal-ie wel te kraken krijgen... en we nemen wel goed afscheid... vannacht, voorgoed, geloof u ook niet?’

‘Misschien wel... ik weet 't niet, misschien ziet u mekaar wel eris weer.’

‘Ik denk 't niet, en dat hoeft ook niet, we houën veel van mekaar, maar Frits begrijpt wel, dat ik geen drie jaar op 'm kan wachten?’

‘Maar wat gaat u dan doen... waar gaat u heen... u moet toch ergens heen.’

‘Ja, morgen gaat Frits de straat op... hij zegt dat-ie dan wel gauw opgepakt wordt en dan ga ik de stad in.’

‘Maar blijf u nog wat hier... waar moet u dan heen, de stad in?’

‘Dat weet ik niet... u moest niet zooveel vragen... ik vraag ook zooveel niet... we moesten maar naar bed gaan.’

De starstille donkerte in de kamer. Op de koele kanapé lei 'k achterover, pijnklaar wakker. Sam in 't ledekant naast me sliep paisibel. In 't alcoof, waar de twee lagen in mijn bed, was 't stil geweest een poosje, tijd van fatsoen,

dat ze dachten, we sliepen nog niet. En hun afscheid hadden ze toen genomen... afscheid voor altijd omdat hij heenging voor jaren misschien in dofleeye grijsheid van de cel. Fijne lachgeluidjes, maar gekort en ingehouden en daartusschen 't langere geluid van hun zoenen. Dat eerst en dan wilder lachend, onbeheerscht meer, haar stem er diepdoordringend tusschen...

In mij pijnde hevig afscheid van hun liefde, door mijn beenen rilde het rukkend, als ze mekaar zoenden. En hij dee 't zoo lang... kwam hij dan niet klaar... nooit...

Maar rustig werd 't dan toch, ze waren stil gaan liggen met mekaar. Om mij heen niets dan de zwarte stilte, die zachtjes te suisen in mijn ooren begon... scherp te suisen, zachtscherp... zachtsarrendsuisscherp... almaar door. En 't suisgeluid wou niet bedaren... ik begon te praten om er overheen te komen, maar 't suisen bleef... verzachtte tot doezeliger rittelen... dat in mijn ooren kriezelde van binnen... diepplagend zachtjes en dan ineenen iets feller weer, dat mijn vleesch schokte. De stilte zwarterzwart en al maar zwaartzwarter worden. En 't dikke zwart te schuiven en schudden zwaarbelbobbeld... vol geluid de kamer... dikdrollig geluid, dat traagjes, bobbelde uit de hoeken op... in 't zwart op...

Maardan radeloos kil in krankzinnige bobbelende zwartstilte uitgilde ik uit:

‘Sam... Sam... lieveling.’

Lichtdag toen ik wakker werd. 't Ledekant weggenomen voor de canapé. Ze waren op al alledrie en gekleed om uit te gaan. Vlug stond ik op en waschte mij frisch af, kleepte me ook aan, lekkerlosjes. 't Zwarte gevoel was weg, even lichtduizelde m'n hoofd.

‘Kom Joop, vlug wat, we gaan even eten.’

Lizzy ruimde de kamer op; zette koffie, vreemd bewoog een meisje door ons dagelijksche rommelgedoen heen. Ze was toch wel mooi... waar zou ze nou heengaan... de vlakke op natuurlijk, toch jammer... bij ons kon ze niet blijven... nee, dat kon niet...

We aten vlug gedaan.

‘Ziezoo... nou zal ik maar gaan,’ zei m’neer Frits niet lachend, ‘je zal d’ris zien, hoe gauw ze me ingepikt hebben, enfin... je zit d’r veilig... nou m’neer Sam ’t goeie hoor en m’neer Driesse ’t zelfde, ik dank jullie wel voor de vriendelijkheid... nou dag Lizzy hou je maar goed.’

Kalm witkoel ging m’neer Frits ’t huis uit en werd dien dag gepikt. Vreemd met drieën bleven we in onze kamer achter. Lizzy gewoon vroeg juffrouw Meks om water voor de kopjes, waschte ontbijtjesboel af.

‘Ziezoo... nou ga ik ook maar.’

‘Juffrouw Lizzy... als u niet weet, waar u heen moet, blijf dan nog wat hier... tot u een thuis hebt.’

‘Nee... nee... ik ga de stad maar in... ik dank u wel voor uw vriendelijkheid en m’neer Sam ook... maar ik ga de stad maar in.’

‘Weet u dan niet, waarheen?’

‘Nee...’

Endan ging ze. Liep fijn in ’t voormiddagzonnetje de straat uit... de hoek van de Ceintuurbaan om en stad-in.

XXII. De meid van Sam.

Sam was er niet. Was weer heengegaan naar zijn eigen kamer en hij had mij alleen gelaten in 't huis, waar we saam hadden gewoond en waar alles toch nog van hem bleef. Paisibel was hij heengegaan en zonder hevigheid van soms andere keeren. Het was herfst geworden en de weewichte herfstgrijsheid drukte onze hoofden dof. Dagen lang regende het nu sarkalm uit egaalherfstige regenhemel over de tuin waar alles glimglad overregend triestigde. Stil waren wij geworden in durigen herfstweemoed. En op 'n dag zei Sam:

‘Jopie, ik voel me weer zoo vreemd... ik ga maar 'n poosje weg weer naar juffrouw Kater.’

‘Ben je niet goed?’

‘Ik weet 't niet... ik voel me zoo slap... zoo doorgeregend... 't is heusch beter, dat ik 'n poosje bij je weg ben. Ik zal je dikwijls schrijven en als ik beter ben kom 'k weer hier... misschien als 't weer wat zonniger wordt.’

‘Ja.’

Toen weer dagen alleen. De lange doorgeregende uren emotioloos met de dooie boekedingen. Alleen maar zoo af en toe kleinbriefje van Sam, dat hij nog niet goed was, maar dat-ie nou wel weer gauw weerkomen zou en dat

ik hem weerschrijven moest. Maar hij kwam niet terug, dagen niet en weken niet. De triestige herfst was winterig helder geworden... waarom kwam Sam nou niet terug... 't was nou toch goed weer... hij kon toch allang weer beter zijn... zoo lang was hij nog nooit weggebleven... een week... veertien dagen, maar dit was al meer dan een maand. Geschreven had hij den laatsten tijd heelemaal niet meer. Wanhopig dichtten de dagen over onze laatste samendag heen, die onduidelijk leek en heel veraf. Zou hij zeker zijn geworden, dat hij niet schrijven kon... zou ik naar hem heengaan...

Het was weer gaan regenen. Stardurend in den voorwinter of 't vroegherfst was en m'n helderder stemming slappig doorgeregend tot sinistere kalmte. Ik werkte niet meer, lag liefst den heelen dag op 't bed in de donkere alcoof, ging niet meer uit, almaar droefdenkend aan Sam en waar hij gebleven was. Maar was te slap om iets te doen en tuurde ellendig in de verte van de alleengeleefde dagen zonder iets van hem.

Op een morgen dan. Alnog regen, 't eerste daggeluid, dat je hoorde egale regentikken in de snijding tusschen de huizen. 't Moest nog heel vroeg zijn, 't licht was nog grijzig doordonkerd in de opene alcoof. Weer regen.., wat moest ik nou doen vandaag... thuisblijven weer, almaar die regen... die regen... zou 'k opstaan of te bed blijven vandaag... nee niet opstaan... liever liggen blijven en de uren maar langs me heen laten gaan. Stil achterover lag ik vaag ziend hoe 't licht langzaam in 't alcoof helderder te witten begon... maar over m'n oogen grijsde bleeke morgenstille dicht. En doezeldommelde ik weer.

Maar ineens helbelde de schel me wakkerder... nog een harde ruk door de klingelgang heen. Het was de melkboer. Even weer de regengeluidstille alleen... toen de deur open, die klemde.

‘Een kan maar vandaag... 't saust weer lekker hè?’

‘t Is de tijd van 't jaar anders niet, maar je hebt 't maar te nemen, wanneer 't valt’.

‘t Is 'n kouë lol zeker nou zoo in de regen 's morgens vroeg.’

‘Asjeblijft...’

En dan juffrouw Meks ineens: ‘hé bent u daar, m'neer Sam’.

O, daar was Sam terug. Natgeregend stond hij voor m'n bed ineenen.

‘Dag... dag... dag Sam.’

‘Dag Jopie... hoe is 't d'rme?’

‘Kom je weer thuis... blijf je nou bij me... wat ben je lang weggeweest.’

‘Ja, ik voel me niks goed... sta je op?’

‘Opstaan? Dat's waar ook, wat kom je malvroeg.’

‘Nee blijf maar liggen... ik moet je d'ris heel ernstig wat zeggen.’

In de lichte lichtschemering van 't alcoof praatte zachtjes z'n fijne streelstem ineens door, diep dieperdringend binnen mij in.

‘Jopie... je moet 't niet mal vinden, maar ik heb 'n meisje... toe zeg nou niks... laat me nou maar uitpraten... daarom heb ik je in zoo'n tijd niet geschreven... toen was 't al aan de gang... toe Joop... huil d'r nou niet om, 't is beroerd voor je, dat voel ik zelf ook wel... toe huil nou niet... je weet immers niet eens, hoe 't in mekaar zit... wil ik 't je maar vertellen?’

Lam lagen m'n beenen onder me en door m'n heele lijf lerppte weekwitte pijn... dat was dan nu 't eind... 't eind... 't eind.

‘Sam’...

‘Ja... wat?’

‘Ik heb altijd wel gedacht, dat je niet genoeg van me

hield... ik vind 't zoo erg beroerd... nou ben ik je heelemaal kwijt.'

'Nee, dat heusch niet... heusch niet... luister dan' ...

'Ja... vertel 't maar, ik vind 't zoo lam... dat kan ik je gewoon niet zeggen... ik had wel van alles gedacht... maar nooit dat... jij?'

'Nee... ik eigenlijk ook niet... 't is ook zoo vreemd gegaan, ik heb d'r in 't gasthuis ontmoet... en toen zijn we zooveel van mekaar gaan houën en zoo is 't gekomen.'

Ik huilde en lei druk-snikkend in m'n hatelijke bed.

'Ik vind 't lam.'

Toendan zeiën we een heele poos niets. Sam onbewogen zat op de bedrand... z'n gezicht half in schaduw. Buiten klaagrazerde regen over de ramen. En een groote triestige weemoed treurde in mij... daarover. Nu zou ik altijd alleen moeten zijn... Sam zou afstudeeren en weg gaan wonen... ergens buiten... maar dan ging ik met Koos wonen... 't kwam er niet opan, wat de menschen zeien... dan dee 'k wat ik maar wilde. En 't eerst praatte Sam weer:

'Zeg Joop, je moet je d'r niet al te mooi voorstellen... ze heeft vroeger ergens in de Pijp hier gewoond, tenminste dat zegt ze, maar ze kan wel liegen... daar heb je natuurlijk nooit kijk op... ik hou heel veel van d'r, en ik weet gelukkig maar weinig van d'raf... ze hèt in de Pijp gewoond zegt ze en es heeft ze niet, dat weet ik... dat weet iedereen niet eens van z'n meisje'

Regenige stilte weer en dan Sam:

'Vin-je 't dan zoo beroerd?'

'Ja.'

'Ik ook... maar d'r is niks an te doen... vin-je 't dan zoo lam om dat van vroeger?'

'Nee... dat weet je ook wel' ...

'Zeg Joop, ik zal 't je maar direct zeggen, ik wou wel, dat ze hier kwam wonen... vin-je 't goed?'

‘Ja... als jij graag wilt... ik vind je zoo lief... waarom doe je zoo?’

‘Vin-je 't dan goed, dat ze hier komt?’

‘Ja... heb je d'r al met juffrouw Meks over gesproken... Sam kom nou nog eris dicht bij me... 't zal wel loslopen hoor... nou vind 'k 't nog beroerd, maar 't zal wel meevallen.’

‘Misschien wel... leuk dat je 't dadelijk goed vindt... ik dacht eerst, dat je niet zou willen.’

‘Jawel... 't is mij goed... ik zal wel lief voor haar zijn ook... maar vindt juffrouw Meks 't goed?’

‘Ik weet 't niet... dat wou ik je juist vragen, praat jij d'r is over... wil je?’

‘Ja... Sam geef me 'n zoen... de laatste... getrouwde man... getrouwde man... nou ben je een getrouwde man?’...

‘Ja... lach je daarom nou weer?’

‘Ja... waarom niet, anders moet ik maar huilen... Sam laat 'r nou maar dadelijk komen... je hebt zeker al afgesproken?’

‘Ja... ik zal d'r gaan roepen.’

‘Roep juffrouw Meks dan meteen even als je weggaat.’

‘Ja... dag Joop’.

‘Dag... geef me nou nog eris 'n zoen... maar nou heusch voor 't laatst.’

Op de gang riep Sam naar beneden het doffende souterraingat in: ‘Juffrouw Meks kom u effe bij m'neer Driesse boven?’

‘Bij m'neer Driesse... ja... ik kom dadelijk, even m'n bloessie andoen.’

Deurslag en dan doorgeregende stilte weer. Sam weer weg en droevig gepijnigd mijmerde ik na over dezen vroegmorgen. Een meisje nu in huis en haar fijner bewegen door 't onze heen... Sams beste innigheid niet meer voor mij... voor haar dan. In mij treurde droevig het medelijden om mezelf verlaten maar ook om Sam... zijn stem was

zoo vermoeid geweest en zijn droefheid mij doordringend. Maarmisschien was 't nog wel alderbest zoo... langzaam wierd ik wel los nu van Sam... hij zou nu niet altijd meer in Amsterdam blijven en als ik dan alleen bleef, dan was dat toch beter. Met mijn vreemde jongensvoelen zou ik nooit goed kunnen hebben bij andersdoende menschen... 't was toch eigenlijk wel goed zoo...

Juffrouw Meks klopte.

‘Ja, kom u maar hier.’

‘Gut, bent u nog niet op... zal 'k strakkies maar even terugkomen?’

‘Nee... gaat u maar op die stoel zitten... ik moet u eris ernstig spreken.’

‘O, dat kan... d'ris toch geen kwaad bij?’

‘Nee, luister u maar.’

En helder praatte ik m'n praatjes op, druk over haar kleine tegenspattertjes van goedfatsoen en netheid heen, tot ik prettig vond zoo te doen en 't luchtig in mij blijdschape van je doet er Sam een plezier mee.

‘Ja, kijk u nou deris, u verhuurt d'r 't kleine kamertje bij, dat 's voor u toch ook weer 'n gulden of zes meer, laten we zeggen omdat u 'n juffrouw krijgt, die altijd in huis is, acht gulden, nou en wat 'n werk spaart 't u niet, de juffrouw houdt ons natuurlijk heel met waschgoed en in allen gevalle m'neer Sam rekent d'r op dus ik zou u vast raden 't maar te doen.’

‘Ja, u praat maar makkelijk, en as 't nog maar enkel an mij lag, maar u weet zelf hoe de menschen zijn, m'n vorige m'neer ook nog, die had ook eerst 't kamertje alleen, en die heb ik ook moeten opzeggen, omdat-ie d'r 'n juffrouw bij wou hebben’...

‘Toe zeg, kulkal u nou niet langer, 't is zoo afgesproken as ik zei... ja, of u nou nee schudt, dat meent u toch niet... hé, daar zal je ze net hebben... ze zouên dadelijk terug zijn.’

Dieper dook ik even rillend onder de deken, Sam en zij waren binnen.

‘Kommen jullie maar even hier... ik ben nog niet opgestaan.’

‘Tonia... dat is nou Jopie... Jopie ze heet Tonia.’

‘Zoo, dat is goed.’

Het was nu heel licht in 't alcoof... jazes, wat zag die Sam d'r beroerd uit... door z'n bruin gezicht teederzieke bleekheid heen... nou zacht en lief tegen haar doen... zoo erg was 't ook niet... 't zou nog wel schikken misschien...

‘Zeg Toon, as jij nou maar even blijft op te duvelen dan sta ik op... hoe laat is 't?’

‘Half negen.’

‘Lieve mensch, nee maar, die is goed, ik moet 'n razende hoop werken... Toon, zet gauw koffie, as 'n meid, ik kom d'ruit.’

Voor 't eerst dan aan tafel een eigen meisje van ons, ze zat met d'r rug naar 't regeniglichte raam, ik over haar en Sam met 't licht overdwars op z'n gezicht. Wat was-ie afgevallen, scherpe plooitjes hoekig om z'n mond en z'n prettig lachen moeiig verdoft. 't Eerst zei ik maar wat:

‘Zeg Sam, 't is goed van Toon, ze kan 't kleinkamertje krijgen, ik heb maar gezegd, acht gulden in de maand.’

Leegluud lachte hij tegen m'n schamel praten in: ‘Zoo, dat 's leuk, dat 's leuk, wou juffrouw Meks dadelijk?’

‘O, ja, dadelijk, geen idee, dat ze niet wou.’

‘Zoo, dat 's best, nou Toon dan blijf je maar zoolang hier tot we een eigen thuis hebben als ik afgestudeerd heb, dan doe je ons huishouen maar.’

Dan weer stilte bleekbenauwend, 't leege grauwgergende lichte malde zonneloos over de dingen rondom, die scherpgebrand m'n oogen droogden, dat ik spitse hoofdpijn

had. En hulphopeloos triestigde Sam, kon z'n vroolijke leegte niet ophouden; zei dofjes: 'Laten we maar werken gaan.'

'Ja, ik heb nog veel te doen... wat ga jij doen, Toon?'

'Ik weet 't niet.'

'Nou, doe maar wat je wilt, wij doen ook, wat we willen'.

In m'n gewone werkraamhoekje probeerde ik te werken, maar keek de hopelooze herfsttuin in. Het regende niet meer nu. De boom voor 't raam half-groen en half-zwart afdroop zware druppels af en toe, die tiktikkelend op de raambank neerspatten, 't houten prieeltje groeneloos en vervuilregend... op de schutting een slappe natte kat, z'n dunne haren in bosjes. In de hopelooze druiling van den tuin bestaarde ik 't geregende kattebeest... langzaam rekte 't z'n pooten uit en ging. Dan draaide ik m'n hoofd loommoeielijk om over m'n werkboeken heen. Maar de spitse pijn uitmartelde dartel door m'n droogheete hoofd en mijn gedachten gingen met pijnsprongetjes heen en weerheen en ik keek ze na, dat m'n oogen erger pijnnden. Dan wilde ik weer werkturen op 't boek en staarde denkeloos op de regelrijende letters, en 't zwartwitte regelgerij grijsde egaal samen tot een tinteltrillend grauw. Achter mijn oogen brandde pijn en langzaamzwaar over mijn wang heen dikdropten tranen over m'n boek, die ik niet vasthouden kon. Toen hulphopeloos in Sams armen hilde ik van onze scherpe pijnigende ellende...

Droogjes droefde het dagenheen. Ik was dofgewend aan 't tusschen ons wezen van Tonia en we praatten daar niet meer over. Meestal deed ik aan m'n dagelijksch werkgedoe. Sam was stiller geworden, in 't huis dofte moeheid widoofferig over alles. Juffrouw Meks merkte het en ze boorde nijdig door de lauwige lamheid heen: 't Is d'r ook niet beter op geworren hier, sinds juffrouw Tonia d'r is, wat 't is, weet ik niet, maar ik wil u wel vertellen, dat ik 't

saggerijng vind. M'neer Sam valt af... u valt af... m'neer Sam hèt zich ook wat angehaald.'

Maar Tonia rustig deed de kleine dingen voor ons of las hulpeloos in de boeken, die Sam haar gaf om te lezen en die ze wist, dat Sam wilde, dat ze las. Gedweetjes dee ze wat hij wou, met zoetheid, die mij opsarde tot scherpe nijd. Dan weer liefpraatte ik tegen haar, om Sam genoeg te doen. Maar die meer en meer vertrieste en indofte onder de zwaarmiste lamheid van ons leven.

Iederen middag precies liepen we onzen wandelloop, Tonia in 't midden, eenvoudig gekleed, omdat Sam dat zoo graag wou. Dan zeurpraatten we eerst wat, maar zwegen weer, beurt om beurt soms wat zeggend tegen Tonia, vraagjes en antwoorden los van mekaar, lusteloos.

En ik dacht over de vreemde veranderingen in ons leven... alles grijs en leeg, duizelig leeg met geen vastheid meer in ons bestaan. Tonia zonder iets... Sam doezeldof en leegdoend in zijn dagelijksch werk...

Dien avond zocht ik Koos van den Dam en samen, omdat Sam en Tonia thuis waren, gingen we naar den dijk aan den leegen overkant van het IJ.

XXIII. Artsdag.

Donkerder droefde winterdagening over ons met lichtelooze morgen en vroeger neervallen van den avond. Zwaardoffer was hulpelooze ellende geworden, waaronder we gebogen liepen en leefden gedrukt. Alleen Tonia effengelijk, sarrend dezelfde, deed de dingen als voorheen, praatte prettig over den gauwkomenden tijd, dat Sam klaar zou wezen en dat ze dan buiten zouden wonen en ik in de vacantie bij ze zou zijn, lange plezertijsden.

Toen op een middag 't licht verduisterde en grijze stemmigheit in de kamer teeder intiemde zei Sam voor 't eerst na langen tijd weer iets van ons leven. Tonia was uitgegaan.

‘Jopie... kom nog eris bij me zooals vroeger.’

‘Ja... is er wat?’

Dicht naast 'm zat ik, maar niet veilig meer en m'n hart bonsde bang in m'n keel.

‘Zeg Joop... vind-je niet, dat we anders zijn geworden voor mekaar?’

‘Ja... ja, ik geloof van wel... zeker doordat Tonia nu bij je is.’

‘Misschien... ik weet 't niet... ik voel me zoo leeg... zoo moe en als ik aan vroeger denk dan lijkt 't of alles niet meer zoo prettig is.’

‘Ja... zeg Sam... ik ben weer met Koos geweest.’

‘Zoo... en je hadt gezegd, dat je 't niet meer doen zou.’

Hij zei zwak en dadelijk er achter: ‘Maar misschien heb je wel gelijk... dat je maar doet, wat je goed vindt... waarom zou je 't niet doen?’

‘Ja’....

‘Nou lijkt me alles verkeerd, wat je tegen je-zelf doet... je moest alles laten gaan, zoals 't gaat, dat is beter’....

‘Ik geloof 't ook... heb je verdriet?’

‘Nee... nee, alleen als ik aan jou denk... zal je 't alleen hebben, als ik weg ben? Voor mij is 't zoo heel goed... Tonia houdt veel van mij en ik van haar... maar wat ga jij doen, als ik weg ben?’

‘Dat weet ik niet... Koos komt misschien bij me’....

‘Ja, dat is 't beste.’

En samen in 't weekdroevende nadaglicht huilden we zachtjes, vaagvoelend ons veranderd leven en hoe dat vroeger was.

Sams artsdagen waren begonnen... week van examengedoen bij brokjes... nu en dan, een uur, nog een uur. We zagen hem nu zelden. Weer naar z'n eigen kamer van juffrouw Kater was hij gegaan en kwam maar eenmaal op elken dag even bij ons, tegen den avond. Langzaamjes was hij afgedroefd, zóó dat je het niet merkte van een dag tot een andere, maar als ik de momenten van sommige dagen terugdacht, dan was het bleeke verval vreeselijk. Z'n stem monotoonde dof, viel vaak terug in z'n keel... zwakjes. En vaag babbelpaatte hij dan over de dingen van de gedane dagen, maar of hij met andere bezig was. Droefenis dempdroefde in ons.

Soms leek 't beter te worden en warmde z'n stem kleuriger; raakte de dingen dieper, maar het was voor kort. Z'n gebaren prettiggrappend van vroeger vertriesten en soms

een even opbewegen van zijn hand en een lichten even van z'n oogen, maar droevende dofheid weer over ons en met 't zachte zeggen van de woorden voorzichtig, of er een zieke was. Tijen lang in de bruinschimmige schemering zwegen we zittend bij elkaar, soms even met een handraken van vroeger, 'n effies langs hem loopen en dan zeggen: 'dag Sam... dag Sam.'

Eenmaal die week waren we nog intiem geweest. Weer schemertijd van den vierden examendag, want tegen dagavondtijd kwam hij altijd. Tonia den heelen dagtijd bij me geweest met haar hetzelfde praten over het moeilijke examen van Sam en over 't buitendorp waar ze wonen wou deftig, waar niemand haar kennen zou van haar leven in Amsterdam nog. Gedweeë moeheid over me heen gegrijzeld en van ver nu nog stemde haar klankeklinken in m'n ooren. Endan kwam Sam. Voor 't eerst lichtluchtiger z'n stem en doende z'n gebaren prettig van vroeger. In de schimschaduwige schemerkamer werd 't prettige intimiteit.

'Jopie, nou weet ik, hoe we vroeger waren ik voel weer net als toen... en ik weet 't precies weer.'

'Ja... je stem is weer net als vroeger... en je heele doen... is 't goed gegaan vandaag?'

'Gewoon hoor... nee, dat is 't niet... zeg boy, we hebben 't beroerd gehad, den laatsten tijd, maar je zal d'ris zien, alles wordt nou weer goed... ga je mee vanavond bij mij slapen?'

'Bij juffrouw Kater?'

'Ja... je bent 'r nog nooit geweest hè?'

'Nee, ik vind 't leuk, zeg, 't kan nog best goed worden'...

'Goed, dan blijf ik vanavond bij jullui, en als Toon dan vroeg te bed gaat, dan gaan wij nog wat uit.'

Ik dee de lamp op en we begonnen den avond door te werken. Maar gebogen over m'n boek met de grelle lam-

penlichtschijn op de dingen rondomme verlepte mijn plezierstemming geelschrompelig. Nee... het was geweest en 't zou er nooit weer zijn, Sam zelf was veranderd. Hij zei 't:

‘Zeg Joop... je moest toch maar thuisblijven... niet meegaan straks naar juffrouw Kater.’

‘Nee... 't is goed.’

‘Ik geloof, dat we hopeloos veranderd zijn... ik had nooit gedacht, dat ik 't zoo goed zou hebben met Tonia... en ik ben heel gelukkig nu.’

‘Ja... ja... 't is heel goed.’

‘Zie je Joop, ik ben maar een heel gewone meidenvent... wat meisjesgeluk en een beetje goed leven... dan heb ik al genoeg, maar jij zult 't moeilijk krijgen.’

Ja... dat geloof ik ook wel.’

Hatelijk werd gulgele lampelicht en 't werd me een last Sam's moeverdoft gezicht te zien. Ging hij nu maar weg... nu ook maar. Het was toch voorbij... en 't zou er niet meer wezen. Scherpplotseling door 't komen van Tonia was zijn voelen voor mij veranderd en mijn voelen voor hem daardoor.

Maar gelukkig vroeglaat ging hij heen.

‘Ga je nog wat met me de stad in, Toon?’ En zij blij ervan uit te kunnen na dorre dag van thuis te zijn, wilde graag mee.

‘Dag Joop.’

‘Dag Toon... ik wacht niet op je... ik ga naar bed.’

‘Dag’...

Nou, dag Joop... heb je 't niet beroerd alleen?’

‘Nee, 't zal wel loslopen. Dag hoor.’

Toendan ze weg waren ging ik naar Koos en bleef met hem in een hôtel 'n dag of wat.

De laatste dag van Sam's examen. Winterbruine Zaterdag, dreigend met sneeuw uit grijsgepakte hemel en

sinister met donker zonneloos licht. 's Middags had Sam alleen nog even operatief en dan zouden we naar de universiteit gaan om te hooren. Tonia onrustig om me heen dien middag praatte almaar weer over dezelfde dingen. Maar ik had met Koos afgesproken, dat hij tot tien uur op me wachten moest en ik wilde nu gaan ook. Heel gewoon wist Sam 't en ik had 'm gezegd, dat ik een kamer huren zou, waar we altijd konden zijn, omdat 't mij te lastig was telkens in een hôtel te gaan. En over Koos zat ik nu te denken.

Juffrouw Meks was nog even boven geweest. Ze kwam nu haast nooit meer en haar prettigpraatjes waren gehad. Ze hield niet van Tonia en vond Sam veranderd. Stijfdeftig stroefden haar woorden.

‘M'neer Sam komt er wel door, denkt u niet?’

‘Ja, ik denk 't wel.’

‘Ik heb tenminste bloemen besteld op de bonnefooi af... d'ris veel veranderd in huis, m'neer Driesse, maar vandaag wil ik toch ook wat doen... en 't is van harte.’

‘M'neer Sam zal 't wel prettig vinden.’

‘Dat hoop ik tenminste... ik zeg nog tegen De Bree, 'n heel verschil met vroeger, maar d'r is te veel dak op 't huis’...

Door drukke schemermiddagstraten gingen Tonia en ik naar de Oudemannehuispoort. De menschen onderweg gewoonpraterig en woelerig en mijn hoofd dof met 't onverschillige denken aan Koos. Toch goed, dat ik dat nog overhield... nou maar eris gauw weer 'n andere jongen nemen, dat was toch prettig weer... een ander, waarom eigenlijk, maar zoo laten... dat was beter... als Sam naar buiten ging wonen, dan moest ik een jongen bij me hebben voor vast. Weer over buitenwonen kulkalde Tonia den heelen weg over.

Aan de universiteit Sam en drie anderen. Hij stelde ons even voor vlugafmakend en de vier van dien dag praatten erover, wie er gezakt zou zijn.

‘Is 't goed gegaan, Sam?’

‘Ja... heel goed... ik denk, dat we d'r alle vier wel zijn.’

‘Zou 't nog lang duren, eer we 't weten?’

Wat zag Sam d'r slecht uit, nu hij in de schemerige poort stond, waar lantaarnlicht spookflakkerde zag ik goed, hoe hij afgevallen was. Dicht bij me stond hij onbewogen, starend en toen ik naar hem keek huilde hij.

‘Joop.’

‘Ja’...

‘Zeg... 't had veel eerder moeten gebeuren, zoals 't nu is... ik voel 't wel... we zijn heelemaal van mekaar vervreemd.’

‘Ik geloof 't ook.’

‘Toen ik alleen met jou leefde, dacht ik altijd dat ik net was als jij, en dat ik ook geen meisjesgeluk nodig had, maar ik zie nou wel, dat 't anders is en telkens als ik d'r andenk, hoeveel ik van Toon hou, dan vind ik 't beroerd voor jou en dan moet ik telkens huilen.’

‘Ik ben ook veranderd... je moet nou maar gauw naar buiten gaan wonen, dan komt Koos of een ander bij mij en ik zal je dikwijls opzoeken.’

‘Ja, dat is 't beste... ik heb geen ander verlangen dan naar een eigen thuis... soms vind ik 't mal, dat 't allemaal zoo gauw gaat.’

‘Je begrijpt 't niet... maar 't is zoo, in mij ook... alles is allemaal anders... ik hou wel veel van je nog, maar heel anders.’

De pedel kwam buiten, ouë man, die 't jaren gewoon was van gezakten en geslaagden iederen Zaterdag haast.

‘M'neer Overhoff kan binnen komen.’ Een jongen verbleekte; ging naar binnen. Toen ik hem ankeek vond ik 't prettig, dat hij gezakt was. De drie anderen even stil van niet te durven vieren, maar dan in pret lospratend.

‘Ziezo, nou zijn we d'r... ik blij...’

‘En ik... verdomd beroerd voor Overhoff.’

Drukker praten dan van de drie geslaagden en van kennissen en familiemensen, die waren meegekomen. Sam lachte lekker, blij nu met de anderen mee. Vreemd, dat hij nu blij was, ja... hij moest veranderd zijn met z'n verlangen naar vrouwengeluk en rust, beter dan ons leven van vroeger...

De oude pedel weer, gewisseld op z'n deftig gezicht de strakheid van straks voor vreugdbetoon met de drie geslaagden mee. Ze konden binnenkomen en achter hen aan schuifelvoetten wij, zij naar voren bij de commissietafel, wij in donkerder deel achter in de zaal. En haastend gewoon zei de voorzitter het, dat 't de commissie verheugde, dat ze geslaagd waren en dat 't hem een genoegen was de jonge artsen 't eerst te kunnen feliciteeren. En 't werd een vlugdoenerig handengegeef aan al de leden van de commissie en van de geslaagden aan mekaar en van de families aan mekaar en van de kennissen. Maar met ons drieën stilschamel alleen gingen we heen, de pedel langs, die 'n rikspop kreeg en door de dubbelrij van knechten dit en knechten dat, die ook allemaal wat kregen.

Buiten sneeuwregen en sneeuwwind vlak tegen ons op, dat we voorover liepen en niet praten konden. Vreemd dacht ik over Sam, dat was dan de dag van z'n arts worden, die we ons vaak gedacht hadden en die nu heel anders geworden was dan onze gedachten. Wat was ik leeg erbij, zoo een ding uit andere dagen, maar dat niet meer duidde bij vreugd van den dag. En zelf was ik anders geworden, verdervreemd van Sam af.

‘Laten we in “De Kroon” gaan eten.’

‘Ja, als 't niet te vol is.’

‘Anders maar bij Mast of in 't ‘Gouden Hoofd.’

Prettig doorwarmden we in de geellichte en lekkerlichtwarme eetzaal. De kellners vluglopend zeker door de eetregels en de kleine piccolo's wacht draaiend hier en daar, of er iets voor ze te doen was. Jé, wat 'n aardige piccolo daar... wat 'n leuk snuit... 'n beetje bleek, maar wat voornaam met z'n grootdoenige deftigheid als hij iets bracht... brood of suiker voor m'n spuitwater.

We zaten ieder aan 'n kant voor 'n middentafeltje en keken de zaal om en rond tot de soep kwam, maar Tonia en Sam intiempratend en zij telkens met kleine uitroepjes van blijheid. Alleen bij hun tweeën zat ik, en vond 't toch wel droevig nu, dat 't zoo gegaan was, dat 't niet was een kort van elkaar afzijn, maar een heel voor altijd weggaan omdat we gansch anders waren. En terugdenkend in mij aan de hevige pijn van vroeger als Sam weg was voor even en voelend nu gelaten de eenzaamheid van hem voor altijd, vond ik 't droefvreemd, dat 't zoo kon. En toen praatte hij tegen mij, vriendelijk.

‘Zeg Joop, ik ben toch zoo eeuwig blij, dat ik d'r door heen ben.’

‘Ja, dat zal wel... 't is ook leuk.’

‘Ja... vroeger kon 't ons niks schelen... maar weet je, hoe ik geloof, dat dat zoo komt? Vroeger zou alles 't zelfde gebleven zijn of ik klaar was of niet en daarom kon 't ons toen niet schelen, maar nou wel... nou gaan we gauw trouwen en ergens anders rustig buitenwonen, dat is veel beter voor ons’...

‘Ja... dat is 't beste.’

‘Vin-je 't beroerd, dat ik d'r over spreek?’

‘Nee... we zijn van mekaar vervreemd... jij hebt mijn sentiment niet... ik dacht vroeger van wel, dat jij genoeg

aan mij zoudt hebben... en ik aan jou, maar dat zie ik nou wel, dat is zoo niet... jij hebt een meisje nodig' ...

'Ja... dat wisten we niet.'

'Nee, 't is goed, zooals 't is... we zullen bij mekaar blijven tot je je vestigen gaat en dan breek ik de boel ook op.'

'Ga je weg bij juffrouw Meks?'

'Ja, als jullie trouwt ga ik ook trouwen met Koos, of met 'n ander... zonder boterbriefje hoor, ik wil ook wel eris 'n eigen thuis hebben.'

Platweg aten we vort, eigenlijk verlangend weg te wezen. Er was niets meer in Sam van vroeger en hij praatte enkel maar van zijn buitenwonen en rust en ik soesde hoe hij zoo veranderd was door het meisje.

'Zeg Sam... heb je nooit weer zin iemand te slaan of te knijpen, zooals vroeger?'

'Nee... dat 's allemaal geweest.'

'Zoo... dat 's leuk.'

Maar ineens overgolfd door een weeke teederheid stond ik op aan de afgegeten rommeltafel.

'Sam... we zijn lang zoo intiem geweest... je moet me later niet heelemaal versloffen.'

'Nee' zei-d-ie bedaard 'je mag bij ons komen logeeren zoovaak je maar wilt.'

Dien avond dwarrelden we om en om, de drukke stad door tot laat toe. En dan tegen tien uur zei ik het kalmrustig: 'Sam, ik ga naar Koos... Ik kom vannacht niet thuis... we hebben nu een eigen kamer.'

Drie dagen daarna raakte ik weer thuis droevig doordroefd en dronken.

XXIV. De laatste.

Vervreemder nog was Sam van mij geworden de laatste maanden en droefanders verdaagde ons leven dan verleden lente.

Sam was gebleven op zijn kamer bij juffrouw Kater en kwam niet meer bij me haast. En 's morgens vroeg al ging Tonia naar hem toe, bleef den dag met hem uit en kwam 's avonds thuis weer. Maar ze bleef geen avond weg.

En thuis was ik zelf ook niet meer, de hooge kamer verbitterde mij m'n dagen met z'n altijd lichte licht en ik kon er niet meer werken. Een veiliger vertrek had ik er bij genomen. Juffrouw Meks klaagde, dat 't zoo stil was geworden in 't huis... ver voelde ze dreiging, dat we wel gauw weg zouden gaan en van leege kamers.

‘Ik gloof, dat u m'n man niet meer zien zal, ik geloof 't nooit’ ...

‘Van den zomer komt-ie thuis hé?’

‘Ja, net precies 'n jaar na De Bree.’

‘Nee... dan vrees ik d'rvoor.’

Behalve Koos had ik nu nog een jongen. Jonger dan hij, 'n jaar of veertien pas en nog niet volwassen. Een vreemde jongen. Even scheel uit grijsbetroebelde oogen, maar prettig-scheel, en net of hij altijd vaag keek in de verte naar iets anders, dan wat d'r was. Hij was timmerjongen ge-

weest, maar ik had hem zoo mooi gevonden, dat ik 'm onderschept had en gehouden bij me. Iederen morgen heette hij voor z'n moeder naar z'n werk te gaan. Tegen z'n ouden baas had-ie gezegd, dat-ie 'n anderen baas had en we voelden ons wel-veilig. 's Weeks gaf ik hem z'n loon voor de moeder en dikwijls opslag en een paar maanden had ik hem nu al, tijd, dat 'k Koos niet zag en blijprettig was met hem. En gedwee liet hij de dingen gaan, om 't luilustige leven en om de mooie dingen, die hij kreeg. En dan ook, omdat hij ons doen fijnstreelend vond voor z'n teere gevoeligheid van grooten jongen.

Toen op 'n middag kwam Sam bij ons op de kamer. De jongen was uitgegaan.

‘Hé... Sam... jij hier... hoe weet je, dat ik hier zit?’

‘Je hebt 't me toch zelf verteld... heb je 't goed?’

‘Gaat nogal, gewoon... hoe gaat 't jou?’

‘Zeg Joop... toen ik hier heenging toen wou ik nog weer eens lief voor je zijn... en den heelen weg over heb ik geprobeerd om weer te doen als vroeger... maar ik kan 't niet meer.’

‘Nee... ik ook niet... we zijn hulphopeloos van mekaar vervreemd.’

‘Door Tonia... ik had 't nooit gedacht... dat 't zoo komen zou... soms probeer ik nog 't anders te maken, maar 't gaat niet... ik heb net een gevoel alsof ik ergens heenwil en te moe ben’...

‘Je ziet er niet best uit.’

‘Joop... ik had intiemer met je willen zijn, maar ik kan 't niet... ik kàn 't niet... ik voel me zoo bleek... zoo moe... ben je boos op me?’

‘Nee... waarom?’

‘Omdat ik veranderd ben?...

‘Nee... zelf ben ik ook anders geworden... we hebben

't vroeger heel goed gehad... en nou heb ik 't weer goed met Koos en nog een ander.'

Daardan zaten we stilzwijgenden tegenover elkander en Sam begon in de kamer om en om te lopen en dingen te bekijken en op te nemen.

'Je hebt leuke dingen hier, zeg Joop, ik kom afscheid nemen.'

'Ga je weg? Waarheen?'

'Ik ga 'n poosje naar Tessel... ik voel me zoo slap en zoo moe... ik denk 'n paar maanden weg te blijven en dan gaan we dadelijk trouwen.'

'Gaat Toon mee?'

'Nee... dat kan immers niet.'

Hij stond in een schoorsteenhoek, en 't fijne licht schuinscheen schaduwig over z'n ronde gezicht. En toen ik hem aankeek voelde ik ineens weenende weemoed in mij ophuilen, niet meer om hem, maar omdat hij weg was, zooals ik hem vroeger liefhad... en ik stond op om 'm te zoenen weer... eenmaal nog. Maar mijn verlangen zwikte en zwak zei ik: 'Wanneer ga je?'

'Morgenochtend.'

'Wat wil je vanmiddag doen? Wil je bij mij blijven en willen we dan samen maar ergens gaan eten?'

Nee... ik wil maar liever dadelijk naar huis gaan.'

'Dan breng ik je.'

Samen liepen we de drukke middagstad door, zwijgend. Lente luwde al in de lucht en dat maakte mij weekbedroefder, met vaag nietweten waarom.

'We lopen nou net als vreemden.'

'Zeg, tob daar nou niet om.'

'Jawel... dat vind ik zoo lam. Zie je, als ze verleden jaar gezegd hadden, dat wij zoo leeg naast elkander zouden lopen, dan had ik 't immers nooit geloofd... en jij?'

'Nee'...

‘Nou, evengoed kan 't immers over 'n jaar wel met Toon uitzijn... er is nou heelemaal geen vastigheid meer.’

‘Nee... nee... met Toon zal 't wel blijven... dat zal je zien... dat is je sentiment.’

Sam was gestorven. Heel simpel en simpel. Dien dag, dat ik 'm weg had gebracht, was hij ziek geworden en den volgenden dag kon hij niet weggaan. En weinig dagen lag hij maar. Heftige longontsteking schepte zijn afgeslachte kracht heelemaal uit. En dat voelde hij wanhoopwentelend in zijn omgewoelde bed met als laatste hartstocht nu nog zijn verlangen naar zijn buitenthuis en zijn meisjesgeluk. En dat zei hij mij het laatst:

‘Joop... ik voel wel, dat ik dood ga... jij weet 't ook wel... vroeger kon 't me niet schelen... maar nou wel... nou wel... ik wil zoo graag leven blijven... God Joop... nou zie ik alles voor me... ons huis... onze kinderen... dat heb ik nooit zoo verlangd, dat weet je wel... maar nou wil ik 't... nou wil ik 't... Joop en jij krijgt 't... dat vind ik zoo beroerd... God kon jij maar dood gaan... 't kan jou toch niet schelen... en ik wil zoo graag leven’...

Maar de sterke ziekte lamde hem goed neer zwakjes, dat hij niet meer klagen kon luiduit en krampkreunend moest hij liggen in 't ellendige koortsbed diepgezonken in de klamme woelplooien. En lange dagen bleef ik bij 'm lijdend zijn onduurzieke onrust. En bedroefd klaagde hij: ‘Doe de gordijnen open... waarom gun je me de zon niet... je zal zelf nog zoo vaak zon zien, waarom gun je mij dan niet nog een paar dagen zon... waarom gun je me dat niet.’

Maar openzonnige ramen hinderden hem en dan zwakraasde hij weer: ‘Doe toch die gordijnen dicht... ik wor toch niet weer beter... laat de zon nou ook maar weg...

ik weet wel, dat jij de zon hebt en ik niet... je plaagt me d'r mee... je hebt nooit van me gehouden.'

Zacht huilnikkend in z'n hulphopelooze zwakheid lag hij te sterfzieken in de schaduwdoorzonde kamer.

Met vreemde begrafenis ging hij heen. Tonia wilde niet mee, omdat ze dat niet netjes vond. Ze hadden nooit kaarten rondgezonden van verloving of zoo en dus hoefde ze nu ook niks te doen. Juffrouw Meks bitterboos beklagde hard over het straatschepsel, waarover m'neer Sam zich zoo erbarmd had en die het zoo loonde. Maar m'neer Sam zou een nette begrafenis hebben, dat kon ze me wel vertellen, as dan z'n eigen nabestaanden zoo hondsche waren, dan zouën vreemden toonen, dat zij wel hart voor 'm hadden.

En samen stonden we om 't zonnige graf op 't wijdstille kerkhof... juffrouw Meks en Anna en Toosje en huisjuffrouw en de man van huisjuffrouw en nichie en juffrouw Lepelaar. Kleinbleeke Toos vreemd in zwart rouwrokkie huilde weekgedroefd door de vreemdheid rondom, die zoo stil was. Huisjuffrouw huilfluisterde met juffrouw Meks en de man van huisjuffrouw zuchtte.

'Me man laat u wel condeleere... ik heb vanmorgen net 'n brief van 'm gehad'... kwam Meksje.

'Dank u.'

De kist op touwen hing boven de koele zandkuil en ze zouden hem nu laten zakken... zwaarachtjes. Toen bangbevend kwam bleeke Toos vooruit met een groote krans vervooruit in d'r handen. En bewonderaandachtig keken ze allemaal of ze 't goed dee. Netjes in 't warmzonnige zand naast de vochtig gegraven kuil lei ze de krans van de vrinden en burenen. Krans al niet frisch meer, maar rijkbloemig en dikgroen met breed lint en daarop:

'Rust in vrede, geachte vriend.'

Toen blij dat ze gedaan had kwam ze in onze groeperij

terug. De kist lieten ze zakken. Dan heviger snikhulde juffrouw Meks toen ze zei: 'Meneer Sam was 'n beste m'neer al was-ie 'n beetje vreemd... en ik hoop al z'n leven nog zulleke huurders voor me kamers te krijgen... dat mag hier in 't aangezicht van den dood gezegd worden.'

Kalm gingen de dagen over ons heen en langzaam aan warmgoudener getint zomertoe. Ik had m'n buitenkamer weer afgezegd, Koos geld gegeven en gezegd, dat hij me nooit mocht opzoeken weer, en doen of hij me kende ook al zag hij me nog. Voor den anderen jongen had ik een goeien baas gezocht. En nu leefde ik kalmvermoeid 't gewone huisleven met de anderen mee, heelemaal met hen op en neergaand in gewone dagelijksche levening. Aan hun tafel at ik, langzaam aanwennend aan hun grover doen en spreken, en betertevreden met dit leven.

Tonia was gebleven. Had niet gesproken van weggaan, en ik dee 't nu ook niet. Juffrouw Meks boosbuiig tegen haar praatte van opzeggen 't kleine kamertje en van me niet te laten afvreten door zoo'n kale meid. Maar ik zei, dat ze blijven kon zoolang ze maar wou en doen zooals ze wou.

Aan tafel met ons at ze niet. Vroegmorgen ging ze uit, en laatavend kwam ze thuis of heelemaal soms niet in dagen en dagen. Sprak niet tegen ons, vroeg alleen maar wat geld, als ze 't noodig had.

Maardan op een morgen, na wegwezen van drie dagen kwam ze op m'n kamer.

'Joop... ik ga bij je weg.'

'Zoo... waarheen?'

'In betrekking... Ik heb 'n betrekking gekregen in een Huis op de Spuistraat.'

Uit.

De lezer die met de plattegrond van Amsterdam in de hand zou willen nagaan waar het verhaal van deze roman zich afspeelt, zal geen moeite hebben om de straten die genoemd worden te vinden. Met één uitzondering. Tegen het einde van zijn boek noemt De Haan de Hoedemakersstraat. De naam van deze straat werd later veranderd in Kuipersstraat.

Pijpelijntjes
De geschiedenis van een ‘onzedelijk’ boek
door
Wim J. Simons

De geschiedenis van een ‘onzedelijk’ boek

In 1904 verscheen bij de uitgeverijfirma Jacq. van Cleef te Amsterdam de 218 pagina's tellende roman *Pijpelijntjes*, geschreven door de 22-jarige Amsterdamse onderwijzer Jacob de Haan. Het boek was opgedragen ‘Aan goede A. Aletrino (Voorwinter 1904.)’

Pijpelijntjes, weliswaar de eerste roman van deze jonge schrijver, was niet zijn eerste publikatie. Naast journalistiek werk verschenen verzen van zijn hand in de periodieken *Nederland* en *De Gids*. Het eerstgenoemde tijdschrift bracht in mei 1903 ook zijn *Spel van verwoest Jeruzalem*. Te weinig boeiend, te weinig belangrijk, te weinig in omvang ook om de auteur de gewenste erkenning en bekendheid te bezorgen. Dat werd anders toen zijn roman *Pijpelijntjes* eenmaal in de uitstalkasten van de boekhandel lag. Niet direct erkenning, wel bekendheid. Om deze roman - de naam is afgeleid van de Amsterdamse buurt de Pijp, waar het verhaal speelt - ontstond kort na het verschijnen namelijk een rel, veroorzaakt door de inhoud van het boek. *Pijpelijntjes* gaf het omstreden verhaal van een homo-erotische verhouding van twee jonge mannen, in de eerste druk Sam en Joop genoemd.

Jacob de Haan was op 31 december 1881 in Smilde geboren als zoon van de godsdienstonderwijzer en gazzan Izak de Haan en

diens tweede vrouw Betje Rubens; nog net in hetzelfde jaar als zijn zuster Carolina Lea, die op nieuwjaarsdag van dat jaar haar leven begon en die later als Carry van Bruggen een plaats in onze vaderlandse letterkunde zou innemen. Het jaar daarop verhuisde het gezin De Haan naar het Friese Gorredijk, in 1885 naar Zaandam. In haar charmante boekje *Het huisje aan de sloot* heeft Carry van Bruggen later haar jeugdherinneringen vastgelegd aan deze Zaanse tijd, sfeervolle vertellingen, die ons een beeld geven van het milieu waarin Jacob en Carry opgroeiden; al heeft dit boekje zeker meegewerkt aan de legendevorming rond beide schrijvers.

Toen Jacob veertien jaar was ging hij naar Haarlem om aan de daar gevestigde, zeer goed bekend staande Rijkskweekschool voor onderwijzer te gaan studeren. Hier raakte hij steeds meer los uit zijn orthodoxe joodse milieu, hier ook ontstonden zijn eerste contacten met het socialisme. Hij bekeerde zich tot het marxisme en sloot zich aan bij de S.D.A.P. Als jong onderwijzer kwam De Haan in Amsterdam terecht, waar hij verbonden was aan een openbare school in de Pijp. Aanvankelijk woonde hij in de St. Willibrordusstraat nummer 29. De S.D.A.P. wilde best gebruik maken van de niet onbelangrijke capaciteiten van de jonge onderwijzer. P.L. Tak, de toenmalige hoofdredacteur van *Het Volk*, trok hem aan als letterkundig medewerker van *Het Zondagblad* waarin hij ook zijn aandeel had in de kinderrubriek. Tijdens de spoorwegstaking van 1903 voerde hij met een jeugdig en hem niet vreemd fanatisme het woord en werd zelfs een keer gearresteerd. Overigens moest hij woekeren met zijn vrije tijd omdat hij zich op het staatsexamen voorbereidde, opdat hij aan de universiteit zou kunnen gaan studeren.

Over deze periode uit het leven van De Haan hebben wij bijzonder curieuze informatie door een aantal brieven die bewaard zijn gebleven. Deze brieven, gericht aan de latere letterkundige dr. Arnold Saalborn, toen nog gymnasiast, zijn als *Brieven aan een jongen* in 1958 uitgegeven. Als voorbeeld van deze brieven een

citaat uit een brief van 1903 uit de tijd toen De Haan aan zijn roman *Pijpelijntjes* werkte. Hij schreef aan Arnold Saalborn:

Als je jarig bent ben ik op reis, als ik terugkom krijg je een mooi boek van mij. Ik ben blij, dat je m'n stijl goed vindt, ikzelf vind 'm te brokkelig. Enfin. Je moet niet zoo tegen 'de Echo' fulmineeren en ook niet zulke booze woorden gebruiken als 'stelen'. Nous autres journalistes, wij stelen niet, wij maken slechts excerpten. En dan boos baasje, steelt de Nederlandsche uitgever niet van den niet-Nederlandschen schrijver? Weet je wel, dat 'n Hollandsche Joyzelle 65 cts minder kost of ongeveer 35% omdat de fransche uitgever aan Maeterlinck honorarium uitkeert en de hollandsche niet. Als ik examen wil doen? Dat gaat dan zoo. 'n Poos voor de kindertentoonstelling van 'De Telegraaf' had ik eindex. gym gedaan. Ik zou 't wel eer gedaan hebben, maar daarvoor deed ik Gymnastiek onderwijzers, fransch en hoofdacte. Dus kon ik 't niet eerder. 't Volgend jaar doe ik candidaats, stellig hoor. Maar ik heb niks geen haast. Van de winter schrijf ik en maak 'n heele dikke spaarpot, net als de dassen tegen den winter, wel en dan zeg ik op 'n dag tegen alle kranten waar ik aan werk Bonjour, ga op reis, kom terug, ga hard werken en doe examen. C'est simple comme bonjour. En m'n examens zijn altijd goed. Ik denk, baasje, omdat ik me niet kwel over de Gedachte (met 'n groote letter) of ik er kom of niet. Ik ga juist voor m'n 500 broertjes en zusjes op reis. Welnee, negen uur is 'n goeie tijd om naar bed te gaan. Sommige jongens denken dat 't heel mooi is laat op te blijven, maar ik wilde, dat ik nog om negen uur naar bed kon gaan. Maar daar zouden andere lui onder lijden en dan had ik heelemaal geen tijd voor vriendelijke babbelfriefjes.

De rel rond *Pijpelijntjes* begon met een brief die P.L. Tak op 9 juni 1904 aan De Haan schreef. Tak had aan De Haan al eens gesuggereerd een jongensboek te schrijven, maar de roman die hij op zijn tafel kreeg was wel wat anders dan hij verwacht had. Hij reageerde dan ook snel.

P.L. Tak

*Mijnheer De Haan,
 Gister heb ik het door u uitgegeven boek 'Pijpelijntjes' gelezen. Het zal u
 duidelijk zijn, dat na het verschijnen van dit boek, dat voor mij en zeker
 vele anderen een zeer ongewenschte verrassing was, uwe medewerking
 aan het Zondagblad van Het Volk moet eindigen. Wij wachten dus geen
 copy meer van u.
 Met beleefden groet
 P.L. Tak*

Om te bewijzen dat het ernst was stond nog diezelfde avond in *Het Volk* het volgende berichtje: 'Wij deelen mede, dat de heer De Haan niet meer aan ons Zondagblad zal medewerken.'

Van 10 juni is er nog een briefje van Tak, nadat hij met Roukema, secretaris van de S.D.A.P. over partijgenoot De Haan had gesproken.

*Waarde De Haan,
 Ik heb door een gesprek dat ik heden met B. had, eenig meerder inzicht
 gekregen in de wording van het boek. En terwijl ik u als medewerker aan
 Het Volk dadelijk en beslist heb moeten afstooten, doe ik dat persoonlijk
 niet, voor het geval dat gij in deze voor u moeilijke dagen eens mocht
 willen spreken met iemand die wat ouder is, en die het leven kent voor
 welks moeilijkheden gij maar zwak en ongewapend staat.
 m. gr. Tak*

Dit briefje was voor De Haan olie op het vuur en had hij geen reden om zich gegriefd te voelen? Binnen de S.D.A.P. was in ieder geval ook niet iedereen het eens met de wijze waarop Tak zijn beslissing had genomen. Toch was Tak ontegenzegglijk een integere figuur met waarschijnlijk de beste bedoelingen. Juist als hoofdredacteur van een partijblad zat hij in een glazen huisje en met die partij zat het in die dagen politiek gezien toch al niet zo lekker. Maar Tak had wellicht wat tactischer, wat eleganter

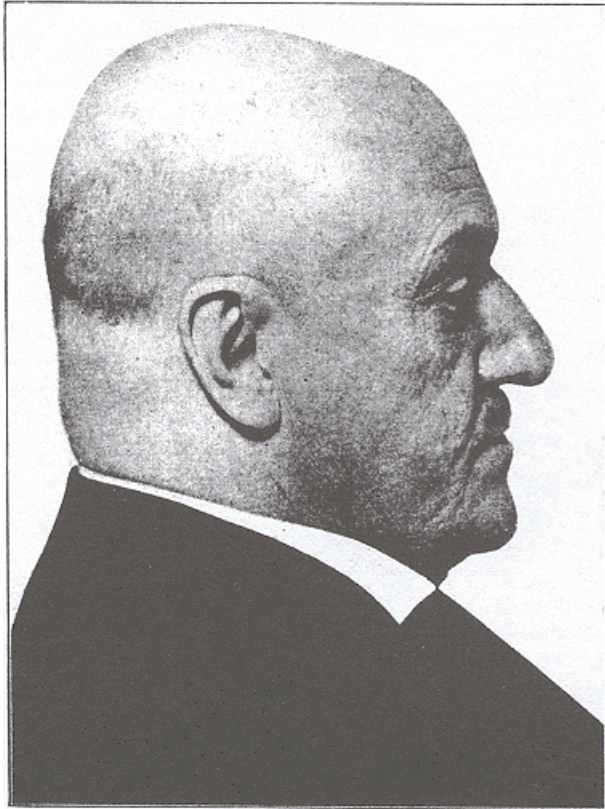
kunnen handelen. Mr. Maurits Mendels ergerde zich er bijvoorbeeld aan dat in de mededeling in *Het Volk* dat De Haan niet meer zou meewerken, werd gesproken over de heer De Haan en niet over (zoals dat gebruikelijk en vriendelijker was) partijgenoot De Haan. Toch moeten wij nu niet te gauw denken dat het optreden van Tak hypocriet was, al was dit dan autoritair en weinig getuigend van democratische tolerantie. De homofiele roman van De Haan had hem geërgerd, hij ging deze medewerker opeens met andere ogen zien. Hij meende begrip te kunnen opbrengen voor De Haan persoonlijk, voor diens homoseksualiteit, maar kon hem toch niet handhaven als medewerker aan *Het Volk*. Dat hierbij sprake zou kunnen zijn van antisemitisme, lijkt mij te ver gezocht en in geen enkel opzicht waar te maken. Men mag het zien als een bewijs van burgerlijkheid, waaraan de S.D.A.P. ondanks alle theoretische progressiviteit toch wel mank ging, zeker met betrekking tot zedelijkheid en moraal.

Het bleef niet bij het verbreken van de banden tussen *Het Volk* en De Haan. Ook zijn positie bij het onderwijs werd wankel en in de afdelingen van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers werd weinig vriendelijk over *Pijpelijntjes* geoordeeld. Het moeilijkste moet het voor De Haan geweest zijn dat hij in literaire kring weinig steun vond, ja eerder verzet. Aletrino aan wie De Haan zijn boek had opgedragen was boos en ontdaan en schreef later aan Herman Robbers dat hij bij het lezen 'bijna een stuip van schrik' kreeg. Misschien toch wel een vreemde reactie voor een arts-seksuoloog die de jonge schrijver kende en wist met welke problemen deze rondliep. De Haan had hem gevraagd of hij aan hem zijn boek mocht opdragen, maar Aletrino verkeerde evenals Tak in de mening dat het om een jongensboek ging. Wellicht heeft het hem extra geschokt dat de beide hoofdpersonen uit *Pijpelijntjes* de noemnamen dragen van De Haan (Joop) en Aletrino (Sam). Heeft De Haan willen suggereren dat er tussen hem en Aletrino ook zoiets als een intieme verhouding bestond, is de keuze van de namen louter toevallig of speel-

den onbewuste motieven hierbij een rol? Zeker is dat met het verschijnen van *Pijpelijntjes* een einde kwam aan de vriendschap tussen Aletrino en De Haan. Aletrino heeft zich beijverd om *Pijpelijntjes* uit de handel te krijgen en moet daartoe vele exemplaren hebben opgekocht en vernietigd. Ook De Haan zelf heeft daaraan meegewerkt. Hij verzocht zelfs zijn zwager Kees van Bruggen op 6 januari 1904 getrouwd met Carry (Lientje) de Haan, redacteur van de Deli-Courant, om - zoals deze mij vertelde - in Indië aanwezige exemplaren van *Pijpelijntjes* op te kopen. Veel zal dat overigens niet geweest zijn. Hoe het zij, de eerste druk van deze roman verdween spoedig van de markt en behoort tot op de dag van vandaag tot de zeer zeldzame Nederlandse boeken van deze eeuw. Nog in hetzelfde jaar (1904) verscheen bij dezelfde uitgever een tweede druk van *Pijpelijntjes*. Nu met een ondertitel 'Het leven van Cor Koning en Felix Deelman.'

De opdracht aan Aletrino verdween; hiervoor in de plaats kwam een uitvoerig citaat uit Catullus. De nieuwe druk telde 228 bladzijden, dus tien meer dan de vorige. Behoudens kleine wijzigingen bleef het verhaal gelijk. Zoals al uit de ondertitel blijkt, werden de provocerende namen van de hoofdpersonen gewijzigd. Toch is de roman in zijn geheel overgeschreven, werd de stijl gewijzigd en werden - niet zo gelukkig - veel gedachten-punten aangebracht. Opmerkelijk, mede ten aanzien van de inhoud van het boek, is het feit dat aan het einde, waarin de hoofdpersoon een nieuwe verhouding aangaat, in de eerste druk de betrokken jongen 'veertien jaar' genoemd wordt en in de tweede druk 'nog niet volwassen'.

Aan Arnold Saalborn, die kennelijk van het rumoer om *Pijpelijntjes* gehoord had, schreef De Haan in die tijd een brief waaruit blijkt dat hij toch ook zelf zijn reserves tegenover zijn boek had.

Lodewijk van Deysel

Beste jongen, neem me toch niet kwalijk, dat ik je niet eerder wederschreef, en ook niet, dat ik 't nu maar kortaf doe. Ik heb veel te werken, en mijn gezondheid heeft geleden. Neen, mijn boek is niet geschikt voor jou, als je 't leest, is dat mijn zaak niet, maar je krijgt er van mij geen, al ben je nog zoo'n vriendelijk vrindje van me. Zelfs voor veel groteren is 't niet goed. Wel van 'n ander boekje, dat gauw komt zal ik je gaarne 'n hommage de l'auteur geven, als 'n bewijs van genegenheid.

*Beste groeten aan je familie ook van
Jacob de Haan*

Het andere boekje waarop De Haan hier duidt, is kennelijk het bundeltje verhalen *Kanalje*, dat in 1904 bij de uitgever G.J. Lankamp in Deventer verscheen en waarin de uitgever als aanbeveling onder de schrijversnaam vermeldde ‘Schrijver van Pijpelijntjes.’

Het tweede deel van *Pijpelijntjes* is nooit verschenen. Wel werden enkele fragmenten hiervan in *De Nieuwe Gids* gepubliceerd. Het manuscript hiervan is tot op heden onvindbaar gebleven. Hoogstwaarschijnlijk is het met de vele brieven van en aan De Haan vernietigd. Dat het manuscript voltooid is, wordt bewezen door een brief aan Herman Robbers, waarin De Haan - waarschijnlijk in begin 1907 - schreef:

Ik heb het tweede deel van Pijpelijntjes voltooid en zal dat in het volgend jaar, als ik verbeterd ben, uitgeven. Laat de horde dan maar razen.

Een week na de eerste brief van Tak zocht De Haan steun bij Lodewijk van Deyszel die ook een ‘onzedelijk boek’ op zijn naam had staan; aldus de titel van het artikel dat Frederik van Eeden in de derde jaargang van *De Nieuwe Gids* aan *Een liefde* (1888) door Van Deyszel wijdde.

Geachte heer Van Deyszel, ik heb een boek geschreven ‘Pijpelijntjes’ en daar komt in voor 't leven van 'n homosexuele jon-

gen. En over dat boek hebben menschen, die ik zeer vereerde, dadelijk na 't verschijnen zoo'n geweldige herrie gemaakt, dat ik 't heb teruggenomen van den uitgever. Nu zou ik graag willen vragen of ik u dat boek eens sturen mag en of u er dan uw oordeel over zeggen wilt. U vindt toch niet, dat je over 'onzedelijke' (dat zeggen ze) dingen niet schrijven mag. Waar of niet? Wilt u me dat genoeg doen? Dan zal ik mijn exemplaar zenden. De andere zijn al vernietigd. U zult er mij zeer mee sterken. Ik hoop u nu eens fatsoenlijk geschreven te hebben en ik wil u wel zeggen dat ik boos ben op al die duffe menschjes. Of ze zelf zoo liefjes zijn. Ik houd veel van Catullus en die zegt:

*Pedicabo ego vos et inrumabo
Qui me ex versiculis meis putastis
Quod sunt molliculi, parum pudicum.
Nam castum esse decet pium poetam,
Versiculos e jus nihil necesse est.*

Wilt u het boek lezen?

Met vriendelijke hoogachting uw dienstw:

Jacob de Haan

Dat Van Deysse de jonge schrijver een hart onder de riem stak, bewijst de brief die De Haan reeds op 19 juni aan Van Deysse schreef; interessant ook om de persoonlijke informatie die hierin wordt gegeven.

Geachte heer Van Deysse, nu zal ik u eens heel netjes terugschrijven. En vooreerst u van heeler harte bedanken voor uw brief, die mij in deze nare tijden prettiger heeft gemaakt. Als een boek artistiek goed is, dan hebben de letterlui er verder niets mee van doen. En dat is de mooie Nieuwe Gidsregel, zooals u zegt, die wij nog jongeren dan u, zeer zeker moeten handhaven. Men is zeer verbitterd op mij, vooral onder de sociaal-democraten en men maakt 't mij heel lastig. Mijn broodsbetrekking, waarvan ik goed leven kon en ook leven moest, is mij tegen Sep-

tember opgezegd, en zeer zal het de vraag wezen, of deze misdadige man, die u schrijft, iets anders vinden kan. Nooit heb ik de menschen zoo bruut en zoo barbeestig gevonden, als nu, en daarom hield uw brief mij er zoo weer wat op. Aletrino is ook zeer boos op mij. Hij houdt wel van mij, maar dit is hem te erg geweest. 't Is een ellendige tijd. Ziet u, als ik wat ouder was (ik ben anders al 22 geweest), dan ging 't wel, maar nu heb ik te weinig ondervinding, om mij er goed doorheen te werken. En de eerste boom de beste, dat is me nog wat te stoïcijns.

Geachte heer Van Deyssel, ik geloof, dat u zoo'n beetje voelen kunt van de hevigheid, die 'k nu van de menschen lijd, 't is heel erg. Men heeft mij zoo'n schandeschunnige brief geschreven, dat ik er ontzet van was. En dan moet 't heel erg zijn. Ik geloof, dat ik sta op 'n scheipunt van mijn leven, en nu weet ik mij niet te draaien of te wenden. Gelukkig is 't nu Zondag en hoef ik vandaag geen mensch te zien. Alles warrelt mij nog. Eerst wilde ik naar Parijs gaan, dadelijk weg, daarheen, maar dat is al te mal, dat moet ik niet doen. Ik moet in Holland blijven en mijn boeken afmaken, vindt u dat ook niet? En dat zal ik nu doen. Waarde heer Van Deyssel, wilt u mij nu een beetje erdoor helpen? Ik wilde u vragen of ik eenige brokstukken van 't boek in de 20ste Eeuw publiceren mag. Ik doe dat zoo omdat dan de menschen gesust zullen zijn en niet zoo beestig meer op mij los zullen rossen als zij nu doen. Als u dat goed vindt, zal ik er een deel van nog eens zeer precieus overwerken en 't u zenden. Durft u het aan? Het zal voor mij een bijzondere steun zijn. Want dit voel ik zeker, dit boek kan ik nu na er zoolang over gewerkt en geleden te hebben, niet in een hoek duwen. Dat zou mijn dood zijn. Nee, ik geef het nieuw uit. En nu vraag ik u iets heel ergs, dat weet ik zelf ook wel, maar wilt u voor die nieuwe uitgave een voorstuk schrijven zooals u voor Boutens deed en zooals u voor dooie Henri Hartog deed. Dan zal men mij misschien rust laten. En u kunt dan die bruutlui eens aan d'r stomme verstaanbaarheid brengen, dat ze me verkeerd mishandelen.

Ik weet, dat ik veel van u vraag, als u 't niet doet, moet ik heel alleen tegen die duvelaars opdollen, en als u nu een flinke knik met uw vuist geeft, dan vallen er al een heel zoodje. Iedereen heeft mij alleen gelaten, ik schrijf u uit een grote desolatie. En hoop, dat u mij er door heen helpen wilt. En doen, wat ik u vraag. Misschien ga ik toch 't land uit, heel m'n leven is zoo'n onlogisch ding, dat geen daad op vorige rust en ik alle steun mis. Dan kom ik u even goêdag zeggen. Nu ga ik probeeren te redden, wat te redden valt. Misschien valt 't mee en ik ben met vriendelijke hoogachting uw dienstw:

Jacob de Haan

Van Deysel heeft geen gehoor gegeven aan het verzoek van De Haan om 'een voorstuk' voor zijn boek te schrijven. Hoewel er nog veel brieven volgden, hield Van Deysel de boot steeds meer af en de toch al achterdochtig geworden De Haan verdacht er hem zelfs van dat hij zich weinig eerlijk betoonde en zich door anderen (onder anderen Aletrino) liet beïnvloeden. Toch had Van Deysel aanvankelijk positief gereageerd, zoals blijkt uit de volgende brief, die door De Haan werd gepubliceerd.

Wel Edelgeboren Heer, In antwoord op uw schrijven van gisteren heb ik het genoegen u mede te deelen, dat ik uw boek 'Pijpelijntjes' reeds voor de ontvangst van dat schrijven geheel gelezen had met veel belangstelling. Van het begrip dat ik het Nieuwe Gids-begrip zal noemen, en dat twintig jaar lang ongeveer de Nederlandsche letterkundige kritiek heeft beheerscht, uit beschouwd, is er niet alleen geen algemeene aanmerking op uw boek te maken, maar behoort het zelfs tot het voortreffelijkste wat in de laatste jaren is verschenen. Voor mij zijt gij een zeldzaam en goed kunstenaar. Evenwel heeft in de laatste jaren mijn eigen begrip van wat een letterkundig boek behoort te zijn zich enigszins gewijzigd of aangevuld. Zoo vernam ik onlangs dat mijn roman 'de Kleine Republiek' zich in de bibliotheek

eener H.B.S. bevond en moest dit nadrukkelijk afkeuren. Langs die lijn doordenkend komt men er toe de publicatie van een boek als daad in de samenleving te beschouwen, en het dus in een publicatie minder goed te achten indien zij bevordert levenswijzen die men meent, dat niet bevorderd moeten worden. Wij zijn en blijven producten van ons laatste cultuur-historisch verleden en gevoelen en denken onwederstaanbaar als zoodanig. Daarom heeft, al is ook van uit een andere psychische beschouwings-wijze gezien deze neiging juist het edelste wat hij in zich heeft, een mensch zoo als er een in uw werk is afgebeeld, iets, waarom wij zijn omgang niet zouden wenschen, en daarom willen wij dergelijke neigingen bij de menschen niet bevorderd zien. De uitgave van een boek als het uwe nu, bevordert gevoeligen en gedragingen zoo als die, welke er met zooveel talent in zijn beschreven. Zoo als ik zeide geef ik u toe, dat dit mijn gevoelen niet geheel thuis hoort in de Nieuwe Gids-theorieën, maar het is juist, wanneer eene theorie zoo in hare uiterste consequentie wordt toegepast als door uwe schetsen geschiedt, dat men er het wankelen of te ver gedreven deel van gewaar wordt. Aldus meen ik u mijn waardeering van uw werk te hebben duidelijk gemaakt en ben met collegialen groet, hoogachtend.

Later schreef Van Deysseel:

Houd goeden moed. Hou moed. U zult nog lang leven en nog andere, even kunstvolle en tegelijk andere gevoelens behelzende boeken schrijven.

De hem toegewenste moed had De Haan wel nodig. Hij was zijn journalistieke schnabbel bij *Het Volk* kwijtgeraakt en was ontslagen als onderwijzer. Hij kon moeilijk weer aan de slag komen en was bij vlagen zenuwziek. Uit de Van Deysseel-correspondentie is nog een brief die het citeren zeker waard is, een brief van 14 juni 1905, ondertekend met Jacob Israël de Haan, de naam die hij in deze tijd is gaan gebruiken - ook reeds in een brief aan Van Deysseel van 31 mei 1905 - en die hij bij zijn besnijdenis in januari 1882 had gekregen.

Magister Van Deyssel, magis, magistra veritas.
Zeer gewaardeerde heer Van Deyssel, de laatstloopende post brengt mij uw brief die mij op zich-zelf wel een vreugd is, maar met bitter verdriet. Ik zal u er precies op antwoorden. Nietwaar, ik heb u wel nooit ontmoet, maar er is toch van u naar mij iets meer dan niets, en dat uit zich nu in uw iet-en-wat wreveligen brief. (Van Deyssel zou het lidmaatschap van de 'litteratoren-club' hebben tegengehouden omdat De Haan geen 'litterair artist' zou zijn. W.J.S.). De zaak met de litteratorenclub is deze. Ik geef u er namen en klaren faam van. Het moet dan maar blijken, wie óndeugende leugens zegt. Ik ben het mij welbewust sterk niet. Ik schreef Quérido, dat ik maar geen lid werd, omdat er toch ook contributie aan vast zat, en ik zeer verslagen in mijn geldzaken was. En ook omdat ik waarlijk geen twee, mijne voorstanders wist, daar Borel zich blijkbaar niet wilde compromitteren. Quérido schreef mij toen, en dat was in Maart, dat hij gaarne mij als lid had en mijn aanvraag wel wenschte te steunen! Als Henri Borel niet wou, dan snorde hij wel een tweede op. Hij noemde toen Mr. Coenen en u, of hij het u vragen zou. Ik was daar niet op gesteld (Coenen is een vriend van Aletrino, en gij behandelde mij, mijner meening, niet goed) en Borel maakte zich tweede. Daarna hoorde ik er niets van. Zondag sprak ik Borel, en die zei mij, dat gij het waart geweest, die u tegen mijn lidmaatschap had opgezet, daar uw goedgunstig oordeel over mijn werken geheel veranderd is. Hij had dit van Quérido (pats, herrie met Quérido!) en slechts door diens hulp was ik er door heen gehaald. Zóó is 't mij verteld en niet anders. Ziet-ge, geachte heer Van Deyssel, ik ben volstrekt geen buitenmatig goed mensch, en mijn leven is van der jeugd af, niet beter geweest, omdat ik niet beter was. Maar gelogen heb ik nog niemaals, neen niemaals. Best mogelijk, dat ik nu weer van Quérido of van Borel op mijn kapotte kop krijg, doch op een kop zoo grof geslagen voelt men vijf, zes patsen niet. Trouwens, al voelde ik nóg leed en zeer, dan zweeg ik toch niet. Ook moge-

lijk, dat ik een groote mond heb. Maar dan liever één groote mond, dan twee, die ieder 'n andere spraak spreken. Ik voel dat u een weerzinnige antipathie tegen mij hebt, dat spijt mij. Maar ik weet het niet te hebben verdiend, en het is dus geen verwijtende spijt. Ik heb uw brieven aan Borel laten lezen. Laat gij uw brieven niet aan hen lezen, die u vriendelijk zijn? Borel heeft onaangenaam over u geschreven, en u verweten, dat gij mij niet hebt beschermd, die de dappere practicus was der, ook door u bepleite N.G. theorieën. Meent ge, dat ik Borel dat instak? Hadde ik het geweten, ik had het hem verzocht te laten. Maar wist ik het? Meent ge, dat ik niet onaangenaam werd aangedaan daardoor?

Trouwens, ge hebt mij beloofd, over het gebeurde te zullen schrijven. Niet om prijs en baat voor mij was mij dit aangenaam geweest, maar om der wille van het schunnig geschonden litteratuur princiep, dat ons heilig en heerlijk moest zijn. Gij hebt gezwegen. Is voor u dan een belofte niet iets zoo liefs, als een eigen kind? Ge moest mij niet zoo diep verwijten, dien ge daarmee zoo diep grieft. Gij zijt geen minne mensch, wiens woorden slechts belachbare waarde hebben, gij zijt Lodewijk van Deyssel. Weet ge het niet? En ieder woord, dat gij mij doet toekomen, heeft zijn waarde van u. Ge verwijt mij, en dat lijkt slagraak, dat ik 'P' in de bekenden vorm uitgaf zonder A. te hebben geraadpleegd. Van wien weet ge dat? Het is een schreiende schande gewoonweg. Aletrino wist, dat ik de schetsen schrijvende was, hij wist, dat de opdracht aan hem was. Gelezen had hij ze niet, dat is waar, net zoo min als ik zijn novelle 'Zomeravond' had gelezen, die hij mij opdroeg. Moet hij nu zoo tegen mij doen? Ik weet wel, dat hij nu laat rondvertellen dat ik slechts een merkwaardige zenuwlijder voor hem was. Welnu, als dat zoo is, dan zal hij zijn houding tegen de andere zenuwmerkwaardigheden maar eens moeten wijzigen. Anders komt hij nog wel eens voor andere dingen te staan. Hij heeft mij dingen onderwezen met alderscherpste aandacht, die men niet aan een boy van twin-

tig jaar onderwijst, ja, was ik toen wel de twintig vol? Daar beklag ik mij niet over, al is mijn gemoed vergiftigd en mijn leven verdorven, dat ik naar de dood verlang. Waarom doet Aletrino dan zoo? God, wat zijn de menschen laf, en wat is Arnold Aletrino een laf mensch. Totterdood toe had hij me bijgestaan. Trouwens, laten we niet hevig zijn. Hij heeft ook zijn leed, ge kent hem wel. En eens anders leed wegen wij altijd te lichtzinnig. Als hij niet bang was geweest voor den wethouder (Aletrino was in gemeentedienst W.J.S.), hij had mij in al mijn ellende niet verlaten. Maar men heeft hem met broodroof bedreigd. En hij is al ouder, en zijn arme oogen neigen ter blindheid. Toen durfde hij niet. Ge moet hem vergeven. Meent ge dat ik niet alles van die markante dagen weet? Ze verjaren juist in deze week. We zullen ze een festijn van bedroefenis toebereiden. Nadat hij het boek gelezen had, nadat de ruige buien mij verdonderden is hij nog bij mij gekomen, omdat ik lijfs- met zielsziek niet naar zijn huis kon en mocht. Eenmaal was ik beter nog bij hem en zijn vrouw, en toen spraken ze van het boek inhouden te mijnen bate. Van hunne baat is niet gesproken. Maar ik boog mijn hoofd voor de menschen, die onze minderen zijn, niet. Wenscht ge dat ik het nu buige? Toen daarna die oudliberale wethouder zich erin moeide, toen viel hij mij af. Niet eer. Het beslissende moment trouwens voor al Aletrino's handelingen is nóch zijn eigen rede, nóch zijn eigen inzicht, maar de vrees voor zijn brood. Dat wel beter is en veiliger, dan het schamele mijne, maar ge weet, hoe meer men heeft, hoe minder men verlies wenscht. Als Aletrino door mijn schetsen op straat is gekomen, welnu magister Van Deyssel dan ben ik in de modder geraakt. Hij zit allang veilig thuis, wijl ik nog in de goot lig, vertrappt door al minne menschen. Arnold Aletrino, ons beider vriend, die moest mij helpen, zooals een fabrieksheer moreel verplicht is, den arbeidersman te helpen, die zich in zijn fabriek wonden opliep. Door het verderfelijke sexueele onderwijs van Aletrino is dit alles gebeurd. Welnu, ik bèn een zenuwlijder, maar wat is

hij? Is morphine soms goed voor zenuwlijders? Hij moest zwijgen, en erkennen, dat hij net zoo goed schuld heeft aan de geboorte van dit boek en al volgende (want ik buig tóch niet) als de vader aan de geboorte van een kind, al droeg de moeder het. Ja, hij verloochent dit buitenhuwelijksche kind, en de slecht misleide moeder erbij. Dat is zeer fatsoenlijk. Maar boven fatsoen gaat eerlijkheid. Ik heb schuld (als er schuld is) en hij heeft schuld. Hij erkenne de zijne, zooals ik de mijne erken. Openbaar en eerlijk. Ik verloochen niets van wat hij mij geleerd heeft, dat niet te versmaden was, en daarmee eer ik hem, die mijn vriend is. Van Eeden heeft mij dikwijls voor hem gewaarschuwd, maar ik wenschte hem niet te verlaten zoolang hij mijn bijzijn wenschte. M'neer Van Deyssel, ik ben, best mogelijk, een slecht mensch, maar mijn vriendschap is voor Aletrino een opoffering geweest. Wenscht ge mij wijders te verwijten, dat ik uw brief aan mij publiceer? Het lezen van deze brief is u misschien te vermoeiend, en mij valt het schrijven zwaar, anders zou ik u aantoonen, dat mij, zeker verwijt treffen mag, maar niet zoo zwaar als gij het meent. In uw brief wordt niemand derds gerept, als het uw eerlijk oordeel is, moet ge er voor staan, en als het niet uw eerlijk oordeel was, hadt ge 't niet mogen schrijven. Ik heb u van den zomer om een onderhoud gevraagd, gedachtig aan uw eigen woorden voor in Henry Hartog's boek, dat men slechts daardoor tot goede overeenstemming komt. Dan had ik u kunnen spreken, levendig, nu moet ik u schrijven. Toen men mij in Het Volk schandalig schond, heb ik u, o, zoo dringend toestemming verzocht tot 't publiceeren van uw brief in mijn verdediging. Gij hebt mij niet eens geantwoord. Daartoe zijt ge niet verplicht, ge kunt het druk hebben en mij te min achten. Toen heb ik uw brief niet gebruikt. Maar nu is het te bar, nu moet ik wel. Ik vraag u nogmaals wel vergeving, maar nu moet 't. Ge moest liever niet spreken van het leed mijns levens. Ge kent het niet. Het is voor u niet van belang ook, maar mij heeft het onherstelbaar geknakt. M'neer Van Deyssel,

een zenuwlijder sterft men niet, en in iedere tabel kunt u zien, hoelang iemand van 23 jaar nog te leven heeft, het is lang. Ge moest mij met mijn droefenis alleen laten, liever dan mijn zenuwziek levensleed te wegen tegen praatjes namens Aletrino verspreid, en tegen de fatsoenstheorie, dat men particuliere brieven noch toont, noch publiceert. Wat nog niet eens een goede theorie is. Zijt ge boos over mijn schrijven? Ik zeg het zooals ik het gevoel, er is geen leugen in dezen brief. Als ge boos zijt, probeer u dan toch in mijn toestand te verplaatsen. God verhoede u, dat ge niemaals in zoo'n impasse raakt. Geloof mij, zeker dat gelooft ge toch wel?

*U zeer toegenegen en steeds zeer
waardeerende*

Jacob Israël de Haan

Hoe de verhouding tussen De Haan en Aletrino werkelijk is geweest kan uit deze emotioneel neergeschreven brief moeilijk goed worden afgeleid. De Haan had daar zelf kennelijk een duidelijke mening over. Ruim vijf jaren later kwam Aletrino er nog eens op terug in een brief aan Willem Kloos toen De Haan *De Nieuwe Gids* - waarvan Kloos en Aletrino beiden redacteur waren - fragmenten van het tweede deel van *Pijpelijntjes* aanbood. Aletrino verzette zich tegen opname en schreef onder meer: 'De geschiedenis van het eerste deel Pijpelijntjes, was de historie van een geweldig pervers individu, met allerlei smerigheden, en voor dat individu had hij mij voor model genomen, zoo goed en scherp geteekend in zijn uiterlijk, dat ieder, die me kent, dadelijk wist, dat ik het was. Dat is het fond van de historie.' Aletrino bleef zich tegen plaatsing van *Pijpelijntjes II* in *De Nieuwe Gids* verzetten. De Haan bleef aandringen omdat zowel Van Deyssel als Kloos hem opname in het tijdschrift hadden toegezegd. Toen daar niets van kwam, schakelde De Haan Mr. H. Louis Israëls in, adviseur van de Vereeniging van Letterkundigen. Tenslotte werd een fragment gepubliceerd.

Open brief

aan

P.L. Tak,

Hoofdredacteur van 'Het Volk', Lid van het Partijbestuur der S.D.A.P.; Lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland; Lid van den Gemeenteraad van Amsterdam; Lid van de Schoolcommissie te Amsterdam; Lid van de Gezondheidscommissie te Amsterdam; Redacteur van 'De Kroniek'; Voorzitter van de Vereeniging: 'Kunst aan het Volk'

door

Jacob Israël de Haan.

Motto:

'Want waarheid, dat 's al oud vindt nergens heil of heul
 Dies noemt men hem voor wijs, die vinger op de mond leit,
 O, kon ik ook die konst, maar wat op 's herten grond leit
 Dat welt mij naar de keel. Ik ben te stijf geperst
 En 't werkt als nieuwe wijn, die tot de spon uit berst,
 Zoo 't onvolmaaktheid is, 't mag tot volmaaktheid dijen....

 Of nu een snood harpij dit averechts zal duien,
 Dat tegen d' overheên ik 't volk op wil ruien....
 Zoo loochen ik 't plat-uit....

(VONDEL).

Amsterdam. - Jacq. van Cleef.

1905.

In de hierboven geciteerde uitvoerige brief aan Van Deyssel sprak De Haan over een brief van Van Deyssel die hij zou publiceren. Dat gebeurde en wel reeds enkele dagen nadat De Haan deze brief geschreven had. Toen verscheen bij Jacq. van Cleef in Amsterdam zijn 28 bladzijden tellende *Open Brief aan P.L. Tak*, waarbij de functies van de geadresseerde uitvoerig werden opgesomd. ‘Hoofdredacteur van “Het Volk”, Lid van het Partijbestuur van de S.D.A.P., Lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland, Lid van de Gemeenteraad van Amsterdam, Lid van de Schoolcommissie te Amsterdam, Lid van de Gezondheidscommissie te Amsterdam, Redacteur van “De Kroniek”, Voorzitter van de Vereeniging “Kunst aan het Volk”.’ Wie vijftien cent op tafel legde, kon zich deze *Open Brief* aanschaffen en lezen hoe De Haan zich in volle verontwaardiging binnenste buiten keerde. Hij bestreed Tak het recht dusdanig te handelen als hij gedaan had en dat buiten het partijbestuur om. Men zou deze *Open brief aan P.L. Tak* als een soort sluitstuk in de *Pijpelijntjes*-affaire kunnen zien. De Haan was wat dit betreft uitgeraasd, had vriend en vijand leren kennen en wist dat er weinig zou veranderen. Niet dat hij nu van plan was de schrijverij er aan te geven of het in *Pijpelijntjes* aangesneden onderwerp verder te laten rusten. In 1908 verscheen De Haans tweede roman, *Pathologieën*, waarin opnieuw een homo-erotische verhouding van twee jongens wordt beschreven. In tegenstelling tot *Pijpelijntjes* heeft dit boek op een aantal plaatsen een sadistische tendens. Ontegenzeglijk is *Pathologieën*, *De ondergang van Johan van Vere de With* kwalitatief beter uit de verf gekomen dan *Pijpelijntjes*, maar de schrijver was dan ook ouder geworden en had ervaring opgedaan. Toch keurde Frederik van Eeden - die zijn leven lang met ups and downs met De Haan bevriend zou blijven - ook deze roman af. Hij meende een boek als dit geen kunst te moeten noemen. *Pijpelijntjes* had hij eerder in zijn *Dagboek* reeds getypeerd als ‘het afschuwelijke boek van Jacob de Haan.’

Jacob Israël de Haan
Johanna van Maarseveen

Maatschappelijk had De Haan zich in die jaren weer wat hersteld. Met hulp van prof. mr. G.A. van Hamel had hij een eenvoudige betrekking bij de Rijksverzekeringsbank gekregen. Op 23 november 1905 slaagde hij aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam voor zijn kandidaats rechten. Belangrijker nog was voor hem zijn huwelijk met de Amsterdamse gemeentearts Johanna van Maarseveen, dat op 28 maart 1907 werd voltrokken. De Haan had zijn vele jaren oudere bruid leren kennen toen hij bij zijn sollicitatie als onderwijzer medisch moest worden gekeurd. Door dit huwelijk met een academisch gevormde vrouw maakte hij zich los uit het kleinburgerlijk milieu waarin hij was opgegroeid; het huwelijk verschafte hem een nieuwe status en betekende voor hem een ruggesteun bij de opbouw van zijn carrière. Ook al ging dit huwelijk, dat nimmer ontbonden werd, reeds na korte tijd de mist in.

Op 6 juli 1909 deed De Haan zijn doctoraal examen en vestigde zich daarna als repetitor. In 1916 verwierf hij de doctorsbul op een proefschrift over rechtskundige significa. Nog in datzelfde jaar werd hij als privaat-docent toegelaten aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam waar hij op 31 oktober 1916 een rede uitsprak over *Wezen en Taak der rechtskundige Significa*.

De romanschrijver De Haan was toen verleden tijd en als romanschrijver is De Haan vergeten geraakt. De dichter Jacob Israël de Haan kwam naar voren. In zijn *Libertijnsche Liederen* (1914), zijn *Liederen* (1919) en vooral ook in zijn prachtig *Een nieuw Carthago* (1919) en zijn poëtisch dagboek *Kwatrijnen* (1924) zal hij opnieuw inspiratie zoeken in de homo-erotische liefde, maar nooit meer groeide hiertegen een verzet uit als bij *Pijpelijntjes*. Daarnaast zou De Haan naam maken als dichter van *Het Joodsche Lied* (1915, 1921) en als schrijver van reisbrieven uit Palestina waar hij zich in 1919 vestigde en waar hij ook juridisch werkzaam was. Ook hier weer moeilijkheden toen de zionist De Haan zich steeds meer

ultra-orthodox toonde en bereid bleek stelling tegen het zionisme te nemen omdat in zijn ogen het 'Land van het Boek' niet tot het 'Land van het Boek' werd. Vlak voor zijn geplande terugkeer naar Nederland werd hij op 30 juni 1924 in Jeruzalem vermoord. Een politieke moord, die niet door Arabieren - zoals lang is gedacht en geschreven - maar door zionistische joden werd uitgevoerd. Niemand heeft wellicht beter dan P.N. van Eyck in een *In Memoriam* indertijd het leven van Jacob Israël de Haan met veel begrip en inzicht samengevat, als een blijvende en waardevolle herinnering.

In liefde volg ik de onrust van zijn tochten
De wereld door, en, door zijn eigen hart,
De handen, die het zoetst der zonden zochten,
Zijn plotseling in hun laatste greep verstard.

Maar ook de duistere driften van dat leven
Hebben de dorst naar God in hem gevoed,
En dit is 't beste dat hij heeft gegeven:
Een ranke vlam, een reinigende gloed.

Die brandt, nu 't stil werd daar de driften zwichten
En 't lichaam, dat hen aandreef niet meer deert,
Hel in de zilveren lamp van zijn gedichten
Van de enige olie die geen vlam verteert.

WIM J. SIMONS